

Oś Priorytetowa 6. Regionalny rynek pracy (w zakresie CT 8):

Działania w ramach OP 6 obejmują przedsięwzięcia służące podniesieniu jakości obecnych i przyszłych kadr gospodarki: pracowników przedsiębiorstw i osób pozostających bez zatrudnienia. **Dlatego też obszarowo zakres wsparcia wpisuje się w realizację wszystkich inteligentnych specjalizacji województwa.** Podniesienie jakości kadr będzie miało wpływ na wszystkie aspekty realizacji specjalizacji w każdej z dziedzin gospodarki.

Oś Priorytetowa 7. Równowaga społeczna (w zakresie CT 9):

Działania realizowane w ramach OP 7 będą służyły zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego i likwidowaniu dysproporcji występujących na obszarze województwa. **Dlatego też najbliższą tematycznie dla tego obszaru jest biznesowa współpraca na styku różnych specjalizacji.** Podejmowanie współpracy różnych podmiotów i środowisk, która ma na celu niwelowanie różnic społecznych w dostępie do efektów rozwoju gospodarczego, przekłada się na realizację przedmiotowej specjalizacji.

Oś Priorytetowa 8. Nowoczesna edukacja (w zakresie CT 10):

Realizacja przedsięwzięć w ramach OP 8 wpisuje się we wspieranie wszystkich inteligentnych specjalizacji województwa. Edukacja w różnych aspektach – ogólnym, zawodowym wpływa na rozwój wszystkich kierunków określonych w zdiagnozowanych specjalizacjach.

Oś Priorytetowa 9. Infrastruktura społeczna (w zakresie CT 9 i CT 10):

W ramach PI realizowane będą przedsięwzięcia poprawiające i unowocześniające infrastrukturę bezpośrednio wpływającą na jakość życia mieszkańców regionu. Działania te wpisują się w obszary wspierane przez inteligentne specjalizacje – **zdrowie i jakość życia.** Główny nacisk będzie położony na poprawę jakości infrastruktury społecznej, która przekłada się na komfort życia mieszkańców, ich stan zdrowia, rozwój.

Powiązanie obu dokumentów ma miejsce nie tylko w wymiarze założeń, celów czy priorytetów, ale również, co bardzo istotne, w wymiarze wdrożeniowym. PRI wyznaczając kierunek wsparcia w kluczowych dla specjalizacji obszarach jest realnym narzędziem, które wpłynie na pozytywną zmianę w obszarach wskazanych, jako inteligentne specjalizacje. Zarówno zapisy PRI, jak i RPO-L2020 determinują kształt i zakres kryteriów wyboru projektów w obszarach dotyczących inteligentne specjalizacje, co stanowi przełożenie poziomu założeń na efekt wdrożeniowy. Systemy monitorowania obu dokumentów zawierają w części wspólne wskaźniki postępu ich realizacji, co pozwala z jednej strony na badanie wpływu interwencji na poziomie regionalnym na realizację celów PRI, z drugiej zaś na weryfikację założeń PRI i określanie kierunków zmian w procesie w procesie przedsiębiorczego odkrywania.

5.2. Odpowiedzialność za wdrażanie celów PRI

Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym jest odpowiedzialny za realizację celów i działań horyzontalnych i specjalizacyjnych. W celu realizacji tego zadania departament współpracuje z innymi podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie PRI, w tym z grupami roboczymi działającymi w ramach procesu przedsiębiorczego odkrywania. Departament monitoruje możliwe nakłady i ich wykorzystanie na realizację każdego celu na szczeblu regionalnym, krajowym i europejskim.

Nazwa celu	Nazwa departamentu/grupy
<p>Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje</p>	<p>Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym we współpracy z:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Departamentem Europejskiego Funduszu Społecznego w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Programów Regionalnych w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej w zakresie kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania oraz analizy wzajemnego wpływu realizacji SRWL i PRI, a także zadań realizowanych na poziomie Strategii Rozwoju Polski Zachodniej i współpracy zagranicznej mających wpływ na wzmocnienie działań podejmowanych w ramach PRI • Wszystkimi grupami roboczymi w zakresie kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania, wypracowywania rekomendacji rozwiązań wdrożeniowych, etc.
<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p>	<p>Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym we współpracy z:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Departamentem Europejskiego Funduszu Społecznego w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Programów Regionalnych w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej w zakresie kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania oraz analizy wzajemnego wpływu realizacji SRWL i PRI, a także zadań realizowanych na poziomie Strategii Rozwoju Polski Zachodniej i współpracy zagranicznej mających wpływ na wzmocnienie działań podejmowanych w ramach PRI

	<ul style="list-style-type: none"> • Departamentem Przedsiębiorczości i Strategii Marki w zakresie kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania, wypracowywania rekomendacji rozwiązań wdrożeniowych, etc. • Wszystkimi grupami roboczymi
<p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje</p>	<p>Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym we współpracy z:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Departamentem Europejskiego Funduszu Społecznego w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Programów Regionalnych w zakresie realizowanych projektów w wybranych specjalizacjach regionalnych, planowania konkursów, kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania • Departamentem Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej w zakresie dotyczącym Strategii Województwa Lubuskiego oraz Strategii Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020 • Departamentem Przedsiębiorczości i Strategii Marki w zakresie kontynuacji procesu przedsiębiorczego odkrywania, wypracowywania rekomendacji • Wszystkimi grupami roboczymi

5.3. Kontynuacja procesu przedsiębiorczego odkrywania

Przez cały okres obowiązywania PRI będzie kontynuowany proces przedsiębiorczego odkrywania. Będzie on realizowany poprzez kontynuację działań grup roboczych, których prace rozpoczęły się przy okazji tworzenia programu. Grupa spośród swoich członków może wyłonić społecznego rzecznika dla każdej ze specjalizacji, reprezentującego instytucję o wysokich kompetencjach w danym obszarze, naturalnego lidera środowiska. Minimum połowę liczby członków grup roboczych powinni stanowić przedsiębiorcy. Grupy robocze będą obejmować:

- Grupę roboczą ogólną ds. celów horyzontalnych
- Grupę roboczą Zielona gospodarka
- Grupę roboczą Zdrowie i jakość życia
- Grupę roboczą Innowacyjny przemysł

Każda z wymienionych grup roboczych działa w swoim obszarze specjalizacji. Zadania grup roboczych obejmują:

- Zbieranie i przekazywanie do Departamentu Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym - Lubuskie 2020 informacji nt. praktyki wdrażania PRI i sugerowanych zmian,
- Proponowanie uszczegółowień i zmian opisów obszarów specjalizacji, przy czym każdorazowo zmiana specjalizacji lub jej opisu musi być uzasadniona odpowiednimi badaniami i analizami,
- Proponowanie tematyki konkursów i kryteriów konkursowych,
- Analizę wyników nowych badań i analiz, w tym z zakresu monitoringu i ewaluacji PRI i RPO, i proponowanie zmian i usprawnień na ich podstawie,

Propozycje wynikające ze spotkań grup roboczych powinny zostać poddane dalszym analizom Zespołu Międzydepartamentalnego. Ostatecznie przyjęte propozycje muszą odpowiadać rzeczywistym problemom poszczególnych branż.

Wymienione zadania grup roboczych dotyczą ich obszaru specjalizacji. Dodatkowo, grupa ogólna zajmuje się identyfikacją nowych potencjalnych specjalizacji i proponowaniem konkursów pilotażowych. Członków grup roboczych powołuje Marszałek Województwa, a członkostwo jest związane z pełnioną funkcją. Członkiem każdej grupy roboczej jest jej rzecznik społeczny powoływany przez Marszałka Województwa. Minimalna liczba członków każdej z grup wynosi 15 osób. Dla każdej z grup organizowane są minimum dwa spotkania rocznie. Brak udziału w obydwóch tych spotkaniach bez odpowiedniego usprawiedliwienia oznacza rezygnację z członkostwa. Regulamin działania grup roboczych przyjmuje Zespół Międzydepartamentalny. Sugestie wynikające z prac grup roboczych są przekazywane Zespołowi Międzydepartamentalnemu. O wdrożeniu ewentualnych rekomendacji decyduje Zarząd Województwa.

6. System monitoringu i ewaluacji

System monitoringu i ewaluacji jest oparty na kilku zasadach:

- Dla regularnego porównywania pozycji konkurencyjnej województwa i oceny jego ogólnego potencjału innowacyjnego, wykorzystywane będą coroczne raporty Ministerstwa Rozwoju (za rok 2015) i Ministerstwa Gospodarki (od roku 2016) wskazujące zmiany poziomu wskaźników tworzących tzw. listę wskaźników wspólnych, w ramach której zidentyfikowano prawie 100 wskaźników porównywalnych na poziomie województw i podzielonych na ogólne wskaźniki konkurencyjności i innowacyjności regionu, wskaźniki dotyczące inteligentnych specjalizacji oraz wskaźniki produktu, rezultatu, rezultatu strategicznego i nakładu dla kategorii interwencji takich jak podnoszenie innowacyjności przedsiębiorstw, wzrost wykorzystania wyników prac B+R przez przedsiębiorstwa, zwiększenie internacjonalizacji przedsiębiorstw oraz zwiększenie współpracy w systemie innowacji, w tym w ramach klastrów i sieci przedsiębiorstw.
- Doborze wskaźników specyficznych dla interwencji w ramach Programu Rozwoju Innowacji (PRI) w podziale na wskaźniki kontekstowe, obrazujące ogólną sytuację w danym zakresie oraz wskaźniki produktu i rezultatu dobrane do celów operacyjnych i działań strategicznych. Na poziomie celów operacyjnych mierzone będą także wskaźniki nakładu
- Ścisłym powiązaniu systemu monitoringu i ewaluacji z procesem przedsiębiorczego odkrywania i procesem stałej aktualizacji PRI – wyniki monitoringu i ewaluacji będą każdorazowo przedstawiane grupom roboczym dla obszarów specjalizacji i będą podstawą dyskusji nt. wprowadzania usprawnień we wdrażaniu PRI lub jego aktualizacji.
- Ścisłym powiązaniu systemu monitoringu i ewaluacji PRI z systemem monitorowania RPO – Lubuskie 2020.
- Uzupelnianiu wyników monitoringu i ewaluacji dodatkowymi badaniami i ekspertyzami wyjaśniającymi szczegółowe aspekty różnych zaobserwowanych zjawisk. Niektóre z nich będą zlecane przez Ministerstwo Gospodarki w ramach listy wskaźników wspólnych, inne realizowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w zależności od pojawiających się potrzeb. Przykładowe dodatkowe badania i analizy mogą obejmować badania benchmarkingowe, badania specjalizacji naukowej lub relacje sieciowe w ramach obszarów specjalizacji.

Za realizację działań monitorujących i ewaluacyjnych będzie odpowiadać Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym.

System monitoringu powinien obejmować regularne badanie postępów w realizacji celów strategicznych na podstawie katalogu przyjętych wskaźników wskazanych w ramach każdego programu. Dodatkowo skuteczność nakładów finansowych na poszczególne specjalizacje będzie mierzony za pomocą wskaźników monitorowania RPO – Lubuskie 2020 oraz wskaźników kontekstowych pozyskanych z BDL oraz GUS. Proponowany katalog wskaźników obejmuje wskaźniki kontekstowe dla celu głównego oraz wskaźniki produktu dla działań strategicznych i rezultatu dla celów operacyjnych. Ponadto, dla każdego programu strategicznego należy określić i corocznie mierzyć poziom nakładów z różnych źródeł finansowania. W pierwszym roku realizacji strategii należy przygotować raport otwarcia, na podstawie którego będzie można określić wartości bazową, pośrednią i docelową wskaźników strategicznych. Wskaźniki te powinny być następnie corocznie monitorowane.

Podsumowanie wyników monitoringu powinno następować corocznie i być publikowane w formie raportów, które powinny być upubliczniane i poddawane dyskusji w ramach grup roboczych z obszarów inteligentnych specjalizacji. W przypadku stwierdzenia, że podejmowane działania nie przynoszą założonych efektów, należy je zmienić lub usprawnić, tak żeby osiągnąć zaplanowane poziomy realizacji wskaźników. Minimum raz w okresie realizacji strategii, oraz na końcu jej wdrażania należy przeprowadzić ewaluację – zawierającą ocenę postępów i rekomendacje w zakresie ewentualnej aktualizacji PRI.

Monitoring realizacji Programu Rozwoju Innowacji dla celów horyzontalnych (wskaźniki dla celów specyficznych dla obszarów specjalizacji zostaną wypracowane w ramach grup roboczych dla obszarów specjalizacji):

Nazwa celu/działania	Wskaźnik kontekstowy	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Źródło danych
Cel główny: podniesienie innowacyjności regionu poprzez rozwój inteligentnych specjalizacji	Odsetek MŚP wprowadzających innowacje produktowe lub procesowe	-	-	Baza strateg.gov.pl
Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje	-	-	Liczba absolwentów kierunków wpisujących się w inteligentne specjalizacje regionu	BDL GUS
Działanie strategiczne 1.1.: Poprawa dostępności wyposażenia technicznego niezbędnego do kształcenia zawodowego odpowiadającego potrzebom rynku	-	Liczba szkół zawodowych kształcących w zawodach wpisujących się w inteligentne specjalizacje regionu z wyposażeniem pracowni i laboratoriów nie starszym niż 5 lat	-	Analiza własna, Dane z wdrażania RPO
Działanie strategiczne 1.2.: Wsparcie rozwoju kompetencji w zakresie postaw kreatywnych i innowacyjnych uczniów	-	Liczba uczniów biorących udział w działaniach ukierunkowanych na rozwijanie postaw innowacyjnych i kreatywnych	-	Dane z departamentów UMWL, Dane z wdrażania RPO
Działanie strategiczne 1.3.: Wsparcie współpracy przedsiębiorców i szkół (kształcenie dualne)	-	Liczba szkół, które realizują programy współpracy z przedsiębiorstwami	-	Analiza własna, Dane z wdrażania RPO
Działanie strategiczne 1.4.: Wsparcie kształcenia ustawicznego odpowiadającego potrzebom rynku	-	Liczba przedsiębiorstw z obszarów inteligentnych specjalizacji, które otrzymały wsparcie na podnoszenie kompetencji pracowników	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 1.5.: Promowanie udziału przedsiębiorstw w programach stażowych	-	Liczba przedsiębiorstw biorących udział w programach stażowych	-	Analiza własna
Wskaźniki nakładu: Całkowite nakłady na realizację działań z zakresu Celu 1 ze środków: <ul style="list-style-type: none"> • Budżetu województwa • Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 • Programów realizowanych na szczeblu krajowym • Programów realizowanych na szczeblu europejskim 				Analiza własna LROT

Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach	-	-	Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w relacji do PKB	BDL GUS
Działanie strategiczne 2.1.: Tworzenie zachęt do zachowań innowacyjnych poprzez współfinansowanie prac B+R odpowiadającego potrzebom rynku	-	Liczba przedsiębiorstw, która otrzymała wsparcie na działalność B+R w podziale na inteligentne specjalizacje regionu	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 2.2.: Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla osób innowacyjnych	-	Liczba innowacyjnych przedsiębiorstw typu start-up, które otrzymały wsparcie na rozpoczęcie lub rozwój działalności w podziale na inteligentne specjalizacje regionu	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 2.3.: Rozwój narzędzi ukierunkowanych na pozyskiwanie doświadczeń (misje, wizyty studyjne, dobre praktyki)	-	Liczba przedsiębiorców, którzy wzięli udział w targach, misjach i wizytach studyjnych w podziale na inteligentne specjalizacje regionu	-	Dane z wdrażania RPO i departamentów realizujących takie działania
Działanie strategiczne 2.4.: Wsparcie wykorzystywania przez przedsiębiorstwa instrumentów ochrony własności intelektualnej	-	Liczba przedsiębiorstw, które otrzymały wsparcie informacyjne, doradcze lub finansowe na zabezpieczenie wytwarzanej własności intelektualnej	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 2.5.: Kontynuacja procesu przedsiębiorczego odkrywania	-	Liczba przedsiębiorców, którzy są członkami grup roboczych w podziale na inteligentne specjalizacje regionu	-	Dane z departamentu odpowiedzialnego za takie działania
Działanie strategiczne 2.6.: Wzmocnienie współpracy międzybranżowej	-	Liczba innowacji o charakterze międzybranżowym, łączącym obszary specjalizacji, które otrzymały wsparcie	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Wskaźniki nakładu: Całkowite nakłady na realizację działań z zakresu Celu 2 ze środków: <ul style="list-style-type: none"> • Budżetu województwa • Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 • Programów realizowanych na szczeblu krajowym • Programów realizowanych na szczeblu europejskim 				Analiza własna LROT

Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje	-	-	Nakłady wewnętrzne na B+R sektora przedsiębiorstw w relacji do PKB Liczba patentów na 1 mln mieszkańców	BDL GUS
Działanie strategiczne 3.1.: Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie	-	Liczba projektów innowacyjnych, które otrzymały wsparcie, realizowanych w konsorcjach naukowo-przemysłowych	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 3.2.: Wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w działalność innowacyjną	-	Liczba przedsiębiorstw, które otrzymały wsparcie na działalność innowacyjną	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 3.3.: Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich doposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe	-	Liczba przedsiębiorstw, które otrzymały wsparcie na uruchomienie lub doposażenie działów B+R	-	Dane z wdrażania RPO, programów krajowych i europejskich
Działanie strategiczne 3.4.: Uproszczenie procedur aplikowania o środki	-	Średni czas oczekiwania na ocenę wniosku z Celu Tematycznego 1 (w dniach)	-	Dane z wdrażania RPO
Działanie strategiczne 3.5.: Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor nauki	-	Liczba nowych tematów badawczych podjętych przez ośrodki naukowe z inicjatywy przedsiębiorstw z obszarów inteligentnych specjalizacji regionu	-	Analiza własna LROT
<p>Wskaźniki nakładu: Całkowite nakłady na realizację działań z zakresu Celu 3 ze środków:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budżetu województwa • Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 • Programów realizowanych na szczeblu krajowym • Programów realizowanych na szczeblu europejskim 				Analiza własna LROT

7. Źródła finansowania PRI

System finansowania Programu Rozwoju Innowacji (PRI) obejmuje całkowitą kwotę środków pochodzących z różnych źródeł, a trafiających do podmiotów lubuskiego systemu innowacji na działania wpisujące się w cele PRI. Do źródeł finansowania PRI należą:

- wsparcie przeznaczone na realizację celów i działań PRI w Regionalnym Programie Operacyjnym – Lubuskie 2020 uzupełnione o szacunkowe nakłady prywatne czyli wkład własny beneficjentów oraz ich późniejsze nakłady na kontynuację rozpoczętych działań (badane w trakcie ewaluacji),
- wsparcie pozyskane przez podmioty z województwa lubuskiego, z uwzględnieniem nakładów prywatnych, na działania wpisujące się w cele PRI z krajowych programów operacyjnych na lata 2014-2020, w tym w szczególności:
  - Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój,
  - Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój,
  - Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa,
  - Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna,
  - Programów sektorowych, krajowych, strategicznych i międzynarodowych Narodowego Centrum Badań i Rozwoju,
- wsparcie pozyskane przez podmioty z województwa lubuskiego, z uwzględnieniem nakładów prywatnych, na działania wpisujące się w cele Programu Rozwoju Innowacji z programów europejskich na lata 2014-2020, w tym w szczególności:
  - Program Ramowy Unii Europejskiej Horyzont 2020,
  - Program na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw COSME 2014-2020,
  - Program Kreatywna Europa 2014-2020,
  - Program INTERREG Europa 2014-2020,
  - Inne źródła: Szwajcarsko-Polski Program Współpracy oraz Mechanizm Norweski

Ze względu na zwiększenie kwoty udziału własnego przedsiębiorstw w obecnym okresie programowania, uznano, że mechanizm ten będzie wystarczającą dźwignią zwiększenia nakładów prywatnych na działalność B+R i innowacyjną, a dodatkowe mechanizmy stymulujące te nakłady mogłyby zniechęcić przedsiębiorców do pozyskiwania środków zewnętrznych i stworzyłyby barierę dla tych działalności.

Ze względu na możliwość zmiany kwot finansowania, szczegółowe nakłady na realizację programów strategicznych stanowią załącznik do niniejszej strategii. Ze względu na szczególną rolę Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 w finansowaniu PRI, powiązanie celów i działań strategicznych PRI z osiami priorytetowymi RPO i ich celami szczegółowymi przedstawiono w tabeli poniżej.

Powiązanie celów i działań strategicznych PRI z osiami priorytetowymi RPO i ich celami szczegółowymi

Nazwa celu/działania	Oś priorytetowa	Cel szczegółowy	Uwagi
Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje	6. Regionalny rynek pracy 7. Równowaga społeczna 8. Nowoczesna edukacja		
Działanie strategiczne 1.1.: Poprawa dostępności wyposażenia technicznego niezbędnego do kształcenia zawodowego odpowiadającego potrzebom rynku	7. Równowaga społeczna	Zwiększona dostępność oraz poprawa warunków kształcenia i szkolenia zawodowego. (PI10a)	Uwzględnienie potrzeb przedsiębiorców z obszarów inteligentnych specjalizacji regionu
Działanie strategiczne 1.2.: Wsparcie rozwoju kompetencji w zakresie postaw kreatywnych i innowacyjnych uczniów	8. Nowoczesna edukacja	Podniesienie u uczniów kompetencji kluczowych oraz właściwych postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy, oraz rozwijanie indywidualnego podejścia do ucznia, szczególnie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (PI 10i)	
Działanie strategiczne 1.3.: Wsparcie współpracy przedsiębiorców i szkół (kształcenie dualne)	8. Nowoczesna edukacja	Zwiększenie zdolności do zatrudnienia uczniów szkół i placówek oświatowych kształcenia zawodowego Zwiększenie umiejętności zawodowych osób dorosłych (PI10iv)	
Działanie strategiczne 1.4.: Wsparcie kształcenia ustawicznego odpowiadającego potrzebom rynku	6. Regionalny rynek pracy 8. Nowoczesna edukacja	Dostosowanie przedsiębiorstw i ich pracowników do zmian zachodzących w gospodarce (PI 8v) Upowszechnienie kształcenia ustawicznego osób dorosłych, w tym będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (PI 10iii)	
Działanie strategiczne 1.5.: Promowanie udziału przedsiębiorstw w programach stażowych	8. Nowoczesna edukacja	Zwiększenie zdolności do zatrudnienia uczniów szkół i placówek oświatowych	

		kształcenia zawodowego (PI10iv)	
Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach	1. Gospodarka i innowacje		
Działanie strategiczne 2.1.: Tworzenie zachęt do zachowań innowacyjnych poprzez współfinansowanie prac B+R odpowiadającego potrzebom rynku		Zwiększona aktywność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw (PI 1b)	Działania skierowane wyłącznie do przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu oraz działania pilotażowe dla potencjalnych nowych specjalizacji
Działanie strategiczne 2.2.: Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla osób innowacyjnych		Lepsze warunki do rozwoju MŚP (PI 3a)	Preferencje dla przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu
Działanie strategiczne 2.3.: Rozwój narzędzi ukierunkowanych na pozyskiwanie doświadczeń (misje, wizyty studyjne, dobre praktyki)		Zwiększony poziom handlu zagranicznego sektora MŚP (PI 3b)	
Działanie strategiczne 2.4.: Wsparcie wykorzystywania przez przedsiębiorstwa instrumentów ochrony własności intelektualnej		Zwiększona aktywność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw (PI 1b)	Działania skierowane wyłącznie do przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu oraz działania pilotażowe dla potencjalnych nowych specjalizacji
Działanie strategiczne 2.5.: Kontynuacja procesu przedsiębiorczego odkrywania			Działania własne samorządu województwa
Działanie strategiczne 2.6.: Wzmocnienie współpracy międzybranżowej		Zwiększona aktywność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw (PI 1b)	Działania skierowane wyłącznie do przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu oraz działania pilotażowe dla potencjalnych nowych specjalizacji
Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje			
Działanie strategiczne 3.1.: Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie		Zwiększone zastosowanie innowacji w przedsiębiorstwach sektora MŚP (PI 3c)	Preferencje dla przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu
Działanie strategiczne 3.2.: Wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w działalność innowacyjną		Zwiększone zastosowanie innowacji w przedsiębiorstwach sektora MŚP (PI 3c)	

Działanie strategiczne 3.3.: Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich wyposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe		Zwiększona aktywność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw (PI 1b)	Działania skierowane wyłącznie do przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu oraz działania pilotażowe dla potencjalnych nowych specjalizacji
Działanie strategiczne 3.4.: Uproszczenie procedur aplikowania o środki			Działania własne samorządu województwa
Działanie strategiczne 3.5.: Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor nauki		Zwiększona aktywność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw (PI 1b)	Działania skierowane wyłącznie do przedsiębiorstw z obszarów specjalizacji regionu oraz działania pilotażowe dla potencjalnych nowych specjalizacji

8. Mapa drogowa

Mapa drogowa obejmuje wykaz najważniejszych działań o charakterze wdrożeniowym, niezbędnych do realizacji Programu Rozwoju Innowacji, w podziale na lata i z zaznaczeniem jednostek odpowiedzialnych za ich przeprowadzenie oraz powiązań z procesem przedsięwzięcia odkrywania (PPO).

Rok	Kluczowe działania	Podmiot odpowiedzialny	Powiązanie z PPO
2015	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przyjęcie Programu Rozwoju Innowacji 2. Powołanie Zespołu Międzydepartamentalnego 3. Powołanie członków stałych grup roboczych – ogólnej i specjalizacyjnych 4. Wybór rzeczników grup roboczych 5. Uruchomienie pierwszych konkursów dla Celów Tematycznych 3 z Regionalnego Programu Operacyjnego 	<p>Działania 1-2: Zarząd Województwa</p> <p>Działania 3-5: Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym</p>	Działania 3-5 są elementem PPO
2016	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przegląd aplikacji złożonych w ramach pierwszych konkursów i ich analiza pod kątem najlepiej reprezentowanych obszarów specjalizacji i jakości wniosków 2. Organizacja min. 2 spotkań grup roboczych: <ul style="list-style-type: none"> - Spotkanie 1: Dyskusja z grupami roboczymi: wyniki przeglądu aplikacji, możliwe usprawnienia i sposoby uproszczenia procedur aplikowania o środki (działanie strategiczne 3.4) - Spotkanie 2: Identyfikacja tematów konkursów dla poszczególnych obszarów specjalizacji 3. Analiza wyników kolejnych konkursów ogłaszanych w ramach RPO-L2020 wspólnie z grupami roboczymi 4. Przegląd możliwości pozyskania przez przedsiębiorców z obszarów specjalizacji środków w konkursach na poziomie krajowym i europejskim oraz upowszechnienie tych informacji 5. Opracowanie wskaźników realizacji dla działań specyficznych dla poszczególnych specjalizacji 6. Opracowanie pierwszego raportu z monitoringu PRI i dyskusja jego wyników z grupami roboczymi 	Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym	Działania 1-3 oraz 5 są elementem PPO
2017	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja min. 2 spotkań grup roboczych 2. Organizacja konkursów pilotażowych na potencjalne nowe specjalizacje 	Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym	Działania 1 i 3 oraz 4 są elementem PPO

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Analiza wyników kolejnych konkursów ogłaszanych w ramach RPO-L2020 wspólnie z grupami roboczymi 4. Opracowanie raportu z monitoringu PRI i dyskusja jego wyników z grupami roboczymi 5. Realizacja badań i ekspertyz niezbędnych do aktualizacji PRI, po uzgodnieniu ich tematyki z grupami roboczymi 6. Przeprowadzenie ewaluacji PRI 		
2018	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja min. 2 spotkań grup roboczych 2. Analiza wyników kolejnych konkursów ogłaszanych w ramach RPO-L2020 wspólnie z grupami roboczymi 3. Opracowanie raportu z monitoringu PRI i dyskusja jego wyników z grupami roboczymi 4. Przeprowadzenie aktualizacji PRI 	Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym	Działania 1-3 są elementem PPO
2019	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja min. 2 spotkań grup roboczych 2. Analiza wyników kolejnych konkursów ogłaszanych w ramach RPO-L2020 wspólnie z grupami roboczymi 3. Opracowanie raportu z monitoringu PRI i dyskusja jego wyników z grupami roboczymi 	Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym	Działania 1-3 są elementem PPO
2020	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja min. 2 spotkań grup roboczych 2. Analiza wyników kolejnych konkursów ogłaszanych w ramach RPO-L2020 wspólnie z grupami roboczymi 3. Opracowanie raportu z monitoringu PRI i dyskusja jego wyników z grupami roboczymi 4. Przeprowadzenie ewaluacji ex post PRI 	Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym	Działania 1-3 są elementem PPO

Kamienie milowe

- Powołanie rzeczników grup roboczych i realizacja pierwszych działań
- Uruchomienie zwyczaju stałego konsultowania sposobu wdrażania PRI z grupami roboczymi

9. Relacja PRI z dokumentami wyższego rzędu:

Lp.	Nazwa strategii	Cele strategiczne wyższego rzędu	Cele PRI
1.	Europa 2020	<p>Na inwestycje w badania i rozwój należy przeznaczyć 3% PKB Unii (Cel dla Polski: 1,7% PKB)</p> <p>CEL 3: ZMNIEJSZENIE EMISJI GAZÓW CIEPLARNIANYCH O 20%, w porównaniu z poziomami z 1990 r.; zwiększenie do 20% udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii; dążenie do zwiększenia efektywności energetycznej o 20%. Unia Europejska zdecydowana jest podjąć decyzję o osiągnięciu do 2020 r. 30-procentowej redukcji emisji w porównaniu z poziomami z 1990 r., o ile inne kraje rozwinięte zobowiążą się do porównywalnych redukcji emisji, a kraje rozwijające</p>	<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <p>Działania strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie zachęt do zachowań innowacyjnych poprzez współfinansowanie prac B+R odpowiadającego potrzebom rynku 2. Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla osób innowacyjnych 3. Wsparcie wykorzystywania przez przedsiębiorstwa instrumentów ochrony własności intelektualnej <p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje</p> <p>Działania strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie 2. Wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w działalność innowacyjną 3. Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich wyposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe 4. Uproszczenie procedur aplikowania o środki 5. Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor nauki <p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie warunków rozwoju nowych firm w obszarze ochrony i kształtowania środowiska 2. Stworzenie warunków ekspansji międzynarodowej na rynki nienasycone zielonymi technologiami

		się wniosą wkład na miarę swoich zobowiązań i możliwości.	
2.	Europejska Agenda Cyfrowa	<p>1. Jednolity rynek cyfrowy, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dostęp do treści cyfrowych, • Transakcje internetowe i transgraniczne, • Zaufanie do środowiska cyfrowego, • Jednolity rynek usług telekomunikacyjnych, <p>2. Interoperacyjność i normy,</p> <p>3. Zaufanie i bezpieczeństwo,</p> <p>4. Szybki i bardzo szybki dostęp do Internetu,</p> <p>5. Badania i innowacje,</p> <p>6. Umiejętności wykorzystywania technologii cyfrowych i włączenie społeczne,</p> <p>7. Korzyści z technologii teleinformatycznych dla obywateli UE, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Technologie informacyjne i komunikacyjne na rzecz środowiska naturalnego, • Technologie informacyjne i komunikacyjne w ochronie zdrowia (e-Zdrowie), • Różnorodność kulturowa i treści, • Administracja elektroniczna (e-Administracja), • Inteligentne systemy transportowe. 	<p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa wydajności i efektywności produktów i procesów w przedsiębiorstwach przemysłowych dzięki informatyzacji 2. Tworzenie inteligentnych produktów i usług dzięki wsparciu IT 3. Rozwój innowacyjnych produktów IT
3.	Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki	1.4. Ułatwienie przedsiębiorstwom dostępu do kapitału we wszystkich fazach ich rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem kapitału wysokiego ryzyka i sektora MŚP.	<p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje</p> <p>4. Uproszczenie procedur aplikowania o środki</p>
4.	Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki	<p>Cel szczegółowy 2:</p> <p>Stymulowanie innowacyjności poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy</p>	<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla osób innowacyjnych 5. Rozwój narzędzi ukierunkowanych na pozyskiwanie doświadczeń (misje, wizyty studyjne, dobre praktyki) 6. Wsparcie wykorzystywania przez przedsiębiorstwa instrumentów ochrony własności intelektualnej <p>Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje</p> <p>Działania strategiczne:</p>

			<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa dostępności wyposażenia technicznego niezbędnego do kształcenia zawodowego odpowiadającego potrzebom rynku 2. Wsparcie rozwoju kompetencji w zakresie postaw kreatywnych i innowacyjnych uczniów 3. Wsparcie współpracy przedsiębiorców i szkół (kształcenie dualne) 4. Wsparcie kształcenia ustawicznego odpowiadającego potrzebom rynku 5. Promowanie udziału przedsiębiorstw w programach stażowych <p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Zdrowie i jakość życia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kształcenie średniej i wyższej kadry medycznej i technicznej, szczególnie w obszarze mechaniki precyzyjnej i inżynierii biomedycznej 2. Tworzenie dogodnych warunków do pozyskiwania ekspertów 3. Stymulowanie rozwoju ośrodków naukowych w obszarze zdrowia i przemysłu spożywczego 4. Kształcenie na zamówienie przemysłu spożywczego a szczególnie średnim i wyższym <p>Innowacyjny przemysł</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kształcenie specjalistów na kierunkach technicznych, szczególnie w obszarze obróbki metali i produkcji elektronicznej 2. Rozwój oferty edukacyjnej w porozumieniu z lokalnymi formami 3. Wsparcie przedsiębiorstw w procesie doksztalcenia i przekwalifikowywania pracowników 4. Stypendia dla uczniów i studentów kierunków technicznych jeśli zdecydują się pracować w regionie <p>Rozwój praktyk zawodowych</p>
		<p>Cel szczegółowy 4: Wzrost umiędzynarodowienia polskiej gospodarki.</p>	<p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach. Stworzenie warunków ekspansji międzynarodowej na rynki nienasycone zielonymi technologiami</p>

			<p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Zdrowie i jakość życia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kształcenie średniej i wyższej kadry medycznej i technicznej, szczególnie w obszarze mechaniki precyzyjnej i inżynierii biomedycznej 2. Tworzenie dogodnych warunków do pozyskiwania ekspertów 3. Stymulowanie rozwoju ośrodków naukowych w obszarze zdrowia i przemysłu spożywczego 4. Kształcenie na zamówienie przemysłu spożywczego a szczeblu średnim i wyższym <p>Innowacyjny przemysł</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kształcenie specjalistów na kierunkach technicznych, szczególnie w obszarze obróbki metali i produkcji elektronicznej 2. Rozwój oferty edukacyjnej w porozumieniu z lokalnymi formami 3. Wsparcie przedsiębiorstw w procesie doksztalcania i przekwalifikowywania pracowników 4. Stypendia dla uczniów i studentów kierunków technicznych jeśli zdecydują się pracować w regionie 5. Rozwój praktyk zawodowych
		<p>Cel 2. Stymulowanie działań na rzecz wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy</p> <p>Priorytet 2.2: Współpraca na rzecz innowacyjności</p> <p>2.2.1 Wzmocnienie Instytucji Otoczenia Biznesu</p> <p>2.2.2 Wzmocnienie i rozwój klastrów</p> <p>2.2.3 Wzmocnienie więzi biznes-nauka</p>	<p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie 4. Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor nauki <p>Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Wsparcie współpracy przedsiębiorców i szkół (kształcenie dualne) <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Wzmocnienie współpracy międzybranżowej

		<p>Cel 2. Stymulowanie działań na rzecz wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy</p> <p>Priorytet 2.3: Wsparcie dla rozwoju e-gospodarki</p> <p>2.3.1 Wsparcie na rzecz systemowej koordynacji rozwoju branży ICT</p> <p>2.3.2 Wsparcie budowy ekosystemu ekspansji międzynarodowej polskiego ICT .</p> <p>2.3.3 System wspierania rozwoju i ekspansji biznesu elektronicznego na bazie funduszy pożyczkowych</p> <p>2.3.4 Rozwiązania informatyczne dla inteligentnego biznesu</p> <p>2.3.5 Infostartery – proinnowacyjne ośrodki wiedzy i współpracy dla rozwoju e- biznesu</p> <p>2.3.6 Rozwój nowoczesnych zasobów przedsiębiorców do świadczenia usług outsourcingowych TIK dla administracji i biznesu</p> <p>2.3.7 Wsparcie rozwoju mechanizmów mediacji on-line (Online Dispute Resolution ODR) w relacjach pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami oraz pomiędzy przedsiębiorcami w sieci Internet</p> <p>2.3.8 Wsparcie rozwoju i promocji innowacji w kierunku „Internetu przedmiotów” w ramach polskiego sektora TIK ze szczególnym uwzględnieniem roli inteligentnych systemów pomiarowych i sterowania w energetyce</p> <p>2.3.9 Wsparcie na rzecz rozwoju usług i handlu przy użyciu środków komunikacji elektronicznej, przy zapewnieniu bezpieczeństwa w transakcjach zawieranych tą drogą</p>	<p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa wydajności i efektywności produktów i procesów w przedsiębiorstwach przemysłowych dzięki informatyzacji 2. Tworzenie inteligentnych produktów i usług dzięki wsparciu IT 3. Rozwój innowacyjnych produktów IT
		<p>Cel 4: Wzrost umiędzynarodowienia polskiej gospodarki</p> <p>Priorytet 4.1: Polskie przedsiębiorstwa na globalnych rynkach</p> <p>4.1.1 Wsparcie przedsiębiorstw w wychodzeniu na rynki międzynarodowe</p> <p>4.1.2 Promocja polskiej gospodarki</p>	<p>Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne</p> <p>Innowacyjny przemysł:</p> <p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wsparcie wejścia przedsiębiorstw na rynki zagraniczne poprzez udział w targach i misjach oraz nawiązywanie

			<p>kontaktów z partnerami zagranicznymi</p> <p>2. Wsparcie na uzyskanie certyfikatów niezbędnych na rynkach międzynarodowych</p>
6..	Krajowa Inteligentna Specjalizacja	<p>Specjalizacja krajowa</p> <p>ZDROWE SPOŁECZEŃSTWO</p> <p>1. Technologie inżynierii medycznej, w tym biotechnologie medyczne</p> <p>2. Diagnostyka i terapia chorób cywilizacyjnych oraz w medycynie spersonalizowanej</p> <p>3. Wytwarzanie produktów leczniczych</p> <p>KIS 5. ŻYWNOŚĆ WYSOKIEJ JAKOŚCI II. PRZETWÓRSTWO ŻYWNOŚCI</p>	<p>Specjalizacja regionalna</p> <p>Specjalizacja 2 - Zdrowie i jakość życia – EKO-ROZWÓJ</p> <p>Specjalizacja obejmuje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój metod leczenia na bazie technologii medycznych oraz aparatury medycznej. 2. Wysoko zaawansowane usługi medyczne obejmujące przede wszystkim profilaktykę i rehabilitację. 3. Turystykę zdrowotną połączoną z innymi działaniami takimi, jak: sport, rekreacja i wypoczynek. 4. Zdrową, bezpieczną żywność (również produkty regionalne) od wytwarzania poprzez przetwórstwo, aż do sprzedaży na rynku regionalnym, krajowym i rynkach zagranicznych (eksport). 5. Branże powiązane takie, jak: sektor ICT, przemysł metalowy, procesy logistyczne (np. dystrybucja i magazynowanie itp.).
		<p>Specjalizacja krajowa</p> <p>BIOGOSPODARKA ROLNO-SPOŻYWCZA, LEŚNO-DRZEWNA I ŚRODOWISKOWA</p> <p>4. Innowacyjne technologie, procesy i produkty sektora rolno-spożywczego i leśno-drzewnego</p> <p>5. Zdrowa żywność (o wysokiej jakości i ekologiczności produkcji)</p>	<p>Specjalizacja 2 - Zdrowie i jakość życia – EKO-ROZWÓJ</p> <p>Zdrowa, bezpieczna żywność (również produkty regionalne) od wytwarzania poprzez przetwórstwo, aż do sprzedaży na rynku regionalnym, krajowym i rynkach zagranicznych (eksport).</p>
		<p>KIS 4. INNOWACYJNE TECHNOLOGIE, PROCESY I PRODUKTY SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO I LEŚNO-DRZEWNEGO</p>	<p>Specjalizacja 3 - Innowacyjny przemysł – ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ</p> <p>Specjalizacja obejmuje:</p> <p>Przemysł drzewny, meblarski i papierniczy, w tym innowacje w zakresie technologii, funkcjonalności i estetyki, rozwój technik i technologii surowco – materiało – i energooszczędnych.</p>
		<p>BIOGOSPODARKA ROLNO-SPOŻYWCZA, LEŚNO-DRZEWNA I ŚRODOWISKOWA</p>	<p>Specjalizacja 1 - Zielona Gospodarka – EKOINNOWACJE</p>

		<p>6. Biotechnologiczne procesy i produkty chemii specjalistycznej oraz inżynierii środowiska</p> <p>SUROWCE NATURALNE I GOSPODARKA ODPADAMI</p> <p>10. Nowoczesne technologie pozyskiwania, przetwórstwa i wykorzystania surowców naturalnych oraz wytwarzanie ich substytutów</p> <p>11. Minimalizacja wytwarzania odpadów, w tym niezdatnych do przetworzenia oraz wykorzystanie materiałowe i energetyczne odpadów (recykling i inne metody odzysku)</p>	<p>Specjalizacja obejmuje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Technologie środowiskowe, w tym m.in. produkty, procesy technologiczne, usługi, koncepcje działania, które powodują mniejszą uciążliwość dla środowiska naturalnego. 2. Biogospodarkę, obejmującą wszystkie sektory i związane z nimi usługi, które produkują, przetwarzają lub wykorzystują zasoby biologiczne w różnej formie. 3. Wysoko zaawansowane usługi środowiskowe, komplementarne w stosunku do obszaru technologicznego, obejmujące przede wszystkim usługi laboratoryjne oraz projektowe. 4. Inne branże wspomagające, takie jak: sektor ICT, przemysł metalowy świadczący usługi dla obszaru technologii i usług środowiskowych, procesy logistyczne.
		<p>KIS 15. INTELIGENTNE SIECI I TECHNOLOGIE GEOINFORMACYJNE</p> <p>KIS 19. INTELIGENTNE TECHNOLOGIE KREACYJNE</p>	<p>Specjalizacja 3 - Innowacyjny przemysł – ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ</p> <p>Specjalizacja obejmuje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Przemysł ICT, obejmujący inteligentne media i infotainment, internet rzeczy, inteligentne technologie przemysłowe, zabezpieczenie wrażliwych danych.
		<p>KIS 9. ROZWIĄZANIA TRANSPORTOWE PRZYJAZNE ŚRODOWISKU</p>	<p>Specjalizacja 3 - Innowacyjny przemysł – ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ</p> <p>Specjalizacja obejmuje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Przemysł motoryzacyjny, w tym m.in. produkcję podzespołów, efektywność energetyczną i napędy alternatywne, bezpieczeństwo ruchu drogowego, inteligentne systemy transportowe.
7.	Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego	<p>Cel Strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna</p> <p>Cel operacyjny 1.1: Rozwój sektora B+R oraz usprawnienie mechanizmów transferu innowacji</p>	<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie zachęt do zachowań innowacyjnych poprzez współfinansowanie prac B+R odpowiadającego potrzebom rynku <p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich wyposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe

		<p>Cel Strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna Cel operacyjny 1.2: Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej</p>	<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach 5. Kontynuacja procesu przedsiębiorczego odkrywania</p> <p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje Działania strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie 2. Wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w działalność innowacyjną 3. Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich wyposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe 4. Uproszczenie procedur aplikowania o środki 5. Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor nauki <p>Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje Działania specyficzne dla inteligentnych specjalizacji wpisujące się w poszczególne cele operacyjne Podnoszenie wiedzy i świadomości pracowników JST, rolników i pracowników branży zielonych technologii nt. możliwości współpracy z nauką i korzystania z innowacyjnych rozwiązań</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wsparcie badań eksperymentalnych, prac rozwojowych i wdrożeniowych 2. Rozwój badań nad nowymi metodami diagnostyki i terapii 3. Doskonalenie wyrobów medycznych do rehabilitacji 4. Promowanie wykorzystania istniejącej infrastruktury badawczej w obszarze przetwórstwa spożywczego 5. Stworzenie warunków przeprowadzania specjalistycznych badań takich jak kontrola metalurgiczna, drukarki 3D drukujące metal itp. 6. Wsparcie realizacji badań wytrzymałościowych oraz

			ultradźwiękowych
		<p>Cel Strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna</p> <p>Cel operacyjny 1.3: Podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy.</p>	<p>Cel operacyjny 1: Dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku, szczególnie na kierunkach wpisujących się w inteligentne specjalizacje</p> <p>Działania strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa dostępności wyposażenia technicznego niezbędnego do kształcenia zawodowego odpowiadającego potrzebom rynku 2. Wsparcie rozwoju kompetencji w zakresie postaw kreatywnych i innowacyjnych uczniów 3. Wsparcie współpracy przedsiębiorców i szkół (kształcenie dualne) 4. Wsparcie kształcenia ustawicznego odpowiadającego potrzebom rynku 5. Promowanie udziału przedsiębiorstw w programach stażowych
8.	Strategia Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020	Cel szczegółowy II. Budowa oferty gospodarczej makroregionu	<p>Cel operacyjny 2: Wzrost postaw proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach</p> <p>Działania strategiczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie zachęt do zachowań innowacyjnych poprzez współfinansowanie prac B+R odpowiadającego potrzebom rynku 2. Wsparcie doradcze i szkoleniowe dla osób innowacyjnych 3. Rozwój narzędzi ukierunkowanych na pozyskiwanie doświadczeń (misje, wizyty studyjne, dobre praktyki) 4. Wsparcie wykorzystywania przez przedsiębiorstwa instrumentów ochrony własności intelektualnej 5. Kontynuacja procesu przedsiębiorczego odkrywania <p>Wzmocnienie współpracy międzybranżowej</p>

		III. Wzmacnianie potencjału naukowo-badawczego makroregionu.	Cel operacyjny 3: Zwiększenie inwestycji w innowacje Działania strategiczne: 1. Premiowanie działań realizowanych w partnerstwie 2. Wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w działalność innowacyjną 3. Rozwój działów B+R i laboratoriów w przedsiębiorstwach oraz ich wyposażenie w specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie projektowe 4. Uproszczenie procedur aplikowania o środki 5. Stosowanie systemu popytowego na badania realizowane przez sektor
--	--	--	--

10. Podsumowanie działań związanych z OoŚ

Projekt Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego ze względu na swój charakter spełnia wymogi prawne określone w art. 48 oraz art. 49 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2016 r., poz. 353).

W czerwcu 2016 r. do Lubuskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Gorzowie Wlkp. oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wlkp. złożono wnioski w sprawie zaopiniowania projektu PRI WL wraz z Prognozą oddziaływania przedmiotowego dokumentu na środowisko. Prognoza została opracowana przez niezależnego eksperta – podmiot mający doświadczenie i stosowne kwalifikacje w realizacji przedmiotowych ocen.

W odpowiedzi na zgłoszenie, działając na podstawie art. 54 ust. 1 i art. 57 ust. 1 pkt. 2 w przypadku RDOŚ w Gorzowie Wlkp. oraz art. 54 ust. 1 w związku z art. 58 ust. 1 pkt 2 w przypadku WSSE w Gorzowie Wlkp. ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2016 r., poz. 353), oba organy pozytywnie zaopiniowały przedstawiony projekt PRI WL wraz z prognozą oddziaływania dokumentu na środowisko w zakresie środowiskowych aspektów obszarów strategicznej interwencji oraz celów strategicznych i operacyjnych, a także w zakresie wymagań higienicznych i zdrowotnych PRI WL.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim zaopiniował pozytywnie przedstawiony projekt Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego w zakresie środowiskowych aspektów celów strategicznych i operacyjnych tego dokumentu. W opinii organ podkreślił wnioski wynikające z prognozy, między innymi to, że PRI WL realizuje cele wynikające z innych dokumentów strategicznych, szczebla regionalnego, krajowego i międzynarodowego, a działania wymienione w tym dokumencie nie będą miały istotnego negatywnego wpływu na stan środowiska naturalnego województwa. Organ stwierdził, podobnie jak autorzy prognozy oddziaływania na środowisko PRI WL, że nie ma potrzeby proponowania środków minimalizujących, ani prowadzenia monitorowania skutków realizacji PRI WL, gdyż monitoring wpływu realizacji tego dokumentu jest

przewidziany w ramach monitoringu skutków realizacji dokumentów, z których będą finansowane działania, między innymi RPO - Lubuskie 2020.

Lubuski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Gorzowie Wielkopolskim zaopiniował pozytywnie przedstawiony dokument Program Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego wraz z prognozą w zakresie wymagań higienicznych i zdrowotnych. W uzasadnieniu organ podkreślił, że dokument PRI WL nie wskazuje, ani nie zawiera rzeczywistych inwestycji czy też potencjalnych inwestycji, a jedynie cele wyznaczone do realizacji. Jest to dokument pomocniczy i należy go rozpatrywać wyłącznie w kontekście Regionalnego Programu Operacyjnego - Lubuskie 2020. Przedstawiono również informacje dotyczące poszczególnych specjalizacji. Ponadto, przytoczono wnioski wynikające z prognozy między innymi, że realizacja celów programu nie będzie miała bezpośredniego wpływu na środowisko, w tym zdrowie ludzi. Lubuski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny wskazał dodatkowo, że z uwagi na występowanie na terenie województwa lubuskiego Głównych Zbiorników Wód Podziemnych, przy planowaniu i realizacji inwestycji należy mieć na uwadze nakazy, zakazy i ograniczenia z tym związane.

W związku z powyższym, nie było potrzeby modyfikowania zapisów PRI WL.

Jednocześnie, zgodnie z postanowieniami art. 39 ust. 1 w związku z art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2016 r., poz. 353), przeprowadzone zostały konsultacje społeczne PRI WL wraz z prognozą jego oddziaływania na środowisko. Każda zainteresowana osoba mogła zapoznać się z Programem Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego oraz towarzyszącą mu prognozą i mogła zgłosić swoje uwagi i wnioski w terminie od 20 czerwca do 10 lipca 2016 roku. Ponadto, zorganizowano także dwa spotkania regionalne. Spotkania były przewidziane w celu przedstawienia prezentacji na temat PRI WL oraz wyników prognozy, a także umożliwienia złożenia uwag lub wniosków. W trakcie udziału społeczeństwa nie wniesiono żadnych uwag ani wniosków.

10.1 Ustalenia prognozy

W ramach analiz, których wynikiem była prognoza oddziaływania na środowisko PRI WL, posłużono się kilkoma metodami, z których najbardziej istotną w ramach oceny merytorycznej zawartości PRI WL i jego skutków w środowisku jest tzw. metoda "przez cele". W ramach tej metody w prognozie oceniono wpływ planowanych działań na realizację strategicznych celów ochrony środowiska. Cele te zostały wskazane w innych, nadrzędnych względem PRI WL krajowych dokumentach strategicznych oraz porozumieniach międzynarodowych. Autorzy prognozy wyróżnili osiem strategicznych celów ochrony środowiska. Są to następujące cele:

1. Ochrona zdrowia i bezpieczeństwa ludzi
2. Ochrona bioróżnorodności
3. Wspieranie osiągnięcia celów środowiskowych dla jednolitych części wód
4. Zmniejszenie wrażliwości i przygotowanie na zmiany klimatyczne
5. Ochrona powierzchni ziemi, w tym gleb
6. Ochrona, a jeśli to możliwe poprawa walorów krajobrazowych
7. Ochrona dziedzictwa kulturowego
8. Cele gospodarcze i ochrona dóbr materialnych o dużej wartości

Tak określone cele ochrony środowiska obejmują swoim zakresem wszystkie elementy środowiska, które zgodnie z prawem powinny podlegać strategicznej ocenie oddziaływania, czyli: ludzi, różnorodność biologiczną, zwierzęta, rośliny, wodę, powietrze, powierzchnię ziemi, krajobraz, klimat, zasoby naturalne, zabytki i dobra materialne.

Ponadto, w prognozie udzielono odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące weryfikacji jakości dokumentu:

- 1) Czy diagnoza stanu, analiza słabych i mocnych stron Programu została przygotowana w kontekście zasad zrównoważonego rozwoju?
- 2) Czy w aspekcie zrównoważonego rozwoju działania planowane w poszczególnych obszarach specjalizacji nawzajem się wspomagają?
- 3) Czy zostały zaproponowane proekologiczne kryteria wyboru projektów?
- 4) Czy monitoring zaproponowany w projekcie Programu obejmuje wskaźniki zrównoważonego rozwoju?

W prognozie odniesiono się również do potencjalnych oddziaływań skumulowanych, jakie mogą mieć miejsce w wyniku realizacji PRI WL oraz wdrożenia innych dokumentów strategicznych, których kierunki i działania mogą mieć wpływ na środowisko na terenie województwa lubuskiego.

Prognoza została opracowana zgodnie z wymogami prawa, co do zakresu tego typu dokumentu oraz biorąc pod uwagę stan współczesnej wiedzy, niepewności, a także stopień szczegółowości ocenianego dokumentu, jakim jest projekt KPOWM.

W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że:

- Program PRI WL zawiera w szczególności cele o charakterze „miękkim”, dotyczącym przede wszystkim kształcenia i wzmocnienia kompetencji oraz prac badawczo – rozwojowych i innowacji. Zadania jakie będą realizowane w ramach tego Programu to prace laboratoryjne, naukowe i wspierające rozwój własności intelektualnej przedsiębiorstw. Ich głównym efektem będzie poprawa wydajności i efektywności procesów w przedsiębiorstwach, a także pośrednio wzrost świadomości ekologicznej oraz poprawa warunków życia i zdrowia. Żadne z działań nie dają bezpośrednio ram dla wydawania decyzji realizacyjnych. Nie będą się również przyczyniać do realizacji dużych inwestycji, które mogą istotnie negatywnie oddziaływać na środowisko.
- Realizacja PRI WL nie będzie miała bezpośredniego wpływu na środowisko, w tym zdrowie ludzi, gdyż działania przewidziane w tym programie mają głównie charakter miękkie. Natomiast w sposób pośredni, poprzez rozwój niektórych branż, program może wpierać realizację przedsięwzięć w zakresie opracowywania i wdrażania nowoczesnych, innowacyjnych technologii, które docelowo mają na celu poprawę stanu środowiska.
- W perspektywie długoterminowej można przewidywać, że skutkiem realizacji działań planowanych w ramach inteligentnych specjalizacji określonych w PRI WL będzie między innymi rozwój i wzmocnienie potencjału podmiotów gospodarczych w pewnych branżach. Wydaje się jednak, iż powiązania pomiędzy działaniami wskazanymi w PRI WL, a rozwojem branż przemysłowych w zakresie, który wiązałby się ze znaczącym negatywnym oddziaływaniem na środowisko, są bardzo odległe i słabe. PRI WL może się potencjalnie przyczynić do rozwoju tych branż tylko w zakresie, na jaki pozwala Regionalny Program Operacyjny, jako główne źródło finansowania projektów innowacyjnych. RPO - Lubuskie 2020 stanowi narzędzie realizacji

polityki spójności na obszarze województwa lubuskiego w perspektywie finansowej UE na lata 2014 – 2020.

- Ewentualne przyszłe przedsięwzięcia objęte PRI WL będą finansowane z funduszy pomocowych, a w szczególności z RPO - Lubuskie 2020. Oznacza to, że zgodnie z zapisami RPO – Lubuskie 2020, finansowanie nie będzie dotyczyło dużych projektów, a głównie przeznaczone będzie na projekty realizowane przez małe i średnie przedsiębiorstwa. Rolą instytucji udzielającej dofinansowania ze środków unijnych jest zapewnienie, że wydatki w ramach programu operacyjnego ponoszone są zgodnie z prawem oraz zasadami unijnymi i krajowymi, a więc z zasadami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska.
- Z uwagi na brak przewidywanych istotnych oddziaływań o charakterze negatywnym, wynikających z realizacji celów i działań zaproponowanych w PRI WL, nie było potrzeby proponowania działań minimalizujących lub kompensujących straty w środowisku. W prognozie wskazano jedynie na pewne komponenty środowiska, najbardziej wrażliwe i cenne na terenie województwa, na które należy zwrócić szczególną uwagę na etapie planowania przedsięwzięć.

DIAGNOZA STANU INNOWACYJNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM

Diagnoza została przygotowana w ramach współpracy przez **Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych** funkcjonujący w Urzędzie Statystycznym w Zielonej Górze (dane statystyki publicznej) oraz **Lubuskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne** działające w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze (inne źródła informacji, m.in. raporty z badań, analizy własne, dane pozyskane z instytucji publicznych). Diagnoza została przeprowadzona w obszarach odpowiadających strategicznym filarom innowacyjności i obejmujących:

- Innowacje, przedsiębiorczość i otoczenie biznesu,
- Edukację, wiedzę i naukę,
- Kapitał społeczny.

Opracowanie zostało następnie poszerzone o wymiar międzynarodowy oraz analizę potencjału gospodarczego, a także kapitału społecznego. Zawiera również ustalenia wypracowane w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu.

1. WYMIAR MIĘDZYNARODOWY

Realizacja polityki innowacyjnej w oparciu o wytyczne związane z koncepcją inteligentnej specjalizacji oraz w ramach realizacji warunku *ex ante* dla Celu tematycznego 1 wymaga uwzględnienia w analizie wymiaru europejskiego i porównania potencjału innowacyjnego i gospodarczego województwa lubuskiego z jego europejskimi konkurentami. Dokumenty pozwalające uzyskać taki kontekst to przede wszystkim *Regional Innovation Scoreboard 2014* oraz *Regional Competitiveness Index 2013*.

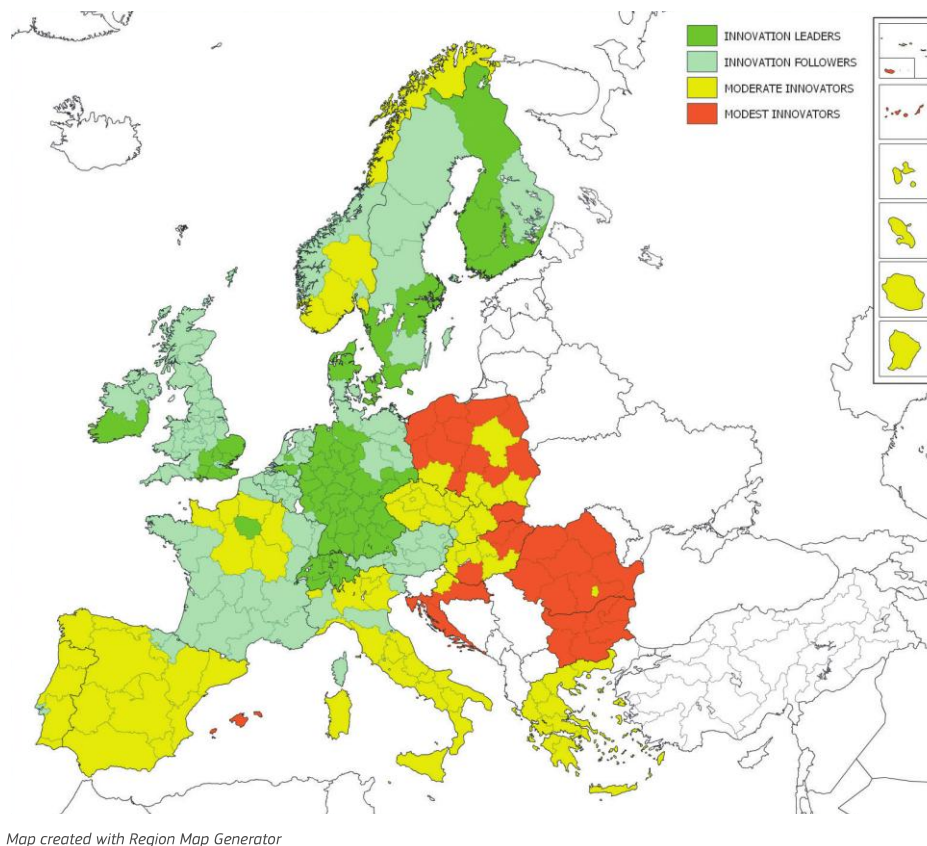
1.1. Innowacyjność województwa lubuskiego na tle regionów europejskich

Porównanie innowacyjności regionów w kontekście międzynarodowym wymaga wielowymiarowej analizy uwzględniającej różne wymiary potencjału innowacyjnego. Analiza taka jest corocznie realizowana w ramach *Regional Innovation Scoreboard (RIS)*, raportu na zlecenie Komisji Europejskiej, w którym, na podstawie wskaźnika syntetycznego opartego na wskaźnikach cząstkowych porównywane jest 190 regionów z krajów członkowskich Unii Europejskiej, Norwegii i Szwajcarii. W ramach badania analizowane jest kilka grup wskaźników:

- **Czynniki umożliwiające powstanie innowacji**, w tym zasoby ludzkie, systemy naukowe oraz systemy finansowania i wsparcia,
- **Działalność przedsiębiorstw**, w tym inwestycje przedsiębiorstw, powiązania, przedsiębiorczość oraz własność intelektualna,
- **Wyniki działalności innowacyjnej**: przedsiębiorstwa innowacyjne oraz efekty gospodarcze: zatrudnienie w średniozaawansowanej i zaawansowanej działalności produkcyjnej oraz usługach wiedzochłonnych, saldo eksportu wyrobów wysokiej i średniej techniki i in.

Ocena potencjału innowacyjnego następuje na podstawie wskaźnika syntetycznego. W zależności od uzyskanego wyniku regiony dzielone są 4 grupy, według ich poziomu innowacyjności. Są to:

- liderzy innowacyjności (*regional innovation leaders* - 34 regiony);
- regiony doganiające liderów (*regional innovation followers* – 57 regionów);
- umiarkowani innowatorzy (*regional moderate innovators* – 68 regionów);
- innowatorzy o skromnych wynikach (*regional modest innovators* -31 regionów).

Rycina 1. Innowacyjność polskich województw na tle regionów UE

Źródło: Regional Innovation Scoreboard 2014, Directorate General for Enterprise and Industry, Komisja Europejska 2014, s. 16

Województwo lubuskie, podobnie jak większość polskich regionów, zostało zaliczone do grupy województw niskoinnowacyjnych (*modest innovators*). Tylko pięć województw: mazowieckie, podkarpackie, śląskie, małopolskie oraz dolnośląskie zaliczono do grupy umiarkowanych innowatorów. Należy podkreślić, że przeważająca większość regionów europejskich uzyskuje znacznie wyższe wyniki w zakresie innowacyjności niż regiony polskie, a od roku 2004 zmniejszyła się liczba regionów umiarkowanie innowacyjnych w Polsce (z 10 do 5). W tym okresie pozycja województwa lubuskiego pozostawała stabilna, każdorazowo lokując region w grupie niskoinnowacyjnej. Potencjał innowacyjny regionu uznano jednak za powoli rosnący.

Do czynników, w ramach których Lubuskie osiągnęło dobre wyniki cząstkowe należą wydatki innowacyjne nie związane z działalnością B+R. Porównanie wyników z innymi regionami polskimi wskazuje na 4. pozycję w kraju, co należy uznać, za wynik bardzo dobry. Bardzo niskie wyniki osiągnięto natomiast w ramach wskaźników takich jak wydatki na działalność badawczo-rozwojową w sektorze publicznym (16 pozycja wśród regionów polskich) i prywatnym (15 pozycja wśród regionów polskich). Bardzo słabe wyniki odnotowano także w grupie wskaźników obrazujących wyniki działalności innowacyjnej takich jak udział innowacyjnych MŚP w populacji małych i średnich przedsiębiorstw (13 pozycja wśród regionów polskich), udział innowacyjnych MŚP współpracujących w zakresie innowacji (13 pozycja wśród regionów polskich), zgłoszenia patentowe do Europejskiego Biura Patentowego na miliard PKB (12 pozycja wśród regionów polskich), udział MŚP wprowadzających innowacje produktowe lub procesowe (14 pozycja wśród regionów polskich) oraz marketingowe i organizacyjne (14 pozycja wśród regionów polskich) oraz udział przychodów ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach (11 pozycja wśród regionów polskich).

Można więc stwierdzić, że sytuacja województwa lubuskiego, mierzona wskaźnikami innowacyjności na poziomie europejskim jest bardzo słaba i gorsza od innych regionów w kraju. Oznacza to konieczność podjęcia działań, w szczególności skierowanych bezpośrednio do przedsiębiorstw, które pozwolą przezwyciężyć bariery we wprowadzaniu innowacji.

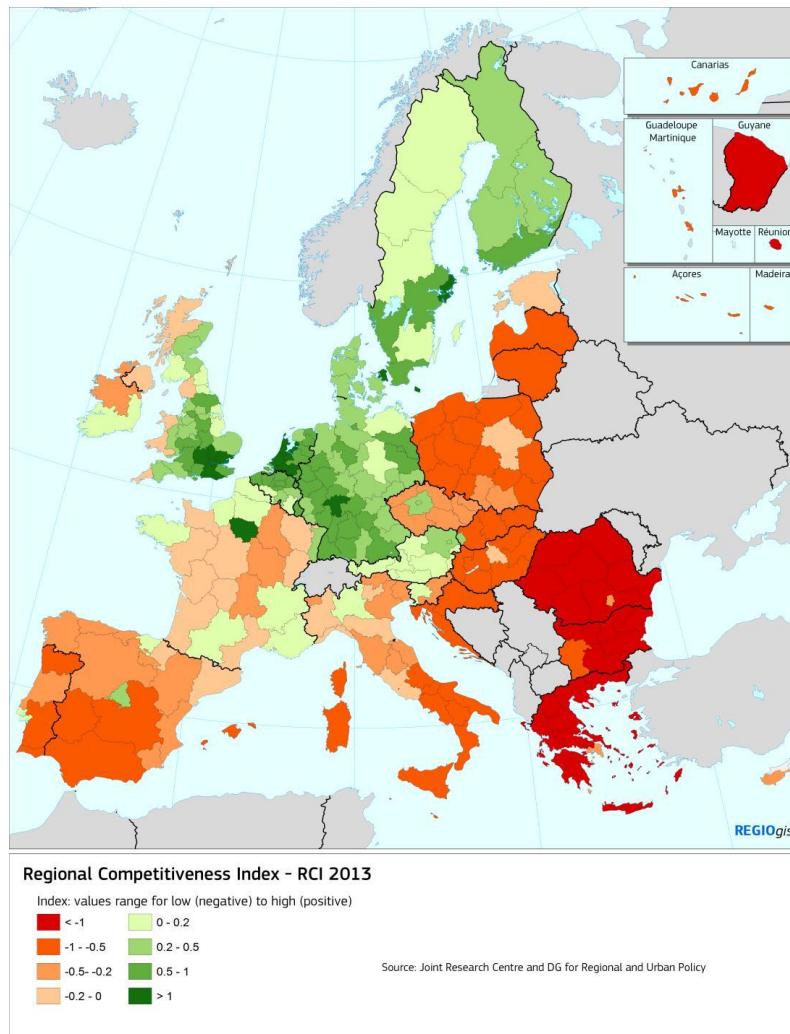
1.2. Konkurencyjność województwa lubuskiego na tle regionów europejskich

Raport Regional Competitiveness Index (RCI) analizuje konkurencyjność terytorialną i jej czynniki na szczeblu regionalnym, co pozwala na porównanie mocnych i słabych stron poszczególnych regionów w ujęciu międzynarodowym. Badanie z roku 2013 obejmuje 273 regiony z 28 państw Unii Europejskiej. Polskie regiony osiągają w tym zestawieniu pozycje na dolnych granicach skali (Rycina 2), z nieznacznie lepszą pozycją Mazowsza, Śląska i Małopolski. Oznacza to, że w kontekście europejskim zróżnicowania międzyregionalne pod kątem czynników konkurencyjności są stosunkowo niewielkie, choć dostrzegalne na poziomie krajowym.

Konkurencyjność regionów, podobnie jak w *Regional Innovation Scoreboard*, jest określana na podstawie wskaźnika syntetycznego opartego na 73 wskaźnikach cząstkowych pogrupowanych w trzy główne grupy:

- **Wskaźniki podstawowe (*Basic group*)** zawierające podgrupy: instytucje, stabilność makroekonomiczna, infrastruktura, zdrowie oraz jakość szkolnictwa na poziomie podstawowym i średnim;
- **Wskaźniki efektywności (*Efficiency group*)** zawierające podgrupy: edukacja wyższa, szkolenia i uczenie się przez całe życie, efektywność rynku pracy oraz wielkość rynku;
- **Wskaźniki innowacyjności (*Innovation group*)** zawierające podgrupy: gotowość technologiczna przedsiębiorstw, dojrzałość biznesowa oraz innowacyjność.

Poszczególne grupy wskaźników zmieniają swoją istotność w zależności od ogólnego poziomu rozwoju regionu. Wśród regionów słabo rozwiniętych duże znaczenie mają wskaźniki z grupy podstawowej, a w miarę podnoszenia poziomu rozwoju regionalnego, zwiększają swoje znaczenie pozostałe grupy. Wskaźniki innowacyjności mają więc szczególne znaczenie dla regionów dobrze rozwiniętych.

Rycina 2. Regional Competitiveness Index. RCI 2013

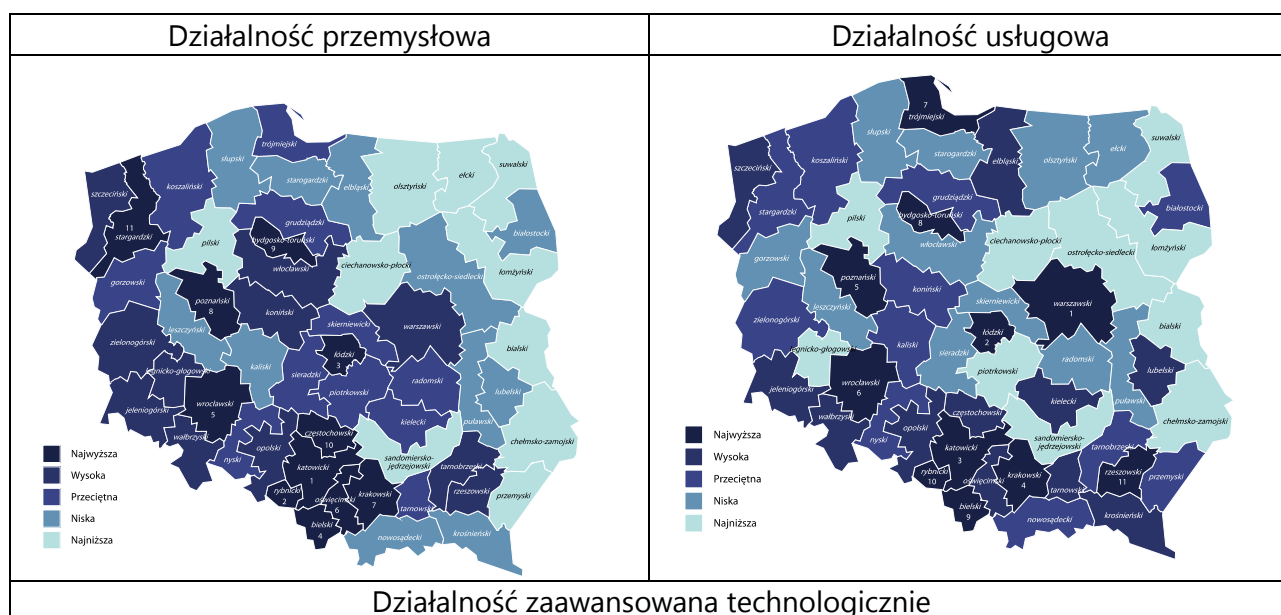
Źródło: Regional Competitiveness Index. RCI 2013, Joint Research Centre, Komisja Europejska 2013, s. iv

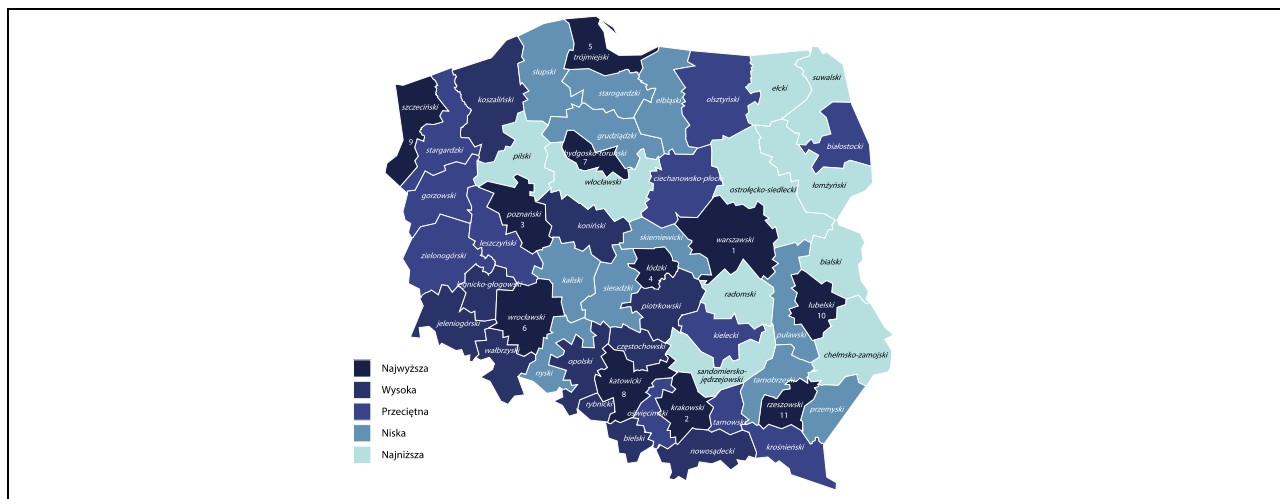
Województwo lubuskie zostało zakwalifikowane do grupy o najniższych wynikach w ramach wskaźników takich jak PKB *per capita*, potencjał instytucjonalny w wymiarze regionalnym (228 pozycja wśród badanych regionów), zdrowie (242 pozycja), edukacja wyższa i kształcenie ustawiczne (223 pozycja), wielkość rynku (222 pozycja), zaawansowanie biznesowe (234 pozycja), innowacyjność (228 pozycja). Nieco wyższe wyniki osiągnięto w dziale infrastruktura (163 pozycja), wydajność rynku pracy (172 pozycja), gotowość technologiczna (156 pozycja). Ogółem, w ramach wskaźników podstawowych oraz wskaźników efektywności Lubuskie znalazło się w 4. na 5 grup regionów europejskich. Pod względem innowacyjności region uplasował się natomiast w najślabszej z grup. W porównaniu wszystkich badanych regionów Lubuskie znalazło się na 206. miejscu. Podsumowując, wyniki regionu są słabe i oznaczają bardzo niski poziom konkurencyjności w porównaniu do bardziej rozwiniętych regionów UE. Liderem w rankingu wśród polskich województw było województwo mazowieckie osiągając 147 pozycję.

2. POTENCJAŁ GOSPODARCZY

2.1. Atrakcyjność inwestycyjna regionów i podregionów Polski

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (IBnGR) definiuje atrakcyjność inwestycyjną jako zdolność danego terytorium do skłonienia do inwestycji poprzez oferowanie kombinacji korzyści lokalizacji możliwych do osiągnięcia w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej. (Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2013, s. 5). Opracowany przez IBnGR syntetyczny wskaźnik atrakcyjności inwestycyjnej jest opracowywany na podstawie czynników lokalizacji przedsiębiorstw takich jak: dostępność transportowa, koszty pracy, wielkość i jakość zasobów pracy, chłonność rynku zbytu, poziom rozwoju infrastruktury gospodarczej i społecznej, poziom rozwoju gospodarczego oraz poziom bezpieczeństwa powszechnego. Jeśli chodzi o wskaźnik ogólny w roku 2014, województwo lubuskie zajęło 11 pozycję w rankingu. Pozycja województwa zmieniała się w latach 2010-2014 – w latach 2010 i 2011 region osiągało pozycję 10. w rankingu, w pozostałych latach znalazł się natomiast na pozycji 11. Największym bezpośrednim konkurentem województwa lubuskiego jest województwo kujawsko-pomorskie, które również osiągało zamiennie pozycję 10. i 11. w ostatnich latach.

Rycina 3. Atrakcyjność inwestycyjna podregionów w 2014 r.

Źródło: *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2014*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, 2014

Podsumowując, należy stwierdzić, że Lubuskie należy do mniej atrakcyjnych inwestycyjnie województw, a jego dużą zaletą jest dostępność. Ogólnie wyższe wskaźniki dla działalności przemysłowej i usługowej osiąga podregion zielonogórski. Atrakcyjność dla działalności zaawansowanej technologicznie jest podobna dla obydwóch podregionów.

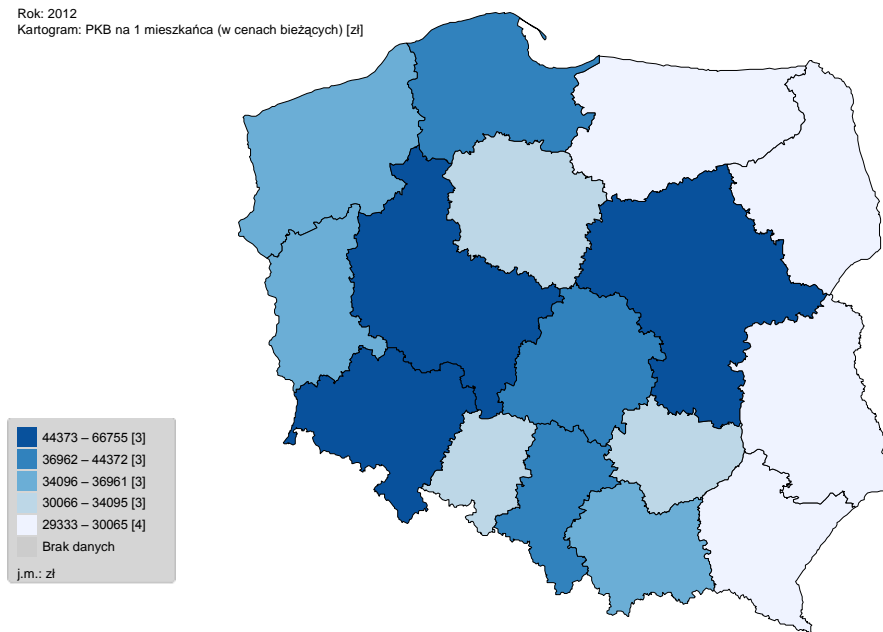
Na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych raport "Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014" przygotowuje Instytut Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej pod kierunkiem prof. dr hab. Hanny Godlewskiej-Majkowskiej. Dla każdego województwa przygotowano osobny raport o sytuacji gospodarczej i atrakcyjności inwestycyjnej. Raport zawiera m.in. tabelaryczne zestawienie najważniejszych wskaźników społeczno-gospodarczych dla regionu oraz wewnętrzne zróżnicowanie atrakcyjności w skali powiatów i gmin. Jako atuty województwo lubuskiego wskazano lokalizację, sieć komunikacyjną, rozwój informatyczny oraz walory naturalne.

Do obszarów o potencjalnie najwyższej atrakcyjności w lubuskim zaliczają się obszary Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry oraz okolice Świebodzina.

2.2. Produkt krajowy i wartość dodana brutto

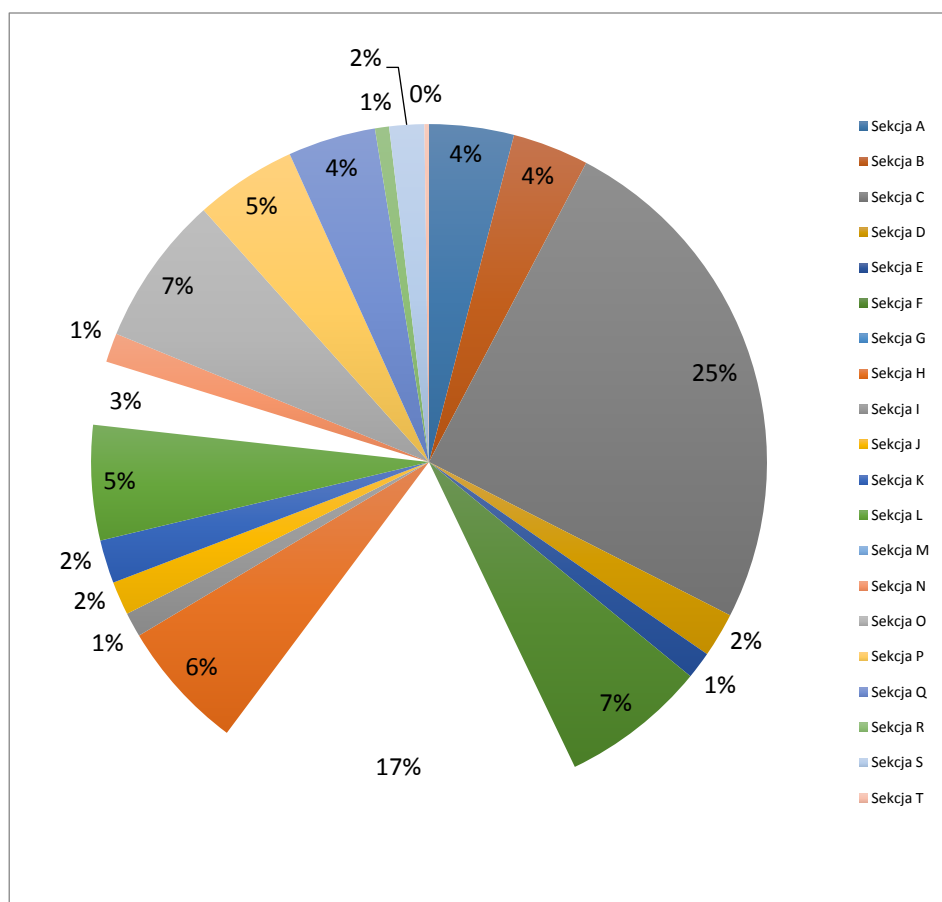
Pod względem produktu krajowego w przeliczeniu na 1 mieszkańca, w 2012 roku (ostatnie dostępne dane), województwo lubuskie zajmowało 9 pozycję w Polsce i plasowało się wśród regionów średnich (Rycina 4). Osiągnięta wartość, 34 862 zł, stanowiła 70,3% średniej krajowej (41 934 zł). Jeżeli chodzi o produkt krajowy brutto ogółem, pozycja regionu była znacznie niższa – 15. W Polsce, co w dużej mierze wynika z małej wielkości regionu. W sumie województwo lubuskie generowało 2,2% wartości PKB kraju, mając jednocześnie potencjał ludnościowy na poziomie 2,65% ludności kraju. Wytwarzane PKB jest więc nieco mniejsze niż udział w populacji kraju, różnica ta nie jest jednak znacząca. Od 2007 roku PKB stale przyjmowało wartości rosnące, udział województwa w PKB kraju zmniejszył się jednak w tym okresie z 2,4 do 2,2 %.

Produkt krajowy brutto województwa lubuskiego w 2012 r. wyniósł 35667 mln zł (w cenach bieżących), co stanowiło 2,2% PKB w kraju. Liczony w cenach stałych wzrost produktu krajowego brutto był niższy niż w 2011 r. (na poziomie 2,3% wobec 3,6% w 2011 r.), był jednak o 0,5 p. proc wyższy niż średnio w kraju. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 r. produkt krajowy brutto wyniósł 34,9 tys. zł, wobec maksymalnej wartości wskaźnika w województwie mazowieckim (66,8 tys. zł na 1 mieszkańca) i minimalnej w województwach: podkarpackim i lubelskim (odpowiednio 29,3 tys. zł i 29,5 tys. zł).

Rycina 4. PKB per capita w 2012 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strateg.gov.pl

Rycina 5. WDB wg sekcji PKD w 2012 r.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pod względem struktury gospodarczej wyznaczonej udziałem poszczególnych sektorów, najważniejszą grupę sekcji PKD w 2012 roku stanowił przemysł, którego udział w gospodarce regionu wynosił 43%. Usługi, zarówno podstawowe, jak i zaawansowane wyniosły w sumie 41%, budownictwo 10%, a rolnictwo 6%. Analizując pojedyncze sekcje PKD w tym samym roku (Rycina 5), największy, 25% udział miała sekcja C – przetwórstwo przemysłowe, kolejną pod względem wielkości była sekcja G – handel z 17% udziałem. Udział pozostałych sekcji PKD wahał się między 1 a 7% i żadna z nich nie osiągnęła znaczącej przewagi.

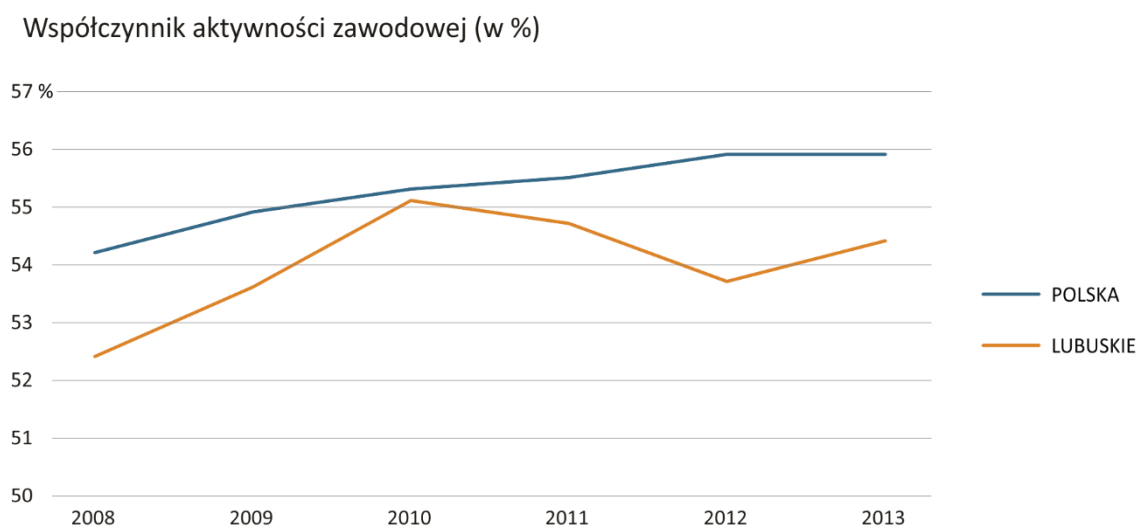
Wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego w 2012 r. wyniosła 97,4 tys. zł, przy średniej wartości tego wskaźnika dla kraju 103,0 tys. zł i rozpiętości od 74,7 tys. w województwie lubelskim do 134,8 tys. zł w województwie mazowieckim.

2.3. Rynek pracy i wynagrodzenia

2.3.1. Aktywność ekonomiczna ludności

Według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, w 2013 r. ludność aktywna zawodowo w województwie lubuskim liczyła 448 tys. osób, tj. o 0,4% więcej niż w 2012 r. jednak o 6,1% mniej niż w 2010 r. Notowany spadek liczby aktywnych zawodowo w stosunku

do 2010 r. był jednym z głębszych w kraju (obok województwa świętokrzyskiego (spadek o 7,9%) i dolnośląskiego (spadek o 7%). Liczba ludności aktywnej zawodowo w kraju wzrosła zarówno w stosunku do poprzedniego roku (o 0,1%), jak i w porównaniu z 2010 r. (o 1,4%).

Rycina 6. Współczynnik aktywności zawodowej

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W 2013 r. współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 15 lat i więcej w województwie lubuskim ukształtował się na poziomie 54,4% i był niższy od przeciętego w kraju (55,9%). W porównaniu z 2010 r. współczynnik ten zmniejszył się o 0,7 p. proc. (w kraju wzrósł o 0,6 p. proc.). Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym osiągnął w 2013 r. w województwie poziom 70,8%, wobec 73,5% średnio w kraju. W porównaniu z 2010 r. współczynnik ten wzrósł w 14 województwach, a wzrost wyniósł od 0,7 p. proc. w województwie lubuskim do 3,1 p. proc. w kujawsko-pomorskim (do poziomu 72,9%). Spadek odnotowano jedynie w województwach warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim (po 0,1 p. proc. do poziomu odpowiednio 67,8% i 73,3%). W kraju wskaźnik w omawianym okresie wzrósł o 1,9 p. proc.

W populacji ludności aktywnej zawodowo 405 tys. osób stanowili pracujący, a 43 tys. – bezrobotni. W 2013 r. liczba pracujących była mniejsza zarówno w stosunku do stanu z 2012 r. (o 0,2%), jak i z 2010 r. (o 5,2%). W kraju w analogicznych okresach odnotowano odpowiednio spadek o 0,1% i wzrost o 0,6%. Liczba bezrobotnych według BAEL w 2013 r. w skali roku wzrosła o 7,5% (w kraju wzrost o 2,5%), była jednak o 14,0% mniejsza niż w 2010 r. (wobec wzrostu w kraju o 8,7%). Notowany spadek liczby bezrobotnych w relacji do 2010 r. był jednym z najgłębszych w kraju (obok województwa zachodniopomorskiego – o 20,0%). W większym stopniu niż średnio w kraju zmniejszyła się populacja biernych zawodowo województwa lubuskiego – o 2,3% w stosunku do 2012 r. (wobec 0,2% w kraju), a w porównaniu z 2010 r. – o 2,8% (wobec spadku o 1,2% przeciętnie w kraju).

2.3.2. Ludność aktywna zawodowo według wieku i poziomu wykształcenia

W IV kwartale 2013 r. największą aktywność zawodową w województwie wykazywały osoby w wieku 25-34 lata, 35-44 lata oraz w wieku 45-54 lata. Współczynniki aktywności zawodowej w tych grupach wiekowych były jednak niższe niż w 2010 r. odpowiednio o 1,6 p. proc., 1,9 p. proc. i 2,9 p. proc. W kraju najwyższy wzrost współczynnika aktywności zawodowej w porównaniu z IV kwartałem 2010 r., zarówno w kraju jak i w większości województw, odnotowano w grupie wiekowej 55-64 lata. Wzrost w kraju wyniósł 7,1 p. proc. do 45,1%, natomiast w województwie lubuskim 9,4 p. proc., osiągając poziom 42,7%.

W IV kwartale 2013 r. wśród aktywnych zawodowo najwięcej było osób w wykształceniu policealnym i średnim zawodowo (29,4% ogółu, wobec 30,2% w kraju), zasadniczym zawodowym (28,3%, wobec 26,7%) oraz wyższym (25,2%, wobec 30,2%). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym, niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego (7,7%, wobec 6,8% średnio w kraju). Współczynnik aktywności zawodowej w omawianym okresie był najwyższy wśród osób z wykształceniem wyższym (81,0% wobec 80,4% przeciętnie w kraju). Wysokim poziomem aktywności zawodowej charakteryzowały się także osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (66,0%, wobec 65,4%) oraz zasadniczym zawodowym (61,4%, w kraju na takim samym poziomie). Najniższy współczynnik aktywności zawodowej odnotowano w grupie osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym, niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego (17,6%, wobec 18,4% w kraju).

W porównaniu z 2010 r. współczynnik aktywności w województwie zmniejszył się we wszystkich poziomach wykształcenia, najbardziej w grupie osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (o 3,3 p. proc.), a także osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (o 2,9 p. proc.). Najmniej zmniejszył się, w omawianym okresie, współczynnik aktywności zawodowej osób posiadających wykształcenie wyższe (o 0,7 p. proc.). W kraju wzrost tego współczynnika odnotowano wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (o 0,6 p. proc.), przy spadku pozostałych grupach, najgłębszym w populacji osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (o 2,4 p. proc.).

2.3.3. Pracujący

W końcu 2013 r. liczba pracujących w województwie lubuskim (według faktycznego miejsca pracy) wyniosła 320,3 tys. osób. Było to o 0,2% więcej niż w poprzednim roku, jednak o 0,9% mniej niż w 2010 r. Pracujący w województwie lubuskim stanowili 2,3% ogółu pracujących w Polsce.

W końcu 2013 r. 82,6 tys. osób, tj. 25,8% ogółu pracujących związanych było z przemysłem (tj. o 5,3% więcej niż średnio w kraju). Dalsze 51,5 tys. osób (16,1%) pracowało w przedsiębiorstwach prowadzących działalność w zakresie handlu; naprawy pojazdów samochodowych, a 36,8 tys. osób (11,5%) w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie.

Znaczący udział w strukturze pracujących miały także sekcje: edukacja - 8,1% ogółu pracujących, transport i gospodarka magazynowa – 6,6%, opieka zdrowotna i pomoc społeczna – 5,8%, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – 5,6% i budownictwo 5,2%. Wśród wymienionych sekcji najwyższy wzrost liczby pracujących odnotowano w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej (o 2,1%), w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (o 1,4%) i w przemyśle (0,7%). Spadek liczby pracujących w skali roku wystąpił w budownictwie (o 6,9%) i w handlu; naprawie pojazdów samochodowych (o 0,1%).

Struktura pracujących wg sekcji w 2013 r. (stan w końcu roku)

Rycina 7. Struktura pracujących wg. grup sekcji PKD

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Liczba pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności w końcu 2013 r. w wyniosła 314 osób (wobec 316 w 2010 r.). Wskaźnik ten należał do najniższych w kraju (obok województw: warmińsko-mazurskiego (290), zachodniopomorskiego (295) i opolskiego (314)). Przeciętny wskaźnik w kraju wyniósł 362 (wobec 358 w 2010 r.), przy najwyższych jego wartościach w województwach: mazowieckim (428) i wielkopolskim (394). We wszystkich województwach struktura pracujących według statusu zatrudnienia kształtuje się w podobny sposób. Najwięcej pracujących jest zatrudnionych na podstawie stosunku pracy (tj. umowy o pracę, powołania, wyboru lub mianowania) - 76,2% (wobec 72,4%). Kolejną grupę stanowią właściciele, współwłaściciele łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin (23,3% wobec 27,2% w kraju).

2.3.4. Zatrudnienie

Zatrudnienie w województwie lubuskim w dniu 31 XII 2013 r. wyniosło 221,1 tys. osób i wzrosło w skali roku o 0,1% (po spadku o 2,8% notowanym przed rokiem). Dla porównania w kraju w omawianym okresie zatrudnienie wzrosło o 0,6%, po spadku o 1,0% przed rokiem. Zatrudnienie wśród kobiet wzrosło w relacji do 2012 r. do 111,1 tys. osób, tj. o 1,6% (taki sam

wzrost przeciętnie w kraju). Jednocześnie zmniejszyło się zatrudnienie mężczyzn do 109,9 tys. osób, tj. 1,3% (w kraju spadek o 0,4%).

Zatrudnienie w województwach od lat kształtuje się na podobnym poziomie. Około 2/3 populacji zatrudnionych jest w sektorze prywatnym, a 1/3 w sektorze publicznym. W końcu 2013 r. zatrudnienie w sektorze prywatnym w województwie wyniosło 66,8% (wobec 69,7% przeciętnie w kraju), a w sektorze publicznym 33,2% (wobec 30,3% w kraju).

W 2013 r. w województwie przyjęto do pracy ponad 39 tys. nowych pracowników pełnozatrudnionych. Było to o 4,8% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim, ale mniej o 7,3% niż w 2010 r. W kraju liczba nowo zatrudnionych wzrosła w porównaniu z 2012 r. o 1,2%, była jednak o 0,5% mniejsza niż w 2010 r. Wśród nowo przyjętych do pracy w województwie 7,3% (w kraju 10,3%) stanowili absolwenci, którzy po raz pierwszy podejmowali pracę. Udział absolwentów w grupie nowo zatrudnionych w województwie lubuskim był najniższy w kraju. Najwyższy odsetek przyjętych do pracy absolwentów odnotowano w województwach dolnośląskim (14,0%) i wielkopolskim (12,7%). Absolwenci, którzy podjęli pracę w 31,8% byli absolwentami szkół wyższych (przy średnim wskaźniku w kraju na poziomie 40,0%). Dalsze 31,5% stanowili absolwenci szkół zasadniczych (był to z kolei najwyższy odsetek wśród województw, przy średnim w kraju na poziomie 20,2%). Co czwarty (24,4%) przyjęty do pracy absolwent w województwie ukończył szkołę policealną lub średnią zawodową, a 12,3% - liceum ogólnokształcące. W 2013 r. zwolniono z pracy 35,8 tys. pracowników pełnozatrudnionych. Było to o 10,2% mniej niż w 2012 r. (wobec spadku w kraju o 7,8%) i o 9,1% mniej niż w 2010 r. (wobec spadku w kraju o 3,9%).

2.3.5. Miejsca pracy

Na koniec grudnia 2013 r. zakłady pracy dysponowały ok. 1,0 tys. wolnych miejsc pracy. Było to o 26,0% mniej niż w końcu 2012 r. (w kraju o 10,4% więcej). Większość (82,3%) wolnych miejsc pracy znajdowało się w sektorze prywatnym. Największą liczbą wakatów – 68,5% ogółu wolnych miejsc pracy dysponowały jednostki średnie (o liczbie pracujących powyżej 49 osób). Jednostki małe (o liczbie pracujących 10 do 49 osób) deklarowały 28,1% ogółu wolnych miejsc, a mikro (do 9 osób) – 3,4%. Ponad połowę (52,6%) wolnych miejsc pracy odnotowano w jednostkach prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego. W sekcji transport i gospodarka magazynowa było 17,2% wolnych miejsc, kolejne 7,6% w administracji publicznej i obronie narodowej; obowiązkowych zabezpieczeniach społecznych, 4,0% w handlu; naprawie pojazdów samochodowych, 3,6% w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej, a 3,4% w budownictwie.

W 2013 r. w województwie lubuskim powstało 10,8 tys. nowych miejsc pracy, tj. o 9,3% mniej niż w roku poprzednim (w kraju o 8,0% więcej). Zdecydowana większość (89,2%) powstała w sektorze prywatnym. Najwięcej nowych miejsc pracy (44,0%) powstało w jednostkach małych, kolejne 33,4% w jednostkach średnich, a 22,6% w dużych. Przyrost liczby nowo utworzonych miejsc pracy w skali roku odnotowano m.in. w sekcjach: rolnictwo,

leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (o 71,8%), transport i gospodarka magazynowa (o 25,3%), zakwaterowanie i gastronomia (o 19,4%). Największy spadek liczby nowo utworzonych miejsc pracy w stosunku do poprzedniego roku wystąpił m.in. w sekcjach: informacja i komunikacja (o 62,5%), administrowanie i działalność wspierająca (o 52,1%), budownictwo (o 23,5%), handel; naprawa pojazdów samochodowych (o 13,0%).

W 2013 r. prawie co trzecie nowe miejsce pracy utworzono w przetwórstwie przemysłowym. Znaczący odsetek w strukturze nowych miejsc zanotowano również w handlu; naprawie pojazdów samochodowych – 14,7%, w budownictwie – 11,2%, w transporcie i gospodarce magazynowej – 8,9%. W 2013 r. w województwie lubuskim zlikwidowano 10,0 tys. miejsc pracy, tj. o 9,9% mniej niż w poprzednim roku (w kraju mniej o 7,8%). Najwięcej miejsc zredukowano w podmiotach prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego – 39,8%, handlu; naprawy pojazdów samochodowych – 14,1%, budownictwa – 8,0% oraz transportu i gospodarki magazynowej – 6,4%. W końcu grudnia 2013 r. lubuskie urzędy pracy dysponowały ofertami pracy dla 1,4 tys. osób (w tym 0,6 tys. były ofertami niewykorzystanymi dłużej niż 1 miesiąc). Bilans miejsc pracy w województwie lubuskim w 2013 r. wykazał, że liczba utworzonych miejsc przewyższała liczbę zlikwidowanych etatów.

2.3.6. Bezrobocie rejestrowane

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie lubuskim w końcu grudnia 2013 r. wyniosła 59,8 tys. osób i była niższa od notowanej w końcu poprzedniego roku o 1,3% (po wzroście o 2,5% w grudniu 2012 r.). W Polsce było 2157,9 tys. osób bezrobotnych, tj. o 21,1 tys. więcej (o 1,0%) w porównaniu z grudniem 2012 r. (kiedy to notowano wzrost o 7,8%). Spadek liczby bezrobotnych, w skali roku, odnotowano zarówno w populacji mężczyzn (o 2,4% do 28,2 tys. osób), jak i kobiet (o 0,4% do 31,6 tys. osób). W kraju liczba bezrobotnych mężczyzn wzrosła o 2,0% w stosunku do grudnia 2012 r., natomiast liczba bezrobotnych kobiet pozostała na niezmiennym poziomie. Dane za lata 2013 - 2015 wskazują na utrzymującą się tendencję spadkową liczby i stopy bezrobocia (VIII 2015: 10,8% stopa i 39 340 osób bezrobotnych).

W porównaniu z grudniem 2012 r. bezrobocie rejestrowane wzrosło w dziesięciu województwach, najbardziej w: podlaskim (o 3,2%), warmińsko-mazurskim (o 2,3%) i lubelskim (o 2,2%). W sześciu pozostałych odnotowano spadek liczby bezrobotnych: w województwie dolnośląskim (o 2,4%), wielkopolskim (o 2,1%), lubuskim i zachodniopomorskim (po 1,3%) oraz pomorskim (o 0,4%) i opolskim (o 0,3%). Stopa bezrobocia w końcu grudnia 2013 r. wyniosła w województwie lubuskim 15,7% i była niższa o 0,2 p. proc. niż w grudniu 2012 r., jednak o 2,3 p. proc. wyższa od stopy bezrobocia notowanej w Polsce. Województwo lubuskie należy od lat do grupy województw o wysokiej stopie bezrobocia rejestrowanego.

Od lat obserwuje się znaczne zróżnicowanie terytorialne bezrobocia. W końcu 2013 r. najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (21,7%), kujawsko-pomorskim (18,1%), zachodniopomorskim (18,0%), świętokrzyskim (16,5%), a najniższą w województwach: wielkopolskim (9,6%), mazowieckim (11,0%), śląskim (11,2%) oraz małopolskim (11,6%). Bezrobocie od lat dotyka przede wszystkim ludzi młodych. W końcu 2013 r. najliczniejszą grupę bezrobotnych w lubuskim stanowiły osoby w wieku 25-34 lata (27,8% ogółu bezrobotnych), przy czym jej udział zmniejszył się w skali roku o 0,8 p. proc. W Polsce odsetek tej grupy kształtował się na poziomie 28,4% tj. o 1,0 p. proc. mniejszym niż przed rokiem.

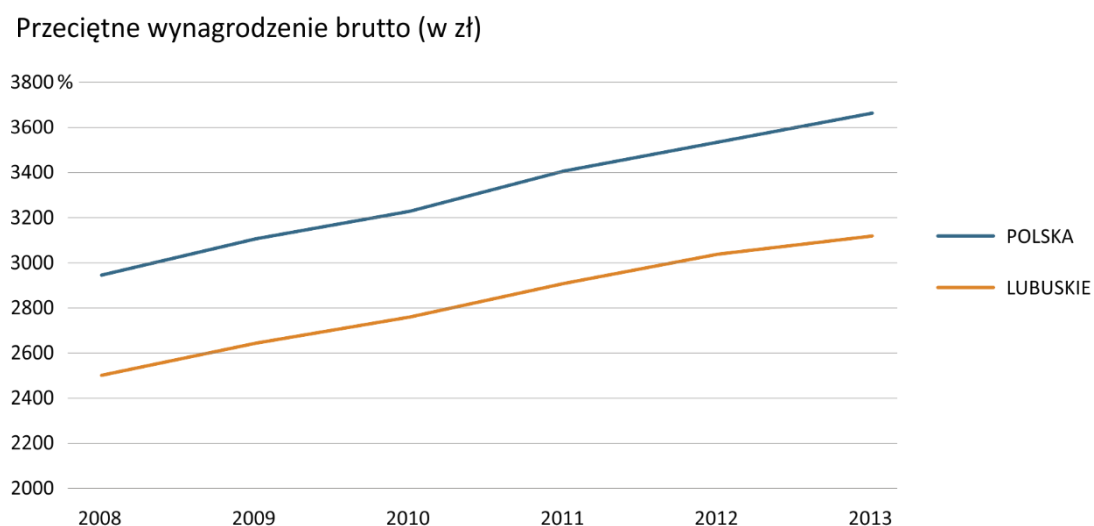
Większość bezrobotnych rejestrujących się w urzędach pracy to osoby o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Dwie najliczniejsze grupy stanowią osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe (odpowiednio 30,8% i 29,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych wobec odpowiednio 28,1% i 27,3% w kraju). Świadectwem ukończenia szkół policealnych i średnich zawodowych legitymowało się 21,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych (tj. o 0,6 p. proc. więcej niż przed rokiem, wobec niezmienionego udziału tej grupy w kraju – na poziomie 22,1%). Osoby, które ukończyły szkoły średnie ogólnokształcące podobnie jak przed rokiem stanowiły 9,2% ogółu bezrobotnych (wobec 10,6% w kraju). Dyplom ukończenia szkoły wyższej miało 9,3% bezrobotnych w województwie (o 0,2 p. proc. więcej niż przed rokiem) i 12,0% przeciętnie w kraju (o 0,3 p. proc. więcej niż przed rokiem).

W końcu 2013 r. co trzeci bezrobotny w województwie lubuskim (30,3% ogółu) pozostawał w rejestrach urzędów pracy przez okres powyżej 12 miesięcy. W porównaniu z analogicznym okresem 2012 r. udział tej grupy w strukturze bezrobotnych zwiększył się o 2,0 p. proc. Był to jednak najniższy odsetek tej grupy w ogóle bezrobotnych wśród województw, przy najwyższym (44,2%) w województwie lubelskim i 38,3% przeciętnym w kraju. Osoby pozostające bez pracy stosunkowo krótko, tj. przez okres nie przekraczający 3 miesięcy stanowiły 30,7% ogółu bezrobotnych (wobec 26,0% przeciętnie w kraju), a ich udział w strukturze zmniejszył się o 2,9 p. proc. (w kraju o 3,3 p. proc.). Bezrobotni pozostający bez pracy przez okres od 3 do 6 miesięcy stanowili 18,8% bezrobotnych w województwie (w kraju odsetek tej grupy bezrobotnych wyniósł 16,8%), tj. o 0,1 p. proc. mniej niż przed rokiem (w kraju o 0,4 p. proc. mniej). Pozostający bez pracy przez okres od 6 do 12 miesięcy stanowili 20,1%, wobec 18,9% w kraju (w skali roku oznacza to wzrost odpowiednio o 1,0 p. proc. i 0,8 p. proc.).

2.3.7. Wynagrodzenia

W 2013 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie lubuskim wyniosło 3114,69 zł, tj. o 2,7% więcej niż w roku poprzednim (wobec wzrostu w 2012 r. o 4,5%). W porównaniu z 2005 r. przeciętne wynagrodzenie wzrosło o 53,2% z poziomu 2032,99 zł. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie lubuskim od lat jest

nizsze od przeciętnego wynagrodzenia w kraju o około 15% (w 2013 r. niższe o 14,9% przy przeciętnym wynagrodzeniu w kraju na poziomie 3659,40 zł). Od kilku lat tylko w dwóch województwach notuje się wyższe przeciętne wynagrodzenie od przeciętnego wynagrodzenia w kraju: w mazowieckim (o ok. 25%) i w śląskim (o ok. 3%). Do grupy województw o najwyższych wynagrodzeniach zalicza się również dolnośląskie, pomorskie i małopolskie (na poziomie ponad 92% przeciętnego wynagrodzenia w kraju).

Rycina 8.

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W województwie lubuskim najwyższe przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w 2013 r. zanotowano w sekcjach: informacja i komunikacja; administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (odpowiednio o 38,3%, 37,9% i 31,8% wyższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie). Najniższe przeciętne wynagrodzenia notowano w przedsiębiorstwach prowadzących działalność w zakresie zakwaterowania i gastronomii (o 38,6% niższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie) oraz w zajmujących się administrowaniem i działalnością wspierającą (o 34,3% niższe).

Tabela 1. **Przeciętne wynagrodzenie brutto^a wg płci i sektorów własności w październiku 2012 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem		
	razem	mężczyźni	kobiety
	w zł		
Polska.....	3895,72	4248,94	3539,91
Sektor publiczny.....	4116,05	4718,80	3789,03
Sektor prywatny.....	3773,30	4092,05	3323,59
Województwo lubuskie	3365,60	3629,46	3102,94
Sektor publiczny.....	3715,04	4160,60	3524,66
Sektor prywatny.....	3186,19	3493,69	2722,44

^a Na podstawie badania o charakterze reprezentacyjnym. Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Prowadzone przez GUS badanie reprezentacyjne Z-12, obejmujące podmioty o liczbie pracujących powyżej 9 osób, dotyczące struktury wynagrodzeń według zawodów, dostarcza wielu możliwości obserwacji struktury i poziomu przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto pracowników według cech demograficznych i społeczno-zawodowych niewystępujących w innych badaniach, m.in. płeć, wiek, poziom wykształcenia, staż pracy, wykonywany zawód. Ostatnie dostępne dane dotyczą października 2012 r. Przeciętne wynagrodzenie brutto w październiku 2012 r. wśród pracujących objętych badaniem wyniosło w województwie 3365,60 zł wobec 3895,72 zł przeciętnie w Polsce.

Mężczyźni w województwie zarabiali średnio 3629,46 zł, tj. o 17,0% więcej niż kobiety (z wynagrodzeniem na poziomie 3102,94 zł). Przeciętne wynagrodzenie mężczyzn było tym samym o 7,8% wyższe od średniej płacy w województwie, a płaca kobiet stanowiła 92,2% przeciętnego wynagrodzenia w województwie. W kraju wynagrodzenie mężczyzn wyniosło 4248,94 zł, tj. było wyższe o 20,0% od wynagrodzenia kobiet (3539,71 zł). Z kolei w stosunku przeciętnego wynagrodzenia w kraju wynagrodzenie mężczyzn było wyższe o 9,1% , a wynagrodzenie kobiet niższe o 9,1%.

Tabela 2. **Przeciętne wynagrodzenia brutto wg wieku i płci w październiku 2012 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym pracownicy w wieku						
		do 24 lat	25-34	35-44	45-54	55-59	60-64	65 lat i więcej

	w zł							
Polska	3895,72	2507,95	3641,32	4314,33	3925,63	3919,46	4714,96	6235,56
Mężczyźni	4248,94	2626,91	3907,83	4886,55	4279,32	4155,05	4681,54	6386,60
Kobiety	3539,91	2331,88	3338,83	3792,66	3579,38	3673,56	4946,81	5604,13
Województwo lubuskie	3365,60	2343,45	3158,57	3640,73	3408,29	3367,56	4021,66	5629,05
Mężczyźni	3629,46	2475,61	3443,32	4069,03	3694,64	3477,19	3988,09	5634,23
Kobiety	3102,94	2138,30	2834,85	3301,49	3180,88	3238,47	4305,36	5466,78

a Na podstawie badania o charakterze reprezentacyjnym. Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Nieco większa dysproporcja w wynagrodzeniach mężczyzn i kobiet występuje w przedsiębiorstwach sektora publicznego i prywatnego. W sektorze prywatnym wynagrodzenie mężczyzn było o 28,3% wyższe od średniej płacy kobiet (w kraju większe o 23,1%), natomiast w sektorze publicznym przeciętne wynagrodzenie mężczyzn przewyższało wynagrodzenie kobiet o 18,0% (w kraju 24,5%).

Biorąc pod wynagrodzenia brutto pracowników według wykształcenia w województwie w październiku 2012 r. kształtowało się na poziomie od 2669,47 zł (tj. 79,3% średniego wynagrodzenia w województwie) dla pracowników z wykształceniem zasadniczym zawodowym do 4922,05 (tj. o 46,2% więcej od przeciętnego wynagrodzenia w województwie) osób z wykształceniem wyższym ze stopniem naukowym co najmniej doktora oraz tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym.

2.4. Sektor przedsiębiorstw

W końcu 2013 r. w województwie lubuskim było 109,8 tys. podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON, tj. o 2,0% więcej niż w końcu 2012 r. W tym podmiotów mikro było 105 252, małych 3755, średnich 738, a dużych 95. Zanotowano także 2778 podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego (XII 2013). Dane szacunkowe za kolejne lata wskazują na wzrost liczby podmiotów gospodarczych, których w czerwcu 2015 roku było 110 935, a w sierpniu 2015 roku już 111 386.

Wzrost liczby podmiotów notowano w grupie jednostek małych, o liczbie pracujących nie przekraczającej 9 osób, a ich udział w ogóle podmiotów w województwie zwiększył się w skali roku o 0,1 p. proc. do 95,8%. Jednocześnie podobnie jak w 2012 r., zmniejszyła się populacja podmiotów o liczbie pracujących od 10 do 49 osób (o 1,4%) oraz od 50 do 249 osób (o 0,4%). Zmniejszyła się także liczba podmiotów dużych, o liczbie pracujących od 250 do 999 osób (o 3,4%). Charakterystyczne jest jednak stosunkowo wysokie nasycenie

podmiotami gospodarczymi wyrażone liczbą jednostek zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na liczbę ludności. W 2013 r. na 10 tys. mieszkańców województwa przypadało 1075 podmiotów gospodarczych, tj. o 18 podmiotów na 10 tys. mieszkańców więcej niż średnio w kraju. Na wyższym niż średnio w kraju poziomie utrzymuje się także liczba jednostek nowo zarejestrowanych w relacji do liczby ludności. W 2013 r. wyniosła 98 podmiotów na 10 tys. ludności wobec 95 nowo zarejestrowanych podmiotów na 10 tys. ludności średnio w kraju. Było to jednak o 8 podmiotów na 10 tys. ludności mniej niż w 2012 r.

W ogólnopolskich badaniach¹ mikro i małych przedsiębiorstw w zakresie wskaźnika koniunktury lubuscy mikro i mali przedsiębiorcy wykazali się wysokim optymizmem, najwyższym od 5 lat. Na wskaźnik koniunktury składa się 8 badanych obszarów, takich jak ogólna sytuacja gospodarcza, sytuacja branży i firmy, przychody i wynik finansowy firmy, zatrudnienie, oczekiwanie na zapłatę, dostęp do finansowania. Przedsiębiorcy z regionu nieznacznie gorzej ocenili jedynie ogólną sytuację firmy oraz jej wynik finansowy.

Lubuscy mikro i mali przedsiębiorcy rzadziej niż średnio w kraju wskazywali się na bariery utrudniające prowadzenie biznesu. Częściej niż średnio w Polsce przedsiębiorcy jako barierę wskazywali biurokrację, dostęp do finansowania zewnętrznego, podatki, rentowność i szarą strefę. W badaniach zbierano także informacje o innowacjach w sektorze MMSP. W 2014 roku 26% firm z lubuskiego wprowadziło innowacje produktowe (średnia dla kraju to też 26%), a 11% innowacje procesowe (średnia krajowa 13%). Innowacje produktowe wprowadziło 30% firm z podregionu zielonogórskiego. W gorzowskim innowacje produktowe wdrażało jedynie 20% firm, jednak ponad połowa z nich była innowacyjnym rozwiązaniem na skalę rynku. W zakresie wdrażania innowacji procesowych, nie ma znaczących różnic pomiędzy podregionami. W gorzowskim wdrażało je 12%, a w zielonogórskim 10% firm. W podregionie zielonogórskim 7% firm uważa innowacyjność za przewagę konkurencyjną, a w podregionie gorzowskim odsetek ten wynosi 2%. Dla porównania, średnio w kraju 6% firm buduje pozycję rynkową w oparciu o innowacyjność.

W województwie lubuskim 19% firm jest zainteresowanych skorzystaniem z funduszy unijnych na innowacje. Średnia dla kraju to 15%. Większe zainteresowanie środkami unijnymi jest widoczne w podregionie zielonogórskim (22% firm), niższe w podregionie gorzowskim (15% firm).

2.4.1. Przemysł

W 2013 r. produkcja sprzedana przemysłu w województwie lubuskim wyniosła 26526,9 mln zł (w cenach bieżących) i była o 0,1% (w cenach stałych) wyższa od zanotowanej w roku poprzednim, kiedy notowano spadek w skali roku o 5,2% (w 2011 r. notowano wzrost w skali roku o 0,8%). Według danych szacunkowych w kolejnych latach notowano wzrost wartości produkcji sprzedanej przemysłu, która w okresie styczeń-grudzień 2014 r. wyniosła

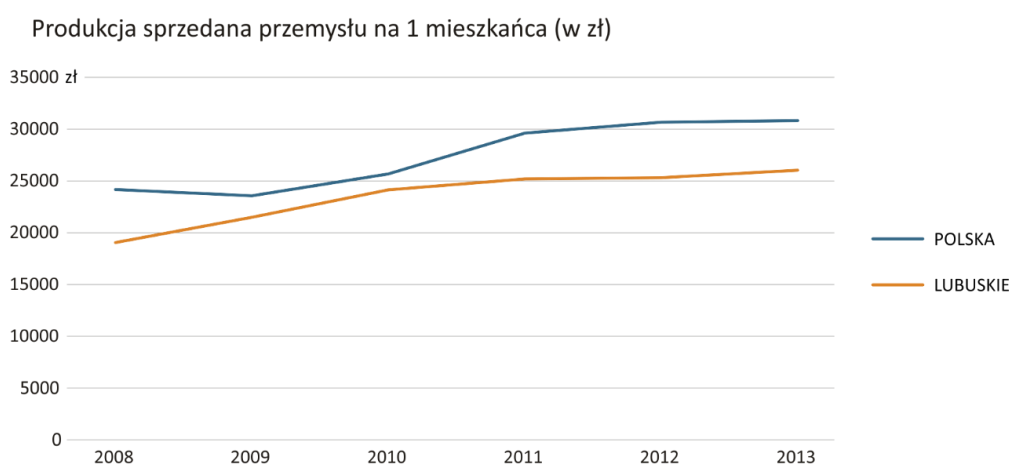
---

¹ Raport o Sytuacji Mikro i Małych Firm w roku 2014, Bank Pekao, Warszawa 2015, s. 282-298.

(w cenach bieżących) 29338,7 mln zł., a w okresie I-VII 2015 roku produkcja sprzedana przemysłu wyniosła (w cenach bieżących) 19883,8 mln zł i była (w cenach stałych) o 3,1% wyższa niż w analogicznym okresie ub. roku, kiedy notowano wzrost o 15,2%. W kraju w analogicznych okresach notowano wzrost produkcji sprzedanej przemysłu odpowiednio o 1,8%, 0,5% i 7,5% (w cenach stałych). W porównaniu z 2010 r. produkcja sprzedana przemysłu w województwie rosła w kolejnych latach: o 4,4% w 2011 r., o 5,0% 2012 i o 7,8% w 2013. Produkcja sprzedana przemysłu województwa w ostatnich latach stanowi około 2% (w 2013r. – 2,2%) produkcji w kraju, przy najwyższym udziale województw mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego (w 2013 r. odpowiednio 21,2%, 16,1% i 11,3%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 r. produkcja sprzedana przemysłu wyniosła 25,9 tys. zł, co stanowiło 84,5% produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca w kraju (30,7 tys. zł). Województwo lubuskie należało jednak do grupy 7 województw o najwyższej wartości tego wskaźnika.

Niemal połowę (46,5% ogółu) produkcji sprzedanej przemysłu w 2013 r. stanowiła produkcja sprzedana sektora małych i średnich przedsiębiorstw (o liczbie pracujących do 249 osób). Tym samym lubuskie należy do grupy czterech województw o najwyższym udziale tego sektora w produkcji sprzedanej przemysłu, obok województw: zachodniopomorskiego (51,6%), opolskiego (51,2%) i kujawsko-pomorskiego (50,8%). W kraju odsetek ten wyniósł 36,3%.

W 2013 r. produkcja sprzedana przetwórstwa przemysłowego (w podmiotach gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób) ukształtowała się na poziomie 24023,5 mln zł (w cenach bieżących), tj. o 0,3% niższym niż w roku poprzednim (w cenach stałych). Produkcja sprzedana w sekcji dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja produkcji wyniosła 527,1 mln zł (w cenach bieżących), tj. 2,1% ogółu produkcji sprzedanej przemysłu.

Rycina 9. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Blisko 96% produkcji sprzedanej przemysłu stanowiła produkcja sprzedana przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego. Spośród

działów przetwórstwa przemysłowego najbardziej znaczące pozostają: produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (w którym zrealizowano 16,9% produkcji sprzedanej w przetwórstwie przemysłowym), produkcja wyrobów z drewna, korka, słomy i wikliny (12,9%), produkcja artykułów spożywczych (10,3%), produkcja papieru i wyrobów z papieru (8,8%), produkcja wyrobów z metali (7,5%), a także produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych (5,7%). Biorąc pod uwagę produkcję ważniejszych wyrobów przemysłowych w 2013 r. województwo lubuskie miało znaczący udział w produkcji mięsa z indyków, świeżego lub chłodzonego – 21,9% produkcji w kraju. W krajowej produkcji tworzyw sztucznych udział województwa lubuskiego kształtował się na poziomie 14,5%, mebli – 10,0%, a tarcicy liściastej – 5,0%.

Działy przetwórstwa przemysłowego o najwyższym udziale w produkcji sprzedanej przemysłu, notowały również wysoki poziom przeciętnego zatrudnienia, m.in. w produkcji pojazdów samochodowych, przyczep o naczep było 15,0% zatrudnionych w przemyśle, w produkcji wyrobów z metali - 11,9%, w produkcji artykułów spożywczych - 10,6%, w produkcji wyrobów z drewna, korka, słomy i wikliny – 9,1%, a w produkcji wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych – 5,7%.

2.4.2. Budownictwo

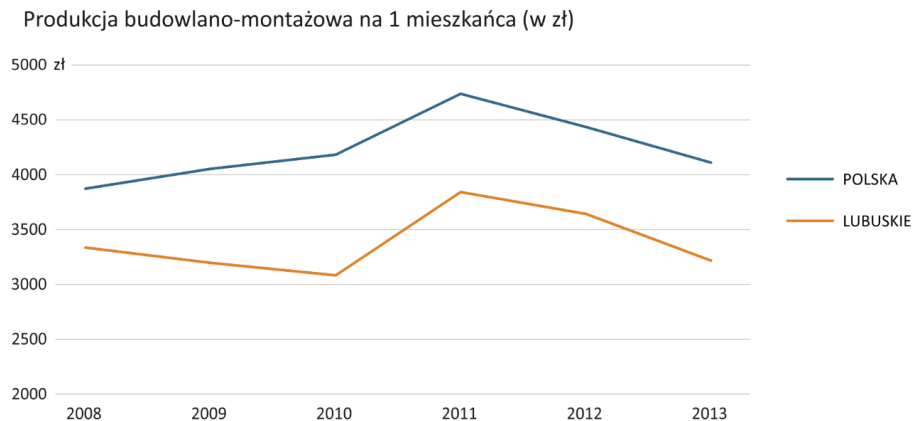
W 2013 r. produkcja budowlano-montażowa w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób wyniosła 1076,5 mln zł (w cenach bieżących), tj. wzrosła w skali roku o 7,7%, po spadku o 13,4% w 2012 r. Wielkość produkcji budowlano-montażowej w kraju spadła w skali roku o 12,0% (po spadku o 6,6% przed rokiem). W porównaniu z 2005 r. zanotowano wzrost produkcji budowlano-montażowej o 77,7% (w kraju w tym okresie odnotowano wzrost o 97,0%). Produkcja budowlano-montażowa województwa od lat stanowi niecałe 2% produkcji w kraju (w 2013 r. - 1,3%).

W województwie od lat największy udział w strukturze produkcji budowlano-montażowej mają jednostki, które w przeważającej części swojej działalności zajmują się budową budynków (w 2013 r. – 40,7%) oraz jednostek budujących obiekty inżynierii lądowej i wodnej (33,2%). Pozostałe 26,1% pochodziło z jednostek wykonujących specjalistyczne roboty budowlane. W produkcji budowlano-montażowej w kraju w 2013r. największy udział miały przedsiębiorstwa budowlane z działu budowa obiektów inżynierii lądowej i wodnej (39,6%) i budowa budynków (33,5%).

W przeliczeniu na 1 mieszkańca produkcja budowlano-montażowa w województwie od lat osiąga wartość na poziomie około 80% przeciętnej wartości w kraju, co pozwala na zajęcie środkowych lokat w rankingu województw. W 2013 r. produkcja budowlano-montażowa w województwie wyniosła 3210 zł na 1 mieszkańca, przy najwyższej wartości w

województwie mazowieckim (6169 zł), najniższej - w lubelskim (2524 zł) i przeciętnej w kraju 4104 zł.

W strukturze produkcji budowlano-montażowej według obiektów budowlanych w województwie lubuskim największy udział w 2013 r. miały obiekty inżynierii lądowej i wodnej (44,9%, wobec 53,0% w kraju). Budynki niemieszkalne stanowiły 39,6% produkcji budowlano-montażowej (wobec 33,7% w kraju), budynki mieszkalne 15,5% (w kraju 13,4%).

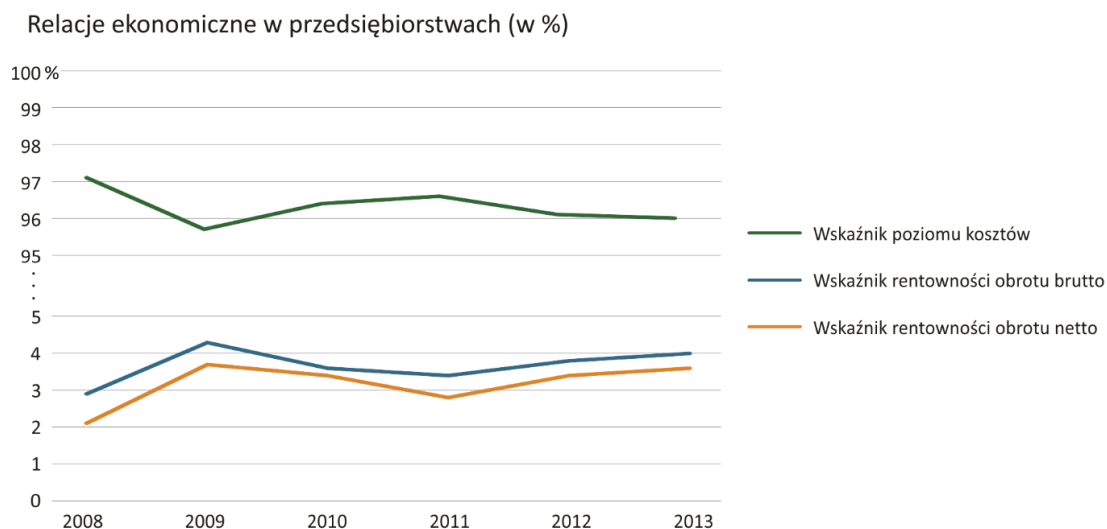

Rycina 10. Produkcja budowlano-montażowa na 1 mieszkańca

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

2.4.3. Finanse przedsiębiorstw

W ostatnich latach notowano korzystne zmiany w zakresie wyników finansowych przedsiębiorstw w województwie lubuskim. W latach 2012 i 2013 wzrostowi przychodów z całokształtu działalności towarzyszył mniej dynamiczny wzrost kosztów ich uzyskania. W rezultacie poprawie uległy wyniki oraz podstawowe wskaźniki finansowe. W 2013 r. do 79,3% zwiększył się odsetek przedsiębiorstw wykazujących zysk netto (z 78% w 2010 r. i 75,6% w 2012 r.). Dodatni wynik finansowy netto notowało m.in. 85,8% przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie transportu i gospodarki magazynowej, 81,4% przedsiębiorstw zajmujących się budownictwem, 80,6% przedsiębiorstw z sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych, 76,4% przedsiębiorstw przemysłowych oraz 77,8% przedsiębiorstw prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną. Jednocześnie zmniejszył się odsetek przedsiębiorstw wykazujących stratę netto (z 21,4% w 2010 r. i 23,8% w 2012 r. do 20,1% w 2013 r.).

Rycina 11. Relacje ekonomiczne w przedsiębiorstwach

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Korzystnie ukształtował się wskaźnik poziomu kosztów, który w ostatnich latach uległ obniżeniu (do 96%) oraz rosły wskaźniki rentowności obrotu brutto i netto (które w 2013 r. wyniosły odpowiednio 4,0% i 3,6%).

Korzystne zmiany wielkości wskaźnika poziomu kosztów oraz wskaźników rentowności obrotu odnotowano m.in. w przedsiębiorstwach z sekcji: budownictwo, przemysł, w tym przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa, a także działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.

2.5. Handel zagraniczny i inwestycje

2.5.1. Handel zagraniczny

Ważne miejsce w gospodarce regionu zajmuje eksport². Średnia wartość eksportu z obszaru województwa lubuskiego w latach 2010-2015, wynosi 15 mld zł rocznie. Wśród głównych kierunków eksportowych znajdują się Niemcy, Francja i Wielka Brytania, jednak poszerzają się rynki zbytu w krajach obu Ameryk oraz Azji i Afryki. Do wiodących produktów eksportowych regionu należą: maszyny i urządzenia, w tym produkcja na potrzeby przemysłu motoryzacyjnego, produkty z drewna, papier, tektura, meble.

Prawie co czwarta mała lub średnia firma w 2014 roku w lubuskim prowadziła działalność eksportową (23%)³. To zdecydowanie więcej firm niż średnio w kraju, gdzie przeciętnie działalność eksportową prowadziło 13% mikro i małych firm. Ponadto lubuscy eksporterzy zamierzają również w 2015 roku eksportować swoje produkty lub usługi. Eksporterzy z lubuskiego wysoko w porównaniu z resztą kraju oceniają przychody z eksportu

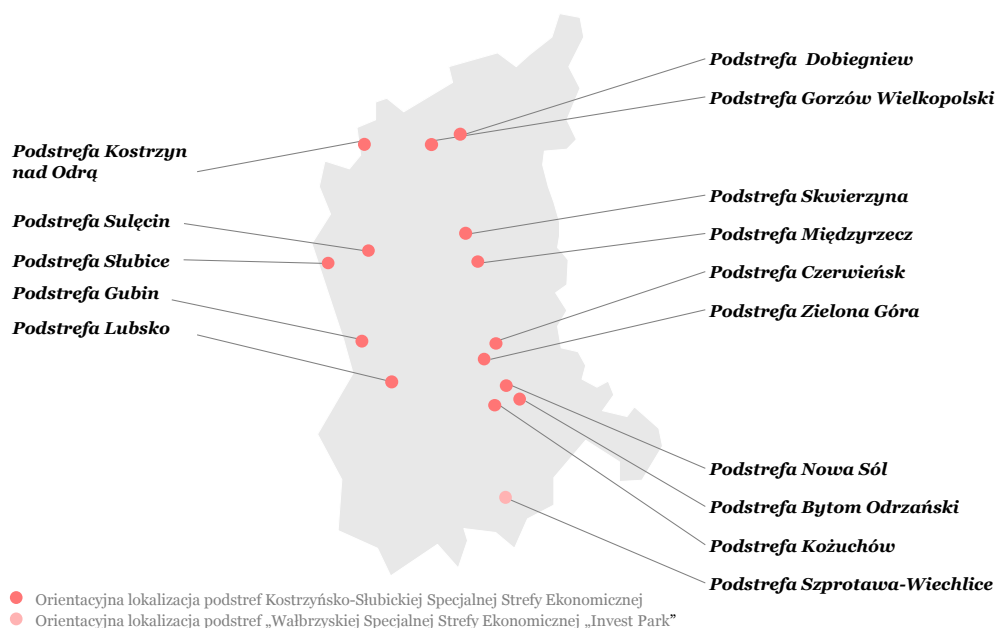
² Informacja o eksporcie na podstawie danych pozyskanych przez Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

³ Raport o Sytuacji Mikro i Małych Firm w roku 2014, Bank Pekao, Warszawa 2015, s. 291.

(108,6 pkt. vs. 104 pkt.). Najwięcej eksporterów, bo aż 24% firm, działa w zielonogórskim. W gorzowskim odsetek ten wynosi 21%.

2.5.2. Inwestycje

Jednym z ważnych elementów wspierających rozwój gospodarczy w regionie jest działanie stref ekonomicznych. Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna ustanowiona w 1997 roku działała pierwotnie na dwóch podstrefach założycielskich w Kostrzynie nad Odrą i Słubicach na obszarze 457,27 hektarów. Liczba podstref wzrosła do 40 w 2014 roku i rozlokowała się w trzech województwach: lubuskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. W samym regionie lubuskim liczba podstref wzrosła do 19 w 2014 roku.

Rycina 12. Podstrefy Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest Park” w województwie lubuskim.

Źródło: Analiza potencjału pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych do województwa lubuskiego, PwC Polska Sp na zlecenie UMWL, Zielona Góra 2013., s.45

Rok 2014 okazał się rekordowy pod względem wartości inwestycji, bowiem suma zadeklarowanych nakładów wyniosła prawie 1,6 mld złotych. Wartość kapitału zagranicznego oszacowano na blisko 1,4 mld zł, w tym około 900 mln złotych na terenie województwa lubuskiego. Najwięcej zainwestują podmioty z Włoch, Niemiec, Szwecji i Hiszpanii, w sektorze metalowym, motoryzacyjnym, drzewnym, logistycznym. Największe środki zostaną zainwestowane w okolicy Kostrzyna nad Odrą, Krosna Odrzańskiego, Zielonej Góry i Żar.

W województwie lubuskim poniesione nakłady (przez firmy działające w podstrefach) wyniosły do końca 2014r. blisko 4 miliardy zł, a zatrudnienie na terenie podstref w lubuskim znalazło 12233 osoby. Łącznie na terenie podstref lubuskich ważnych jest na dzień dzisiejszy 124 zezwoleń wydanych dla firm, z których 70 prowadzi swoją działalność. W podstrefie

Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest Park” w Szprotawie, nie zainwestował dotąd żaden podmiot.

2.6. Wnioski dla polityki innowacyjnej, analiza SWOT i problemy kluczowe

KONKLUZJE

Do atutów województwa związanych z przyciąganiem inwestorów należy m.in. lokalizacja i dostępność transportowa, rozwój informatyczny oraz walory naturalne. Słabiej oceniana jest infrastruktura gospodarcza i aktywność wobec inwestorów.

Województwo ma średni poziom PKB per capita, a jego udział w gospodarce kraju maleje. W strukturze gospodarki dominującą rolę ogrywa przemysł i handel.

Współczynnik aktywnej zawodowo w Lubuskim jest niższy niż średnio w kraju. W populacji aktywnych zawodowo w wieku 15 lat i więcej, w porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się liczba pracujących, natomiast wzrosła liczba bezrobotnych. Z drugiej strony bardziej znacząco niż średnio w kraju zmniejszyła się liczba biernych zawodowo.

Wskaźnik liczby pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności w końcu 2013 r. należał do najniższych w kraju. Zanotowano spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych w skali roku. Nadal jednak województwo lubuskie mieści się w grupie województw o najwyższej stopie bezrobocia.

Pomimo notowanego wzrostu w kolejnych latach, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie lubuskim jest niższe od przeciętnego wynagrodzenia w kraju o około 15%. W dłuższym okresie czasu - w porównaniu z 2005 r. przeciętne wynagrodzenie wzrosło o 53,2% (w kraju o 55,0%).

Produkcja sprzedana przemysłu województwa stanowi około 2% produkcji w kraju. W 2013 r. zanotowano niewielki wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w porównaniu z poprzednim rokiem (po spadku notowanym w 2012 r.), który był jednak mniej dynamiczny niż średnio w kraju.

Produkcja budowlano-montażowa województwa od lat stanowi niecałe 2% produkcji w kraju. W 2013 r. zanotowano wzrost produkcji budowlano-montażowej, po spadku w 2012 r.

W ostatnich latach notowano korzystne zmiany w zakresie wyników finansowych przedsiębiorstw w województwie lubuskim. Obserwowany w latach 2012 i 2013 bardziej dynamiczny wzrost przychodów z całokształtu działalności niż kosztów ich uzyskania skutkowało poprawą podstawowych wyników i wskaźników finansowych.

Duże znaczenie w działalności przedsiębiorstw ma eksport. W sektorze małych i średnich firm działalność eksportową prowadzi więcej firm niż średnio w kraju.

Rozwija się Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna wraz podstrefami, o czym świadczą dotychczas zainwestowane środki i wartości deklarowanych inwestycji.

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w obszarze potencjału gospodarczego:

Siły	Słabości
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostępność komunikacyjna i rozwinięta infrastruktura drogowa 2. Bardzo dobrze działająca Specjalna Strefa Ekonomiczna 3. Dobry poziom wskaźnika przedsiębiorczości 4. Nadwyżka eksportu nad importem 5. Nowoczesny przemysł tradycyjny 6. Region, jako dobre miejsce do życia 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niskie płace w przemyśle i usługach 2. Niskie wskaźniki innowacyjności (nakłady na B+R, kultura innowacji) 3. Odpływ siły roboczej (migracje) z regionu 4. Niedostosowanie edukacji do wymogów rynku pracy 5. Niewielka liczba działań B+R w przemyśle

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostępność zasobów naturalnych 2. Efektywne wykorzystanie środków UE 3. Dostępność komunikacyjna zewnętrzna 4. Zmniejszanie barier administracyjno-prawnych w Polsce 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niekorzystne prognozy demograficzne – dalsze zmniejszanie zasobu siły roboczej 2. Tranzytowość regionu 3. Niska konkurencyjność i innowacyjność regionu w kontekście krajowym i międzynarodowym 4. Trudno dostępne środki na inwestycje sektora MMŚP

Za pomocą wartościowania i hierarchizacji oraz grupowania określono kluczowe czynniki rozwojowe w zakresie podsystemu gospodarczego. Mają one charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Należą do nich:

- Dostępność komunikacyjna i rozwinięta infrastruktura drogowa
- Niskie płace w przemyśle i usługach
- Odpływ siły roboczej (migracje z regionu)
- Dostępność zasobów naturalnych
- Niekorzystne prognozy demograficzne – dalsze zmniejszanie siły roboczej

Kolejnym etapem prac była analiza relacji i identyfikacja kluczowego problemu rozwojowego w obszarze potencjału gospodarczego regionu oraz jego przyczyn i skutków. Zarówno analiza SWOT, jak i identyfikacja drzewa problemów zostały wypracowane w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu. Wyniki prac przedstawiono poniżej. Będą one podstawą dalszego wnioskowania w części prognostycznej Programu Rozwoju Innowacji

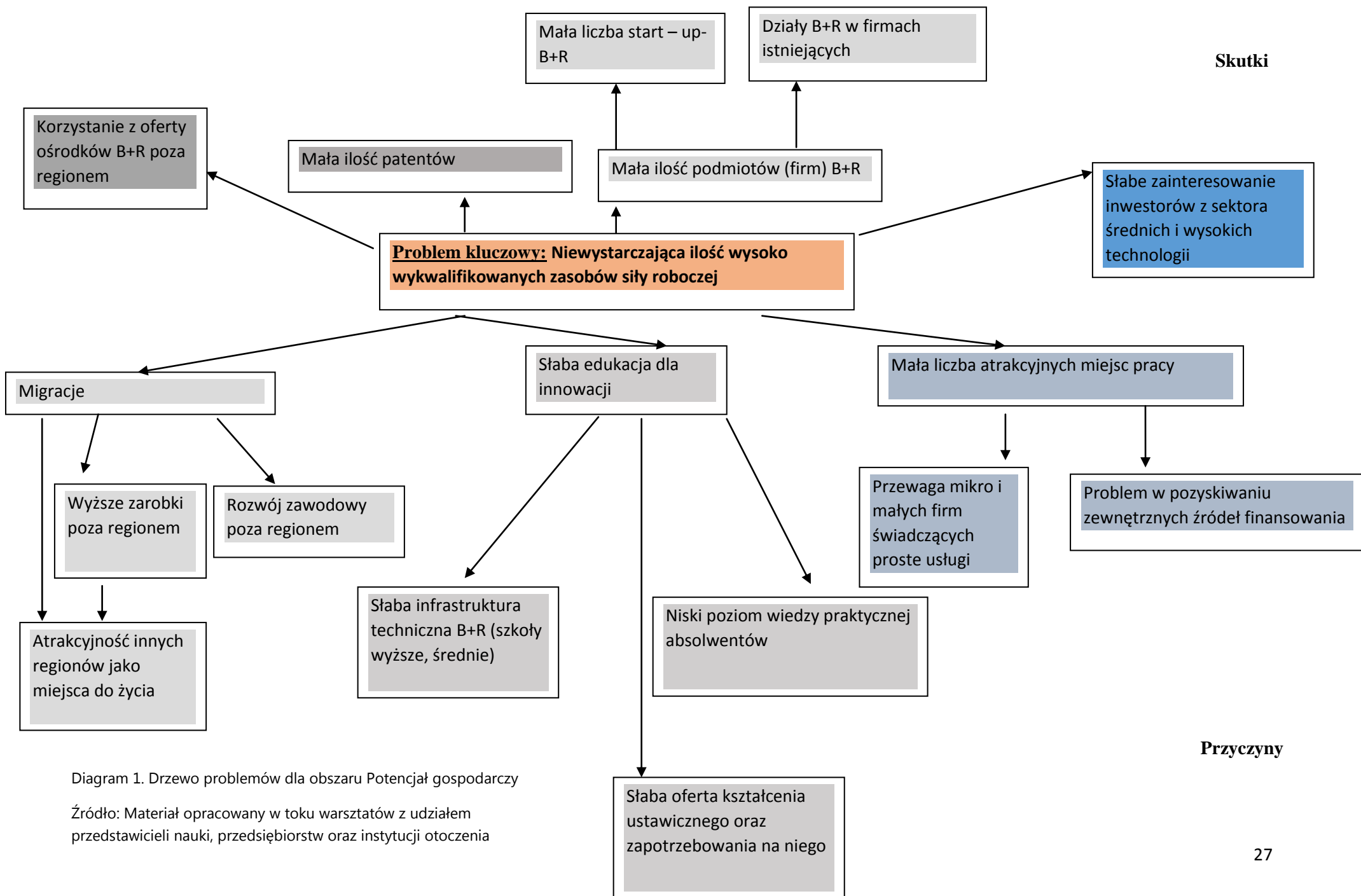

Diagram 1. Drzewo problemów dla obszaru Potencjał gospodarczy

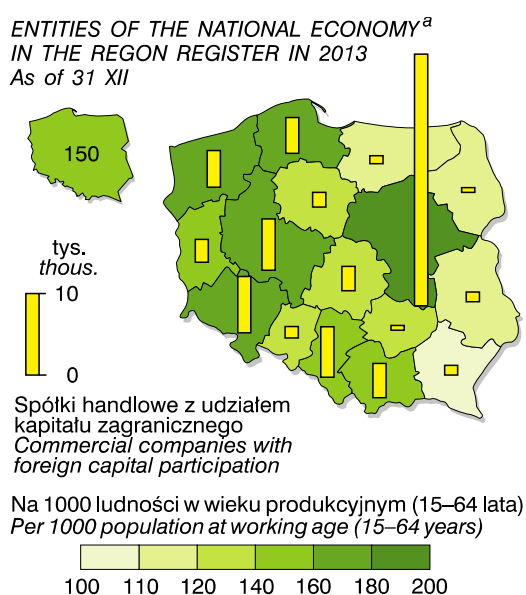
Źródło: Materiał opracowany w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia

3. INNOWACJE, PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, OTOCZENIE BIZNESU

Podmiotami ostatecznie wprowadzającymi na rynek innowacje są przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa innowacyjne to zazwyczaj jedynie mniejsza lub większa grupa w ogólnej populacji przedsiębiorstw. Skłonność mieszkańców regionu do zakładania przedsiębiorstw kreuje masę krytyczną przedsiębiorstw, z których część jest lub może się stać innowacyjna. Instytucje otoczenia biznesu (IOB), jeśli działają skutecznie, mogą wspierać proces zmiany zachowań rynkowych przedsiębiorstw na bardziej innowacyjne. Kluczowe w tym procesie są wysokie kompetencje IOB i rzeczywiste dopasowanie świadczonych usług do potrzeb przedsiębiorstw.

3.1. Przedsiębiorczość

Pod względem poziomu przedsiębiorczości mierzonego liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 ludności w wieku produkcyjnym (Rycina 13), województwo lubuskie jest zbliżone do średniej krajowej, wskaźnik przedsiębiorczości jest tu jednak niższy niż w województwach zachodnich (z wyjątkiem opolskiego). Jeżeli chodzi o liczbę podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności ogółem, to w 2014 roku było ich 1079, co stanowiło wartość niewiele wyższą niż średnia krajowa.

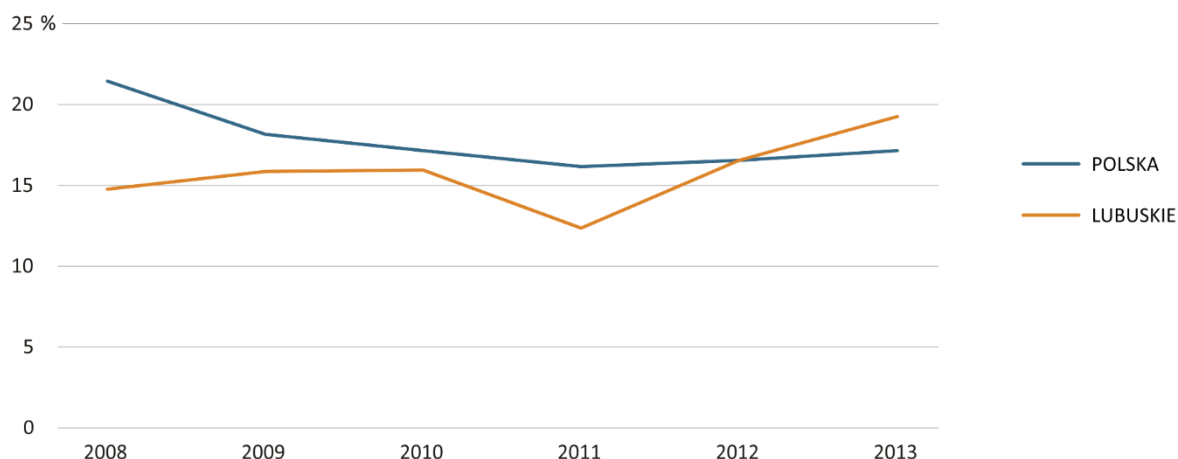

Rycina 13. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 ludności w wieku produkcyjnym
Źródło: Regiony Polski, GUS, Warszawa 2014

3.2. Przedsiębiorstwa innowacyjne

Odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych, tj. takich, które w badanym okresie wprowadziły na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces) w grupie przedsiębiorstw przemysłowych w województwie lubuskim zwiększył się w ostatnich latach z 12,3% w 2011 r. do 19,2% w 2013 r. (Rycina 13).

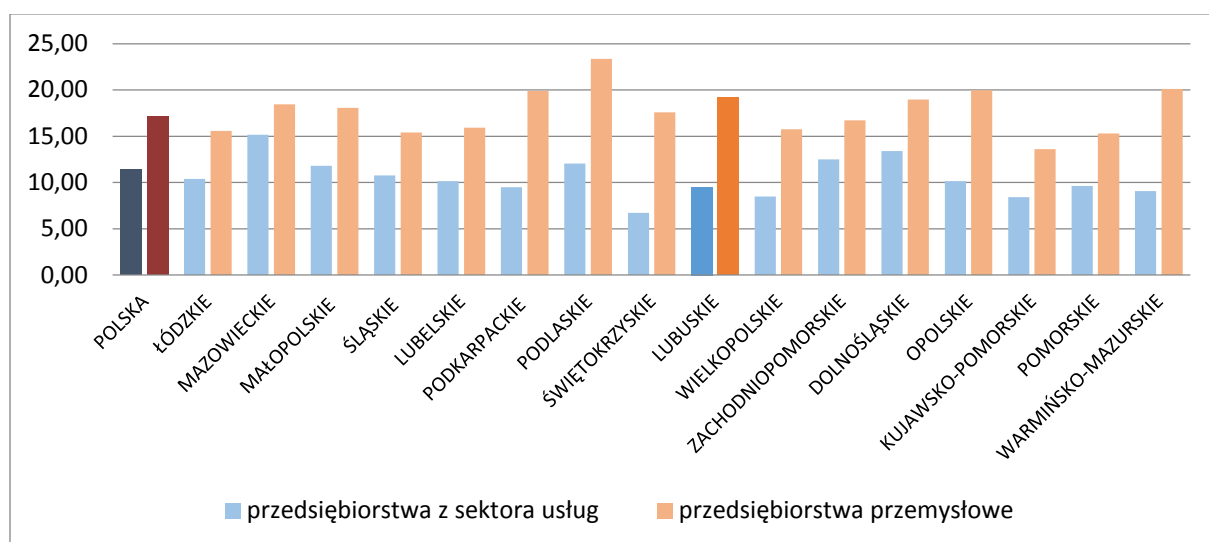
Przedsiębiorstwa innowacyjne przemysłowe (w %)

Rycina 14. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w całkowitej liczbie przedsiębiorstw (%)

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W największym stopniu zwiększył się odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych w grupie małych przedsiębiorstw (o liczbie pracujących od 10 do 49 osób) - z 6,7% w 2011 r. do 14,5% w 2013 r. Na poziomie powyżej 20% utrzymuje się udział przedsiębiorstw innowacyjnych w populacji przedsiębiorstw średnich (o liczbie pracujących od 50 do 249 osób) - od 21,0% w 2009 r. do 29,3% w 2012 r. i 26,4% w 2013 r. Największy odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych notuje się w grupie dużych przedsiębiorstw (o liczbie pracujących powyżej 250 osób) – od 43% w 2008 r. do 61,4% w 2010 r. W ostatnich latach przedsiębiorstwa innowacyjne w tej grupie podmiotów stanowią ponad 50% (w 2013 r. 57,1%).

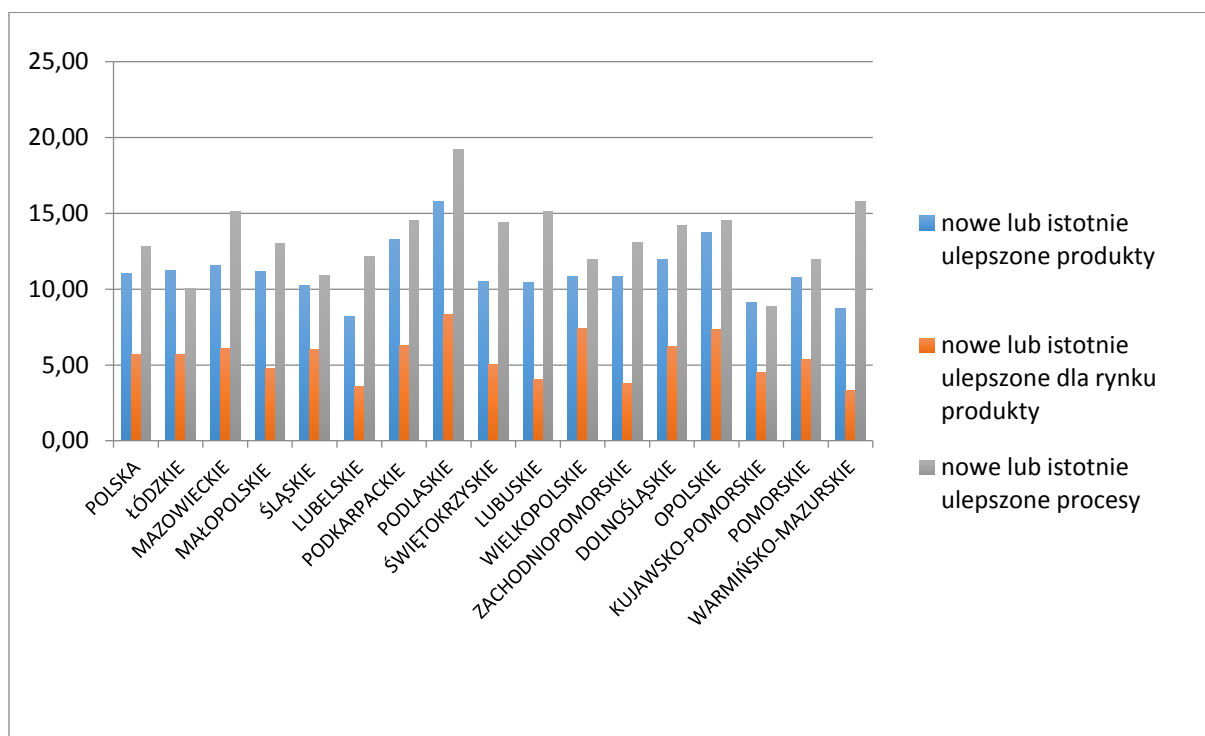
Rycina 15. Przedsiębiorstwa innowacyjne usługowe i przemysłowe w 2013 r. (odsetek)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Porównanie z innymi regionami w kraju wskazuje, że w grupie przedsiębiorstw przemysłowych, lubuskie osiągnęło wartość wyższą niż średnia krajowa, zajmując 5. pozycję w kraju. Wśród przedsiębiorstw usługowych, odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych wyniósł

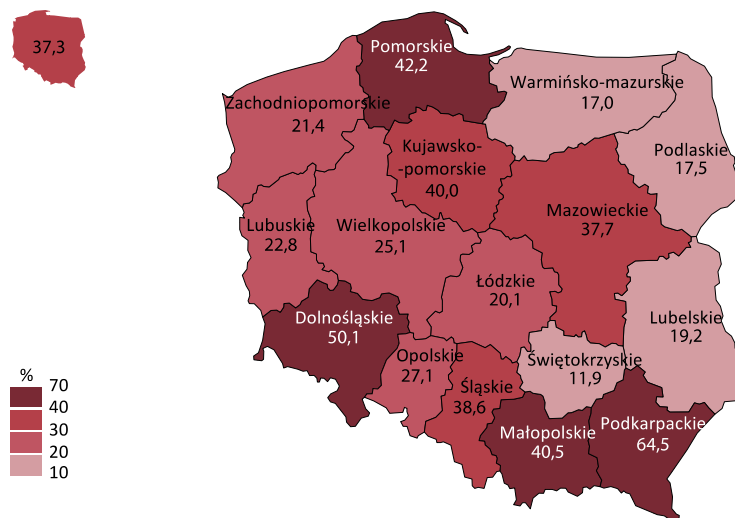
jedynie 9,49% i był niższy niż średnia krajowa. Pozycja województwa lubuskiego spadła tym samym do 11 w kraju. Różnica między poziomem innowacyjności w przemyśle i usługach wynosi ponad 10% i oznacza potrzebę dalszego wspierania przedsiębiorstw przemysłowych, które wciąż nie osiągają poziomu innowacyjności charakterystycznego dla gospodarek zaawansowanych. Niezbędna jest jednak również silniejsza koncentracja na poprawianiu innowacyjności przedsiębiorstw usługowych.

Przedsiębiorstwa nieco częściej wprowadzały innowacje procesowe niż produktowe. Ponadto odsetek przedsiębiorstw wprowadzających nowe lub istotnie ulepszone procesy zwiększył się w omawianym okresie z 11,6% w 2010 r. do 15,1% w 2013 r. Tym samym w 2013 r. aktywność przedsiębiorstw w województwie lubuskim w zakresie wdrażania innowacji procesowych była wyższa niż średnio w Polsce (dla kraju odsetek przedsiębiorstw, które wprowadziły ten rodzaj innowacji wyniósł 12,8%). Z kolei odsetek przedsiębiorstw, które wprowadziły nowy lub istotnie ulepszony produkt kształtował się na poziomie od 8,7% w 2011 r. do 10,5% w 2013 r. (tj. nieco niższym niż średnio w kraju). W większości były to jednak produkty będące nowością dla przedsiębiorstwa, a nie innowacją rynkową. Tych ostatnich było w roku 2013 jedynie 4,01%, można więc mówić raczej o innowacjach mających charakter imitacji niż radykalnych.

Rycina 16. Przedsiębiorstwa innowacyjne wg rodzaju innowacji 2013
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Jeżeli chodzi o działalność B+R jako źródło innowacji, udział przedsiębiorstw w finansowaniu tej działalności wyniósł w Lubuskim 22,8% w 2013 roku. Województwo lubuskie znalazło się w grupie regionów o niskim poziomie prywatnego finansowania działalności B+R (Rycina 17). Docelowo, zgodnie ze strategią Europa 2020 powinno to być 2/3 tej działalności.

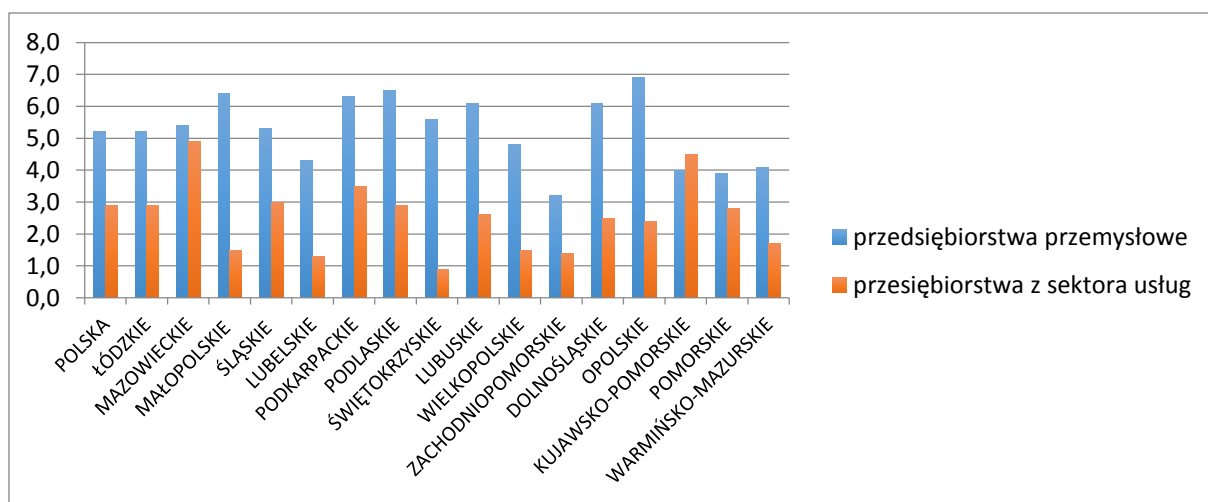

Rycina 17. Udział środków pochodzących z sektora przedsiębiorstw w finansowaniu działalności B+R wg województw w 2013

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2014, *Nauka i technika w 2013 roku*, Warszawa

Podmioty gospodarcze prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego klasyfikuje się ze względu na stopień zaawansowania techniki: na wysoką (jeżeli intensywność działalności B+R jest większa niż 7%), średnio-wysoką (intensywność działalności B+R pomiędzy 2,5 i 7%), średnio-niską (pomiędzy 1 i 2,5%) i niską (poniżej 1%). W województwie lubuskim udział podmiotów wysokiej i średnio-wysokiej techniki w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego jest nieco niższy niż średnio w kraju. W 2013 r. ukształtował się na poziomie 14,3% (14,4% przed rokiem), wobec 16,0% (16,1% przed rokiem) w kraju. Niższy niż średnio w kraju jest także udział podmiotów wysokiej techniki w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego. W 2013 r. było to 2,1% wobec 2,3% w kraju, przy najwyższej wartości tego wskaźnika w województwie mazowieckim (4,7%), a najniższej w województwie świętokrzyskim (0,5%).

W ostatnich latach rośnie odsetek przedsiębiorstw zarówno przemysłowych, jak i usługowych, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej, tj. aktywnie brały udział we wspólnych projektach dotyczących działalności innowacyjnej z innymi przedsiębiorstwami lub instytucjami niekomercyjnymi. W 2013 r. współpracę taką prowadziło 6,1% przedsiębiorstw przemysłowych (wobec 5,9% w 2010 r., 3,8% w 2011 r. i 4,9% w 2012 r.). Spośród przedsiębiorstw usługowych współpracę w zakresie działalności innowacyjnej prowadziło 2,6% podmiotów (tj. o 0,4 p. proc. więcej niż w 2012 r. i 1,2 p. proc. więcej niż w 2011 r.). Na tle kraju (Rycina 18), województwo lubuskie charakteryzuje się wyższym niż średnia krajowa poziomem współpracy przedsiębiorstw przemysłowych i nieco niższym niż średnia dla przedsiębiorstw usługowych.

Rycina 18. Współpraca przedsiębiorstw w zakresie działalności innowacyjnej
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

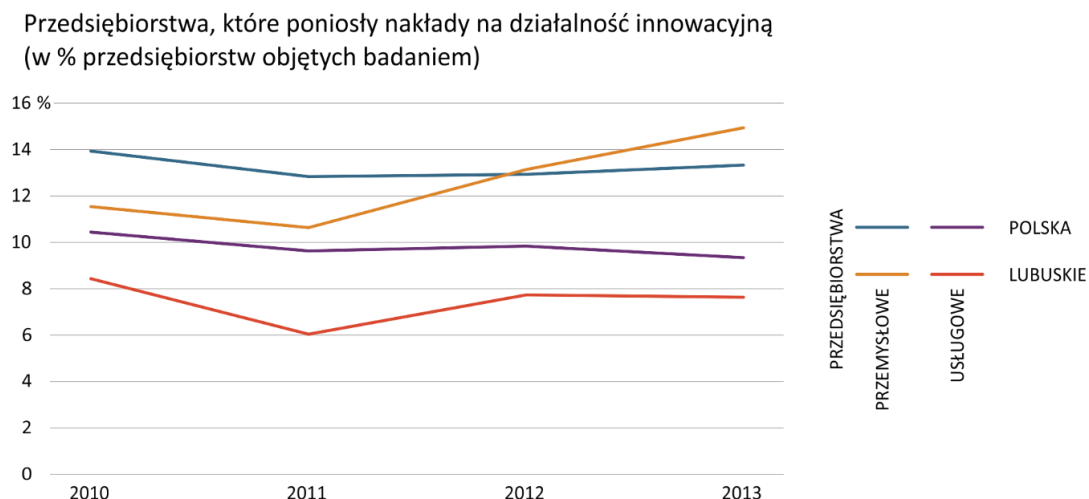
3.3. Nakłady na działalność innowacyjną i przychody ze sprzedaży produktów innowacyjnych

W latach 2012-2013 obserwowano wzrost udziału przedsiębiorstw⁴ ponoszących nakłady na działalność innowacyjną, po spadku notowanym w 2011 r. W 2013 r. nakłady na działalność innowacyjną poniosło 14,9% badanych przedsiębiorstw przemysłowych i 7,6% przedsiębiorstw usługowych. W przypadku przedsiębiorstw przemysłowych nakłady na działalność innowacyjną poniosło co drugie duże przedsiębiorstwo (o liczbie pracujących 250 i więcej osób) - 50% wobec 50,6% średnio w kraju - oraz prawie co piąte średnie przedsiębiorstwo (o liczbie pracujących od 50 do 249 osób) - 19,8% wobec 24,9% średnio w kraju. Spośród małych przedsiębiorstw, o liczbie pracujących od 10 do 49 osób, nakłady na działalność innowacyjną poniosło 11,2% przedsiębiorstw. W tej klasie wielkości podmiotów gospodarczych bardziej aktywne innowacyjnie były jedynie przedsiębiorstwa w województwie podlaskim (12%), przy średnim udziale przedsiębiorstw w tej klasie wielkości ponoszących nakłady na działalność innowacyjną w kraju na poziomie 7,6%.

Nakłady na działalność innowacyjną w województwie lubuskim z relatywnie wysokiego poziomu w 2008 r. (426,4 mln zł) spadły w kolejnych trzech latach, do poziomu 261,1 mln zł w 2011 r., co może być wynikiem obserwowanego w tym okresie spowolnienia gospodarczego. Wzrost nakładów na działalność innowacyjną notuje się od 2012 r. (w 2012 r. o 19,2% w stosunku do poprzedniego roku do poziomu 311,3 mln zł, a w 2013 r. - o 6,4% do 331,4 mln zł). Większość nakładów na działalność innowacyjną w województwie poniosły przedsiębiorstwa przemysłowe, których nakłady stanowiły od 90,2% ogółu nakładów na

⁴ Informacji na temat innowacyjności dostarczają m.in. badania GUS prowadzone w dwóch grupach: wśród przedsiębiorstw przemysłowych oraz wśród przedsiębiorstw wybranych działów PKD w sektorze usług. Badaniami objęte są przedsiębiorstwa, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

działalność innowacyjną w województwie w 2010 r. do 96% w 2013 r. W latach 2011-2013 nakładom tym, towarzyszył znaczący wzrost nakładów wewnętrznych na badania naukowe i prace rozwojowe, z 56 mln zł w 2011 r., do 70 mln zł w 2012 r. i 94,7 mln zł w 2013.

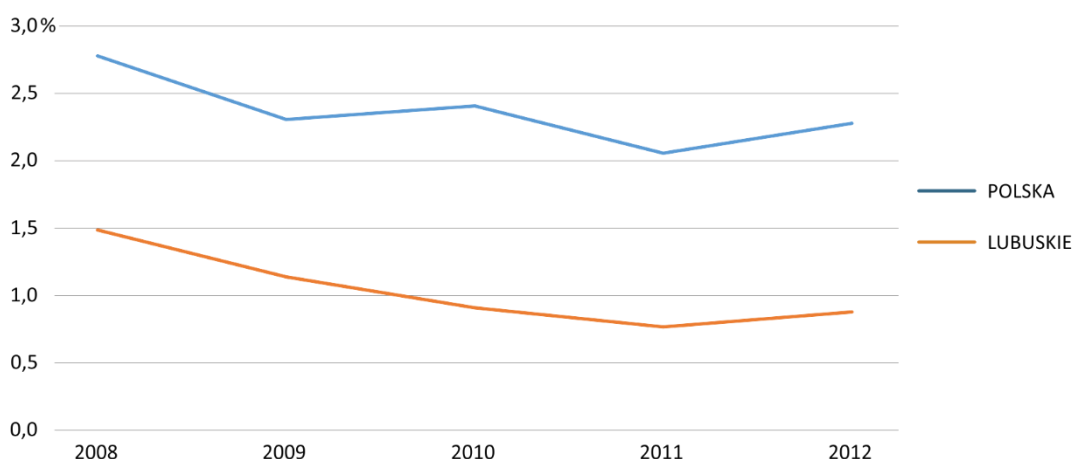

Rycina 19. Udział przedsiębiorstw, które poniosły nakłady na działalność innowacyjną w całkowitej liczbie przedsiębiorstw (%)

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

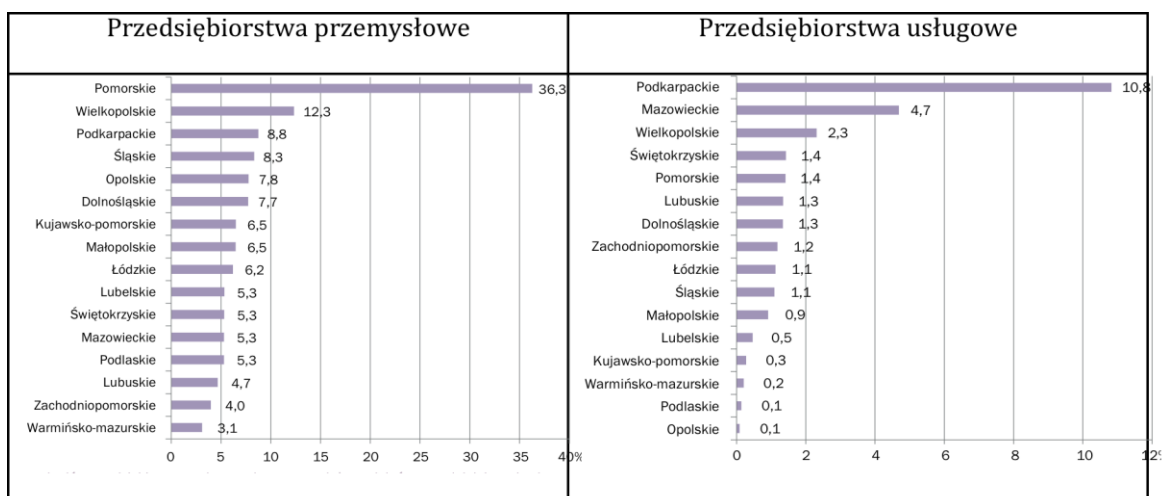
Nakłady na działalność innowacyjną w przeliczeniu na 1 mieszkańca, pomimo wzrostu w latach 2012 (do 304 zł na 1 mieszkańca) i 2013 (324 zł), nie osiągnęły poziomu z lat 2008 (423 zł) i 2009 (341 zł). Nakłady te stanowiły nie więcej niż 45,6% przeciętnych nakładów na 1 mieszkańca w kraju (w 2008 r.), a w ostatnich latach: od 30,9% w 2011 r. do 37,9% w 2013 r. Nakłady przedsiębiorstw przemysłowych na innowacje w przeliczeniu na 1 mieszkańca stanowiły od 41,7% nakładów przedsiębiorstw przemysłowych na 1 mieszkańca w kraju w 2010 r. do 57,2% w 2013 r. Znacznie gorzej lubuskie wypada biorąc pod uwagę nakłady przedsiębiorstw usługowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca, które kształtowały się na poziomie od 68 zł na 1 mieszkańca w 2008 r. (tj. 24,3% nakładów przedsiębiorstw usługowych na działalność innowacyjną na 1 mieszkańca w kraju) do zaledwie 13 zł na 1 mieszkańca w 2013 r. (tj. 4,2% średnich nakładów na 1 mieszkańca w kraju).

Relacja nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach do PKB (ceny bieżące) w %

Rycina 20. Relacja nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach do PKB
 Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

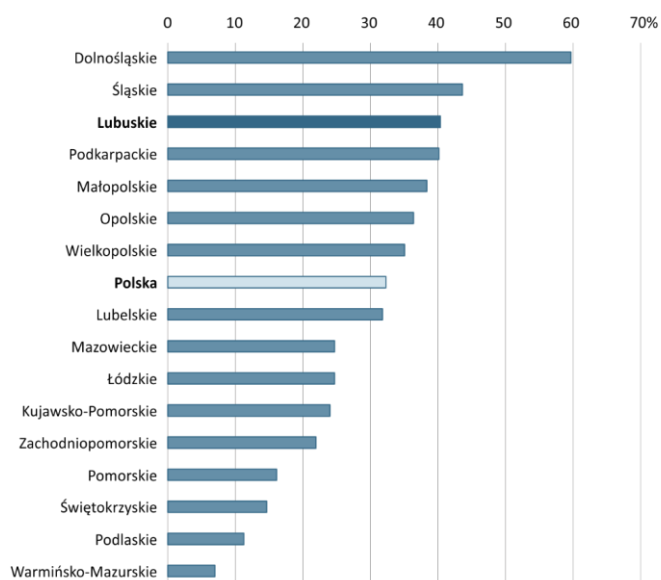
Wzrost aktywności przedsiębiorstw w zakresie innowacyjności skutkowałam wzrostem udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem, który w 2013 r. wyniósł 6,1% (wobec 4,7% w 2012 r. i 3,5% w 2011 r.). Dla przedsiębiorstw usługowych odsetek ten wyniósł jedynie 1,3% w 2012 roku, co stanowiło jednak jeden z wyższych poziomów w kraju. Odsetek przychodów ze sprzedaży produktów innowacyjnych dla rynku zwiększył się do 3,0% (tj. o 0,7 p. proc w stosunku do 2012 r. i o 1,4 p. proc. w porównaniu z 2011 r.). Zwiększył się także udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem, który wyniósł 4,1% (wobec 2,8% w 2012 r. i 0,8% w 2011 r.). Biorąc pod uwagę, że skuteczna komercjalizacja jest miernikiem sukcesu przy wprowadzaniu na rynek produktów innowacyjnych, można stwierdzić, że udział sprzedanych produktów innowacyjnych ma niewielki udział w portfolio sprzedażowym przedsiębiorstw (Rycina 21).

Rycina 21. Udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych w 2012 r. (%)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w 2013 r. (w %)

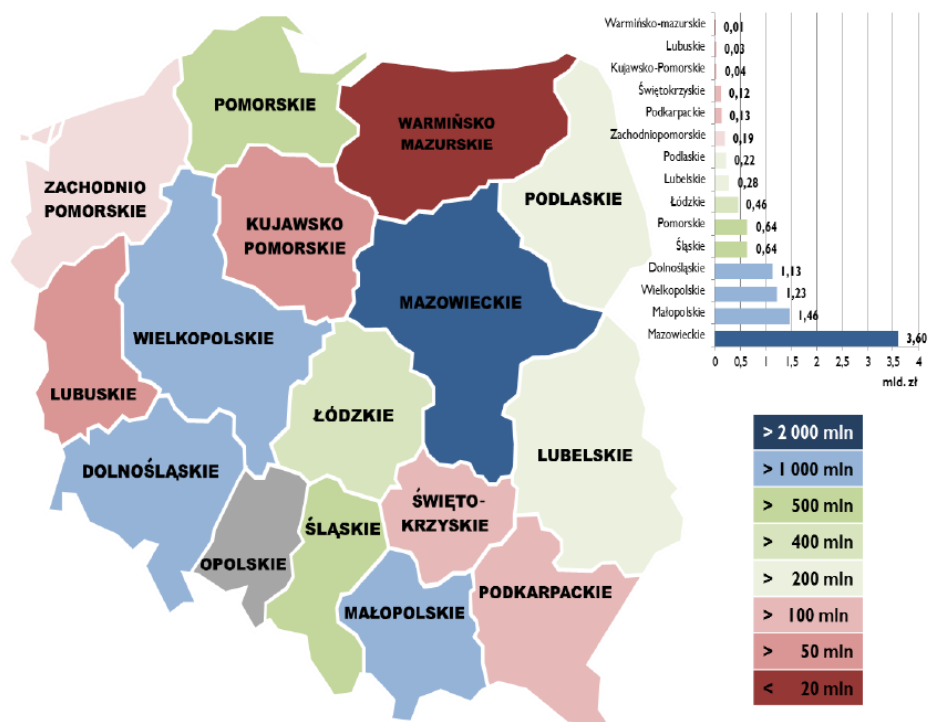
Rycina 22. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w 2013 r.

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W 2013 r. przychody netto ze sprzedaży produktów w przedsiębiorstwach należących do działów PKD zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki stanowiły 40,5% przychodów netto ze sprzedaży produktów. Był to jeden z wyższych wskaźników w kraju (wyższy udział notowano w województwach: dolnośląskim i śląskim, na poziomie odpowiednio 59,9% i 43,8%, wobec średniej wartości w kraju w wysokości 32,4%) (Rycina 22).

3.3. Wsparcie działalności innowacyjnej ze środków publicznych

W latach 2011-2013 wśród przedsiębiorstw przemysłowych aktywnych innowacyjnie częściej niż co piąte przedsiębiorstwo (21,6%) otrzymało publiczne wsparcie finansowe na działalność innowacyjną, w tym na działalność B+R (były to m.in. granty, dotacje, ulgi podatkowe, kredyty preferencyjne). Spośród podmiotów, które otrzymały wsparcie najliczniej korzystały przedsiębiorstwa o liczbie pracujących od 10 do 49 i od 50 do 249 osób, odpowiednio 54,8% i 33,3%. Wśród przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie najwięcej z nich korzystało z programów przeznaczonych na wsparcie inwestycji (13,9%), a także na wsparcie działalności badawczo-rozwojowej, na wsparcie eksportu, na wsparcie programów zaliczanych do grupy „inne” (po 3,1%) i na programy podnoszenia kwalifikacji zawodowych (2,6%).

Rycina 23. Wartość projektów inwestycyjnych 2009-2012 w ramach II Osi Priorytetowej PO IG oraz XIII Osi Priorytetowej POIiŚ (dane NCBiR)

Źródło: Raport nr 2/2015 Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Inwestycje w infrastrukturę badawczą w polskich uczelniach, instytutach badawczych i instytutach PAN, <http://www.rgnisw.nauka.gov.pl/inne-dokumenty/raport-nr-2-2015-rady-glownej-nauki-i-szkolnictwa-wyzszego-inwestycje-w-infrastruktura-badawcza-w-polskich-uczelniach-instytutach-badawczych-i-instytutach-pan.html>, 20.03.2015.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki częściowo wdrażany był na poziomie centralnym, a częściowo na poziomie samorządu województwa. W działaniu 4.1 „Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy” (komponent centralny), beneficjenci z województwa lubuskiego realizowali 6 projektów o wartości projektów ogółem ok. 8 mln zł (dofinansowanie ok. 7 mln zł). W komponencie regionalnym POKL, w działaniu 8.2. transfer wiedzy (komponent regionalny) wdrażano 28 projektów o wartości ok. 23 mln zł, przy dofinansowaniu ponad 19,7 mln zł.

W ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013, ściśle innowacyjności dotyczyło działanie 2.4 pn.: Transfer badań, nowoczesnych technologii i innowacji ze świata nauki do przedsiębiorstw, w którym realizowano 19 projektów o wartości ogółem ok. 214 mln zł, przy wartości dofinansowania UE ok. 149 mln zł⁵. Innowacje były również wdrażane w ramach działań 2.1: Mikroprzedsiębiorstwa oraz 2.2: Poprawa konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje. W Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka realizowanym na poziomie centralnym, zidentyfikowano na terenie województwa lubuskiego ok. 340 projektów (przy blisko 18 tys. zrealizowanych projektów). Wartość projektów ogółem na obszarze lubuskiego wyniosła

⁵ Dane LRPO 2007-2013, POKL, POIG na podstawie KSI-SIMIK 2007-13, stan na dzień 30.04.2015 r.

ponad 1 mld zł, a dofinansowanie z UE ok. 500 mln zł. Dodatkowo realizowane były projekty beneficjentów lubuskich sklasyfikowane jako obejmujące cały kraj, o wartości ogółem ok. 56 mln zł, z dofinansowaniem UE na poziomie blisko 29,5 mln zł (m.in. projekt związany z Parkiem Przemysłowo-Technologicznym Interior).

Udział inwestycji w infrastrukturę badawczą w jednostkach naukowych na terenie Polski za lata 2009-2012 klasyfikuje Lubuskie na 14 miejscu spośród wszystkich województw, tuż za województwem kujawsko-pomorskim⁶. W analizowanym okresie czasu w województwie lubuskim na inwestycje pozyskano ok. 30 mln złotych. Statystyki udziału polskich beneficjentów w ramach programu Ramowego Horyzont 2020 w okresie grudzień 2013-luty 2015 nie wykazują uczestnictwa lubuskich podmiotów⁷.

3.4. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości oraz klastry

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości (OIiP) działają w Polsce od ćwierćwiecza. Pierwsze z nich zaczęły pojawiać się z początkiem lat 90 tych XX wieku. W województwie lubuskim w roku 2014 zidentyfikowano 20 instytucji jako ośrodki innowacji i przedsiębiorczości, co sytuowało region na przedostatnim miejscu wśród województw polskich, za opolskim⁸. Jednak w przeliczeniu ilości OIiP na liczbę ludności region lubuski klasyfikował się na 5 miejscu. Natomiast biorąc pod uwagę ilość firm przypadającą na jedną firmę, region zajął miejsce 6. Wśród zidentyfikowanych instytucji otoczenia biznesu znalazły się dwa parki technologiczne⁹, jeden Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości, 1 inkubator przedsiębiorczości, 1 centrum transferu technologii. Pod względem lokalizacji koncentrują się one wokół dwóch głównych ośrodków miejskich w regionie.

---

⁶ *Inwestycje w infrastrukturę badawczą w polskich uczelniach, instytutach badawczych i instytutach PAN*, Raport nr 2/2015 Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, pod red. J. Igrasa, M. Szczerki, <http://www.rgnisw.nauka.gov.pl/inne-dokumenty/raport-nr-2-2015-rady-glownej-nauki-i-szkolnictwa-wyszego-inwestycje-w-infrastruktura-badawcza-w-polskich-uczelniach-instytutach-badawczych-i-instytutach-pan.html>, 20.03.2015.

⁷ Statystyki uczestnictwa Polski w Programie Ramowym Horyzont 2020, Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych UE, Warszawa 2015.

⁸ Ośrodki Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2014, pod red. A. Bakowskiego, M. Mażewskiej, PARP, Poznań/Warszawa 2015.

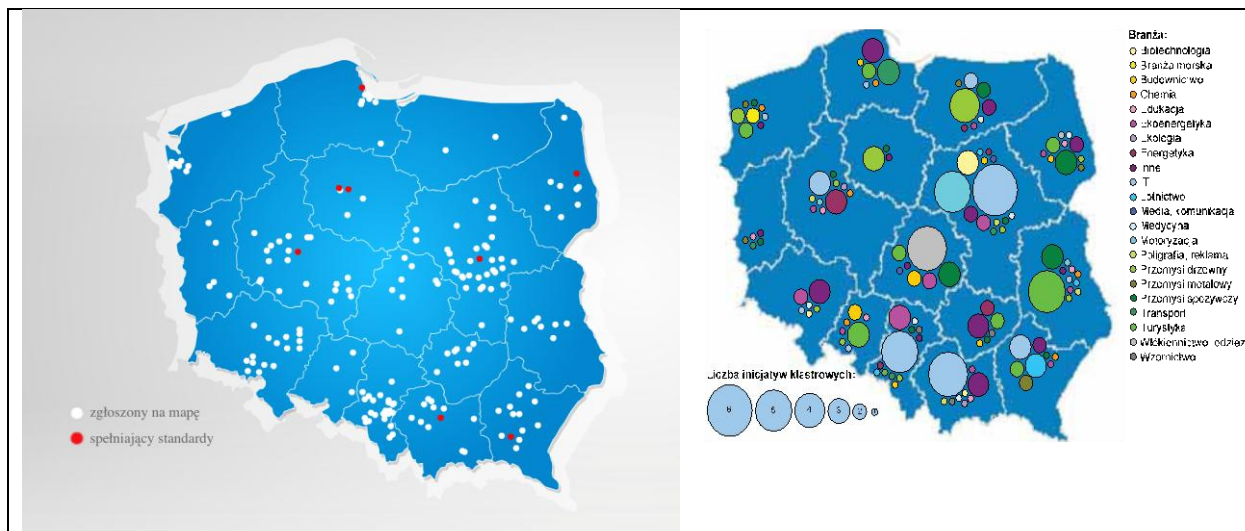
⁹ W regionie działają obecnie 3 parki: Park Naukowo Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego, Gorzowski Ośrodek Technologiczny, Regionalne Centrum Technologii i Wiedzy Interior (nie wszystkie zostały uwzględnione w opracowaniu PARP)

transgranicznym. W 2014 roku w województwie lubuskim zidentyfikowano 16 klastrów i inicjatyw klastrowych. Na szczególną uwagę zasługują następujące inicjatywy klastrowe i klastry:

- Lubuski Klaster Metalowy z Gorzowa Wlkp. (działający od 2008 roku), to największy klaster zrzeszający firmy produkcyjne i usługowe oraz podmioty sektora edukacji i szkolnictwa wyższego (łącznie 24), w których pracuje ok. 3000 osób, a wartość produkcji firm w 2012 roku wyniosła ponad 400 mln złotych.
- Klaster Archiwizacji Cyfrowej z Nowej Soli (od 2010 r.), który skupia 11 podmiotów, w tym 8 firm sektora MŚP z 4 województw, opracował i rozwija usługę długoterminowej archiwizacji danych pochodzących z zasobów cyfrowych.
- Centrum Lubuskich Innowacji Agrotechnicznych (CLIA od 2013 r.), będące inicjatywą klastrową, koordynowaną przez Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” w Żarach tworzy 9 podmiotów gospodarczych. Idea inicjatywy klastrowej opiera się na uprawie zbóż i nasion oleistych.
- Klaster Transportu, Spedycji i Logistyki (Świebodzin od 2013r.), skupiający 17 podmiotów z Polski i Niemiec. Klaster planuje wykreować nowoczesne rozwiązania i produkty dla branży oraz doradztwo w zakresie specjalistycznych porad prawnych i tłumaczeń, warsztatów, taboru samochodowego, ładunków, powierzchni magazynowych, usług spedycyjnych itp.
- Lubuski Klaster Energetyki Odnawialnej i Efektywności Energetycznej (Sulechów), od 2011 r., najpierw w formie stowarzyszenia, planowana jest zmiana formuły w spółkę prawa handlowego. Klaster skupiający kilkanaście podmiotów, ma na celu integrację różnych podmiotów z branży, ponadto wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności oraz tworzenie warunków do skutecznej komercjalizacji wyników prac badawczych uczelni i jednostek B+R.

Na mapę klastrów PARP zakwalifikowano jedynie 5 klastrów z województwa lubuskiego, a żadnego nie uznano za spełniający standardy. Pod względem branżowym zakwalifikowano je do grup: ekoenergetyka, przemysł spożywczy, transport, przemysł metalowy, edukacja. Za istotne pod względem koncentracji zatrudnienia klastry Europejskie Obserwatorium klastrów uznało w 2011 roku branżę meblarską i przemysł spożywczy (*Star Clusters in Poland*).

Rycina 24. Klastry w analizach PARP

Źródło: Strona internetowa PARP, <http://www.pi.gov.pl/PARP/data/klastry/>

3.5. Infrastruktura transferu technologii

Do grupy największych przedsięwzięć inwestycyjnych w zakresie innowacji należy budowa parków naukowych, przemysłowych i technologicznych oraz centrów wdrożeniowych na terenie województwa lubuskiego. Jednym z nich jest Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny (LPPT) w Nowym Kisielinie, który tworzą: Park Naukowo-Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz Park Przemysłowy mający status specjalnej strefy ekonomicznej. LPPT jest wspólną inicjatywą Uniwersytetu Zielonogórskiego, Województwa Lubuskiego, miasta Zielona Góra, gminy Zielona Góra oraz Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. LPPT składa się z dwóch kompleksów: Parku Naukowo – Technologicznego Uniwersytetu Zielonogórskiego (PNT UZ) oraz z Parku Przemysłowego (ze statusem specjalnej strefy ekonomicznej). Działalność LPPT umożliwi transfer badań, nowoczesnych technologii i innowacji z obszaru nauki do gospodarki. W ramach PNT UZ będzie działać Inkubator Przedsiębiorczości oraz cztery centra: Centrum Logistyczne, Centrum Technologii Informatycznych, Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii, Centrum Innowacji "Technologie dla Zdrowia Człowieka". Oferta Lubuskiego Parku Przemysłowo-Technologicznego (LPPT) sp. z o.o. obejmuje 167 ha terenów inwestycyjnych w Nowym Kisielinie. Wartość inwestycji związanych z wybudowaniem Parku wyniosły ok. 60 mln zł.

W inicjowaniu trwałych powiązań pomiędzy przemysłem a nauką sprzyja Park Technologii i Logistyki Przemysłu Interior w Nowej Soli. Budowę Parku Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR w Nowej Soli rozpoczęto w 2011 roku, oddany do użytku został w grudniu 2012 roku. Na powierzchni 1,2 ha znajduje się pełna infrastruktura biurowo - konferencyjna, produkcyjna, magazynowa i badawcza. W budowę „Interiora” zainwestowano ok. 25 mln zł. Oferta usług parku obejmuje doradztwo, warsztaty i szkolenia, animowanie inicjatyw klastrowych. Jednak - z punktu widzenia innowacyjności - najważniejszymi obiektami w ramach INTERIORA są laboratoria.

W Laboratorium Metrologicznym możliwe jest prowadzenie pomiarów elementów o dowolnym kształcie i praktycznie dowolnych gabarytach, z dokładnością do 0,02 mm. Z kolei Laboratorium Komory Solnej przeznaczone jest do badania odporności korozyjnej pokryć ochronnych (lakierniczych), nowoczesne Data Center, zlokalizowane na terenie Parku Interior umożliwia bezpieczną i profesjonalną archiwizację danych oraz prowadzenie badań i obliczeń w tzw. chmurze obliczeniowej.

Na terenie Parku Interior funkcjonuje Inkubator Innowacji Interior, którego celem jest wspieranie innowacyjnych pomysłów. Wspólnie z Organizacją Pracodawców Ziemi Lubuskiej i Parkiem Eureka z Poznania, Park Interior realizuje projekt pn. *Akcelerator Innowacji* (październik 2013 r. – czerwiec 2015 r.), którego celem jest wspieranie i praktyczna realizacja współpracy nauki z przemysłem poprzez organizację staży naukowców w przemyśle i przedsiębiorców w jednostkach naukowych.

Jesienią 2013 r. otwarty został Lubuski Ośrodek Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych w Kalsku przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie. W Ośrodku z potencjału tej uczelni korzystają przedstawiciele rolnego przetwórstwa spożywczego. Tu prowadzone są badania analityczne i technologiczno-wdrożeniowe w zakresie kultury winnej latorośli, serowarstwa, browarnictwa, przetwórstwa mięsnego, przetwórstwa owoców i warzyw, a także w dziedzinie szkółkarstwa, ogrodnictwa i roślin ozdobnych. To pierwszy taki ośrodek w Polsce zachodniej. Projekt skierowany jest do aktywnych przedsiębiorców, osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz do studentów sulechowskiej PWSZ. Wartość projektu wyniosła ok. 41,6 mln zł.

W Stanowicach w gminie Bogdaniec realizowany jest projekt Budowa Centrum Badawczo-Wdrożeniowego "Eko-Innowacje" przez Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Gorzowie Wlkp., o wartości blisko 14 mln zł. W ramach projektu powstają, m.in.: laboratorium wyposażone w linię badawczą do przerobu odpadów zawierających cenne metale, pozwalającą przetestować i wdrożyć w praktykę przemysłową technologie odzyskiwania cennych pierwiastków oraz zakład, który będzie testował możliwości wysokotemperaturowego odgazowania różnego typu "wsadów" pochodzących z działalności firm zlokalizowanych w woj. lubuskim, w kierunku osiągnięcia założonych parametrów fizykochemicznych (energia, ciepło redukcja zanieczyszczeń ZUO Sp. z o.o. w 2015 roku otrzymał nagrodę Gospodarczą Prezydenta RP w kategorii Zielona Gospodarka.

Na badania i rozwój innowacyjnych rozwiązań (gospodarka odpadami, ochrona środowiska i energia odnawialna) będzie nastawiony powstający Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo-Przemysłowy, który jako spółka powstał w listopadzie 2013 roku. Park ma się składać z dwóch powiązanych ze sobą, lecz autonomicznych podmiotów: komercyjnej spółki o charakterze badawczym, rozwojowym i wdrożeniowym oraz Centrum Edukacji Zawodowej, działającego w ścisłej współpracy z przedsiębiorcami, jednostkami badawczymi, uczelniami technicznymi oraz instytucjami obsługi biznesu i przedsiębiorczości. GOT wprowadzi nową jakość kształcenia zawodowego począwszy od szkoły zawodowej po uczelnię wyższą.

3.6. Lubuska Rada Innowacji

Rozwój innowacyjności wymaga zaangażowania wielu aktorów tego procesu zapewniając różnorodność i kreatywność wdrażanych nowatorskich rozwiązań czy pomysłów. Dlatego samorząd regionalny stworzył platformę wymiany myśli i opinii służących innowacjom, powołując Uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego nr 18/230/2011 z dnia 1 marca 2011 r. Lubuską Radę Innowacji (LRI). W tej formule Rada jest organem opiniotwórczo - doradczym dla Zarządu Województwa Lubuskiego w zakresie: strategicznych i bieżących działań w obszarze innowacji, inicjowania przedsięwzięć na rzecz rozwoju innowacyjności oraz wspierania Samorządu w tym zakresie. W jej skład wchodzi klucywi przedstawiciele: administracji samorządowej, uczelni wyższych i jednostek badawczo - rozwojowych, organizacji pozarządowych oraz lubuskich przedsiębiorców.

Przewodniczącym Lubuskiej Rady Innowacji jest Pan Lechosław Ciupik, Prezes firmy LfC w Zielonej Górze, lubuskiego lidera innowacyjności w dziedzinie bioinżynierii. Jego zastępcami są Pan Roman Mizerny, Prezes Holdingu Zremb S.A. w Gorzowie Wielkopolskim oraz prof. dr hab. inż. Marian Miłek, Rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie. Prace Rady skoncentrowane są na omawianiu i opiniowaniu bieżących inicjatyw proinnowacyjnych dla województwa lubuskiego. W ostatnim czasie dyskusje skoncentrowane są wokół wyboru inteligentnych specjalizacji regionu.

3.7. Wnioski dla polityki innowacyjnej, analiza SWOT i problemy kluczowe

KONKLUZJE

W latach 2012-2013 obserwowano wzrost udziału przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną. Większość nakładów na działalność innowacyjną w województwie poniosły przedsiębiorstwa przemysłowe, przy niskich nakładach podmiotów usługowych.

W ostatnich latach zwiększył się odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych w grupie przedsiębiorstw przemysłowych. Zwiększył się także odsetek przedsiębiorstw zarówno przemysłowych, jak i usługowych, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej.

Nieco niższy niż średnio w kraju był udział podmiotów wysokiej i średnio-wysokiej techniki w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w województwie lubuskim, osiągają one jednak na tle kraju wysokie przychody ze sprzedaży swoich produktów.

Środki unijne, które zostały wykorzystane na innowacje mogły mieć istotny udział w poprawie lubuskich wskaźników innowacyjnych.

Ilość instytucji wspierania przedsiębiorczości i innowacji oraz klastrów jest niewielka na tle kraju, jednak odpowiada potencjałowi ludnościowemu i potencjałowi przedsiębiorstw. Brak systemowego wsparcia i określenia roli tych podmiotów jest problemem na skalę kraju.

Ważnym elementem polityki innowacyjnej na poziomie regionu jest koordynacja działań i wymiana informacji i pomysłów. Misję tę wypełnia Lubuska Rada Innowacji.

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w obszarze potencjału innowacyjnego:

Siły	Słabości
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tradycje przedsiębiorczości w regionie 2. Położenie geograficzne – bliskość atrakcyjnych rynków zbytu 3. Łatwość nawiązywania współpracy w zakresie innowacji dzięki położeniu regionu 4. Wzrost nakładów na B+R 5. Oddolne inicjatywy klastrowe 6. Dość wysoki poziom przedsiębiorczości 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mała elastyczność i niedostosowanie IOB do potrzeb rynku 2. Tradycje niskich technologii wśród przedsiębiorstw 3. Lokalizacja IOB tylko w dużych ośrodkach 4. Brak silnych branżowych ośrodków B+R 5. Niski poziom współpracy IOB z przedsiębiorstwami 6. Niewielki udział przedsiębiorców w inicjowaniu powstawania IOB 7. Słaba polityka informacyjna IOB 8. Niska liczba studentów, szczególnie kierunków technicznych 9. Brak lokalnego kapitału

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Środki UE na rozwój innowacji 2. Wpisywanie się inteligentnych specjalizacji regionu w obszary wspierane przez UE (zielona gospodarka i technologie dla zdrowia) 3. Działania w programie Horyzont 2020 dotyczące budowania sieci powiązań 4. Powstawanie krajowych klastrów kluczowych i udział klastrów z regionu w tym przedsięwzięciu 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niestabilne prawo 2. Przyciąganie młodej kadry technicznej przez inne regiony 3. Sąsiedztwo silnych ośrodków (Wrocław, Poznań) 4. Wzmacnianie tendencji izolacyjnych w UE

Za pomocą wartościowania i hierarchizacji oraz grupowania określono kluczowe czynniki rozwojowe w zakresie potencjału innowacyjnego. Mają one charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Należą do nich:

1. Wzrost nakładów na B+R
2. Wysoki poziom przedsiębiorczości
3. Niski poziom współpracy IOB z przedsiębiorstwami
4. Niewielki udział przedsiębiorców w inicjowaniu IOB
5. Środki UE na rozwój innowacji
6. Przyciąganie młodej kadry technicznej przez inne regiony

Kolejnym etapem prac była analiza relacji i identyfikacja kluczowego problemu rozwojowego w obszarze potencjału innowacyjnego regionu oraz jego przyczyn i skutków. Zarówno analiza SWOT, jak i identyfikacja drzewa problemów zostały wypracowane w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu. Wyniki prac

przedstawiono poniżej. Będą one podstawą dalszego wnioskowania w części prognostycznej Programu Rozwoju Innowacji.

4. EDUKACJA, WIEDZA I NAUKA

4.1. Edukacja

Postęp ekonomiczny i rozwój gospodarki opartej na wiedzy wymaga wykwalifikowanej kadry osób o wysokich kompetencjach. W tym kontekście istotna jest rola szkolnictwa wyższego w regionie. W ostatnim dwudziestoleciu rozwój demograficzny Polski został zakłócony spadkiem liczby urodzeń do poziomu nie gwarantującego prostej zastępowalności pokoleń. Niski współczynnik dzietności i wydłużanie się życia powoduje starzenie się społeczeństwa. Wyrazem tego są zmiany, jakie zaszły w strukturze wieku ludności – zmniejszył się odsetek dzieci i młodzieży oraz zwiększył się odsetek osób starszych. Skutki spadku liczby dzieci i młodzieży w wieku szkolnym widoczne są na wszystkich poziomach nauczania.

4.1.1. Szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne

W roku szkolnym 2013/14 liczba szkół i uczniów w województwie lubuskim zmniejszyła się w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym odpowiednio o 23 i 4,1 tys. Liczba wszystkich szkół w kraju zmniejszyła się o 1259, a uczniów o ponad 144,6 tys. W porównaniu z rokiem szkolnym 2005/06, liczba szkół podstawowych w województwie zmniejszyła się o 19 (z 354 do 335), a liczba uczniów – o 13,9 tys. (o 19,7%). Jeszcze większy spadek liczby uczniów odnotowano w gimnazjach – o 30,7% (o 13227). Podobną tendencję obserwuje się w kraju - w ciągu ośmiu lat liczba uczniów szkół podstawowych zmniejszyła się o 17,9% (tj. ponad 449,4 tys.), a szkół gimnazjalnych o 29,6%.

Niekorzystna sytuacja panuje w szkolnictwie ponadgimnazjalnym. W roku szkolnym 2013/14 w województwie działało 331 szkół ponadgimnazjalnych, o 45 mniej niż w poprzednim roku szkolnym. W ciągu roku ubyło 3,1 tys. (7,3%) uczniów, natomiast w relacji do roku 2005/06 – 17,4 tys. (30,9%). Wynika to z malejącej liczby ludności w wieku szkolnym oraz ze stopniowej likwidacji niektórych typów szkół. Młodzież kończąca gimnazjum częściej wybiera naukę w liceach ogólnokształcących niż w technikach. W 2013 r. współczynnik skolaryzacji netto w liceach wyniósł 37,4%, a w technikach – 31,8%. Najniższy był w zasadniczych szkołach zawodowych – 14,2%. Dla porównania, średnio w kraju współczynnik skolaryzacji netto dla liceów ogólnokształcących wyniósł 44,4%, dla techników – 31,1%, a dla zasadniczych szkół zawodowych – 13,0%.

Uczniowie techników najczęściej kształcili się na kierunkach z grupy: usługi dla ludności (21,4%), inżynierjno-techniczne (18,6%), informatyczne (16,3%) oraz ekonomiczne i administracyjne (15,5%). W szkołach zasadniczych zawodowych młodzież dwa razy częściej wybierała zawody w ramach kierunków inżynierjno-technicznych (44,7%), niż usługi dla

ludności (22,2%). Procentowy wskaźnik zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe oraz egzaminów dyplomowych w województwie lubuskim wzrósł w 2013 r. o 0,4 p. proc. do 67,3%, w relacji do poprzedniego roku. Około 1/3 (32,7%) przystępujących do egzaminu absolwentów nie zaliczyła go. Udział osób, które potwierdziły kwalifikacje zawodowe, średnio w kraju był nieco wyższy i wyniósł 68,3%, wobec najwyższej – 73,7% zdawalności egzaminów zawodowych w województwie małopolskim i najniższej – 60,5% w województwie świętokrzyskim.

W 2013 r. co szósty gimnazjalista (16,6%) w województwie lubuskim nie kontynuował nauki w szkole ponadgimnazjalnej (dla porównania, w kraju częściej niż co dziesiąty - 11,5%). Wyższy niż w województwie lubuskim udział osób przedwcześnie kończących naukę (bez zawodu) odnotowano jedynie w województwie zachodniopomorskim (19,0%) i warmińsko-mazurskim (16,8%). W większości województw odsetek ten wykazuje tendencję wzrostową.

Zwiększył się stopień komputeryzacji lubuskich szkół. W 2013 r. około 95% szkół podstawowych i 82% gimnazjów w województwie było wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu przeznaczone do użytku uczniów. Spośród szkół ponadgimnazjalnych 83,9% techników i 77,6% liceów ogólnokształcących zapewniało uczniom dostęp do Internetu, odpowiednio o 2,6 i 1,3 p. proc. więcej niż w poprzednim roku. Mniej korzystne dane dotyczące dostępu do Internetu notuje się w przypadku zasadniczych szkół zawodowych, spośród których zaledwie 27,1% posiadało komputery z dostępem do Internetu przeznaczone do użytku uczniów. Stopień komputeryzacji szkół w kraju, z wyjątkiem techników (75,7%), był nieco wyższy niż w województwie lubuskim: szkoły podstawowe – 97,6%, gimnazja – 82,8%, zasadnicze szkoły zawodowe – 34,7% i licea ogólnokształcące – 79,6%.

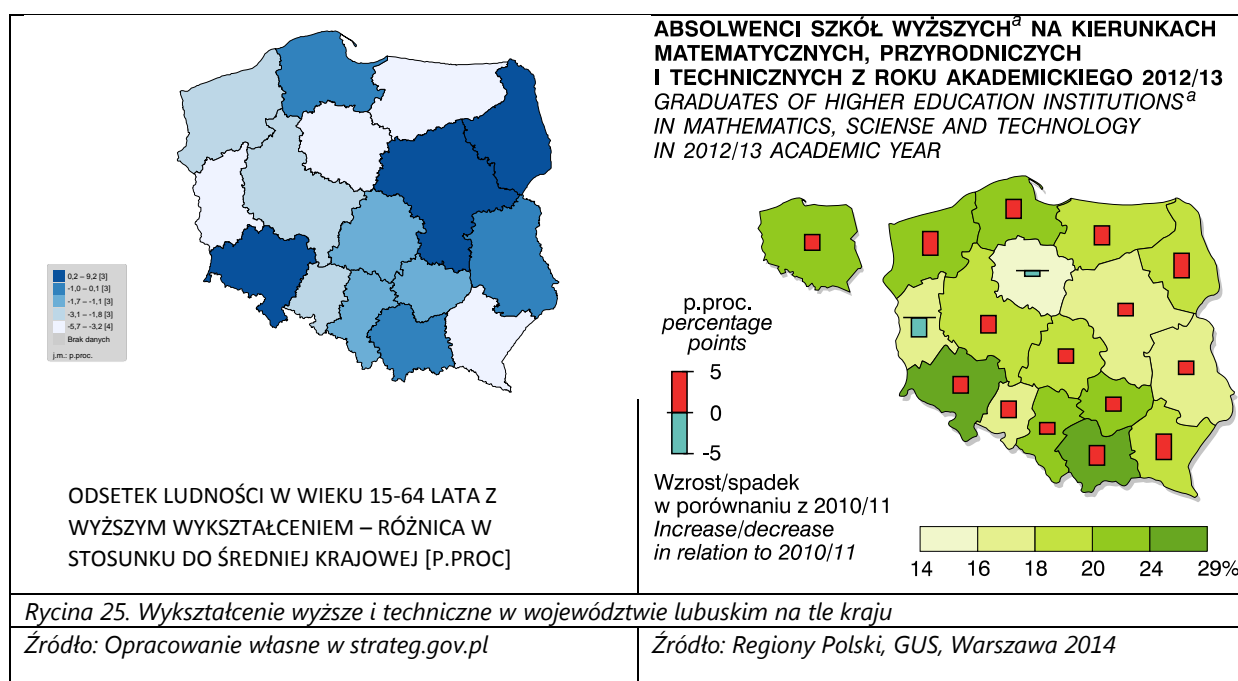
Liczba uczniów szkół podstawowych przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu w województwie zmniejszyła się w ciągu roku z 11 osób do 10, w gimnazjach – z 12 do 11. W skali kraju wskaźniki te nie uległy większej poprawie, w 2013 r. zarówno w szkołach podstawowych, jak i w gimnazjach na 1 komputer przypadało niespełna 10 osób.

4.1.2. Szkolnictwo wyższe

Poziom wykształcenia ludności województwa wzrasta. Wyniki badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) pokazują, że w 2013 r. udział osób posiadających wyższe wykształcenie w grupie ludności w wieku 15 lat i więcej zwiększył się w porównaniu z poprzednim rokiem o 1,4 p. proc. do 16,8%. Nieznacznie zmniejszył się natomiast udział osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – do 23,9% (o 0,5 p. proc.) oraz zasadniczym zawodowym – do 26,4% (o 0,3 p. proc.). W 2014 r., w stosunku do średniej krajowej, odsetek ludności z wyższym wykształceniem w grupie ludności w wieku produkcyjnym był znacznie niższy i plasował Lubuskie w grupie regionów o najwyższej

ujemnej różnicy w stosunku do średniej krajowej i na 13. Pozycji w Polsce. Skala różnicy ujemnej zmniejszyła się jednak w stosunku do roku poprzedniego (z -4,4 na -3,9) (Rycina 25). Udział absolwentów kierunków matematycznych, przyrodniczych i technicznych (rok 2012/13) również należał do niższych w Polsce i spadał w porównaniu z rokiem poprzednim (Rycina 25).

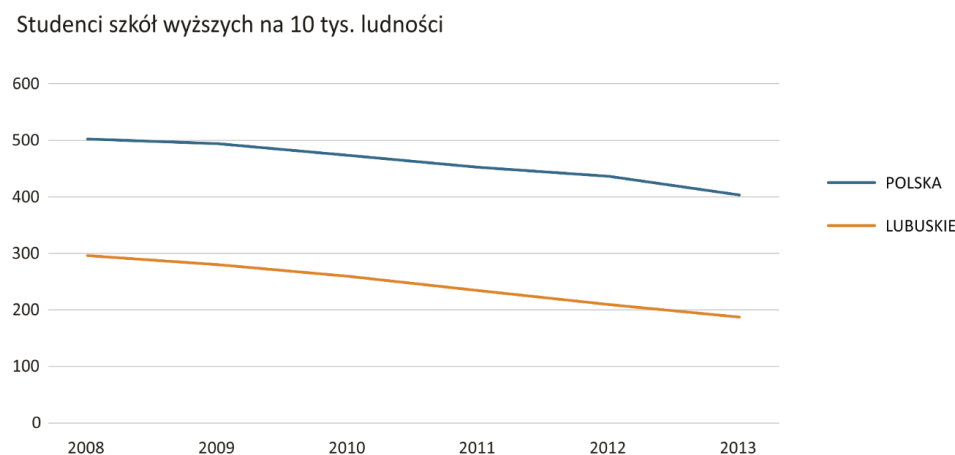
Skutki niżu demograficznego szczególnie odczuwają szkoły wyższe w województwie lubuskim, w których w roku akademickim 2013/14 kształciło się 19,0 tys. osób, tj. o 10,7% mniej niż w poprzednim roku i o ponad połowę (o 20,7 tys.) mniej niż w roku 2005/06. Dla porównania w kraju, liczba wszystkich studentów w skali roku spadła o 7,6%, a w stosunku do roku 2005/06 obniżyła się o około 20%, z 1 940 tys. do 1 549 tys.

Zmniejszenie się liczby studentów przekłada się na spadek współczynników skolaryzacji netto w szkołach wyższych w całym kraju. Województwo lubuskie pod względem wartości tego wskaźnika od wielu lat zajmuje ostatnie miejsce. Na terenie województwa zlokalizowanych jest 8 uczelni wyższych. Młodzież często skłania się jednak do podejmowania studiów w szkołach wyższych znajdujących się poza regionem, co niekorzystnie wpływa na stan szkolnictwa wyższego w województwie. Udział osób studiujących w wieku 19-24 lata (wśród ludności w tej grupie wieku) w województwie obniżył się z 18,8% w 2012 r. do 15,6% w 2013 r., wobec średniej wartości tego wskaźnika dla kraju 38,6%. W grupie województw o największym procentowym udziale osób studiujących w ludności znalazły się województwo mazowieckie (54,5%), małopolskie (54,1%) i dolnośląskie (50,3%). Tuż za województwem lubuskim ulokowały się województwo warmińsko-mazurskie (24,6%) i podkarpackie (25,0%).

W przeliczeniu na 10 tys. ludności w 2013 r. w województwie lubuskim było 186 studentów, wobec 402 studentów średnio w kraju (w 2012 r. odpowiednio, 208 i 435).

W województwie było również dwa razy mniej studentów na kierunkach związanych z nauką, techniką, przemysłem i budownictwem oraz rolnictwem niż średnio w kraju, odpowiednio 50 wobec 114 na 10 tys. ludności. Spośród wszystkich absolwentów szkół wyższych ponad 13,5% ukończyło studia związane z inteligentnymi specjalizacjami, przy średniej dla kraju – 14,6% i najwyższym udziale takich absolwentów w województwie małopolskim – 21,4% oraz dolnośląskim – 18,6%.

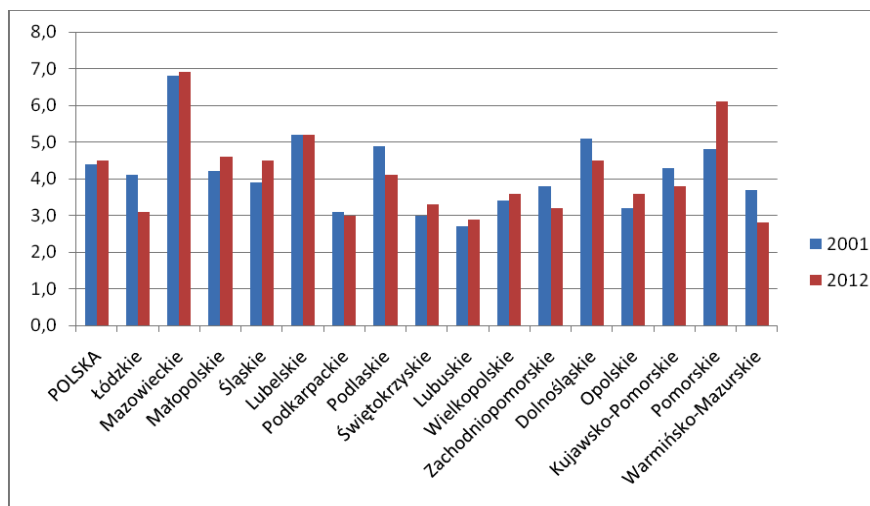

Rycina 26. Studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Na niskim poziomie w relacji do liczby ludności utrzymuje się także liczba stopni naukowych nadanych w lubuskich szkołach wyższych. W 2012 r. w przeliczeniu na 100 tys. ludności były to zaledwie 2 stopnie doktora, przy średniej wartości dla kraju – 13. Prym pod tym względem wiodą województwo małopolskie – 23 i mazowieckie – 20, gdzie liczba nadanych stopni doktora znacząco wzrosła w relacji do poprzedniego roku. Ponadto znacznie niższa niż w pozostałych województwach jest liczba uczestników studiów podyplomowych, w 2013 r. było to 11 osób w przeliczeniu na 10 tys. ludności, wobec 43 osób średnio w kraju i rekordowej liczbie – 114 osób w województwie mazowieckim.

Biorąc pod uwagę uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu ustawicznym, województwo lubuskie ma jeden z najniższych w kraju wskaźników w tym zakresie, na poziomie 2,8% w 2013 r. W całym kraju kształceniem ustawicznym objętych przeciętnie było 4,3% dorosłych. Najwyższy wskaźnik uczestnictwa, na poziomie 6,7%, uzyskało województwo mazowieckie. Wyższe od średniej krajowej wskaźniki udziału odnotowano także w województwach: pomorskim, lubelskim, małopolskim i śląskim.

Rycina 27. Udział ludności biorącej udział w kształceniu ustawicznym (%)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

4.1.3. Lubuskie uczelnie

Na jedenaście uczelni wyższych, osiem spośród nich swoją siedzibę ma w województwie lubuskim. Kolejne trzy jednostki wchodzi w skład większych organizmów akademickich: Collegium Polonicum w Słubicach jest podległa Uniwersytetowi im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Filozoficzno-Teologiczny im. Edyty Stein w Zielonej Górze, jest to organizacja wchodząca w skład Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, a Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim jest częścią Poznańskiej AWF. Utworzony we wrześniu 2001 r. (w wyniku połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Politechniki Zielonogórskiej) Uniwersytet Zielonogórski jest największym ośrodkiem akademickim. W roku akademickim 2014/2015 na tej uczelni studiowało blisko 12,5 tys. studentów, w ramach ponad 80 kierunków studiów (por. dane tab. 3). Instytucjami działającymi przy UZ są: Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości, Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii, a także rozwijający się Park Naukowo-Technologiczny w Nowym Kisielinie.

Na północy województwa kształcenie na poziomie wyższym rozwija Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim. Placówka powstała w 1998 r. W roku akademickim 2014/2015 kształcili 2364 studentów w następujących kierunkach: administracja, bezpieczeństwo narodowe, filologia, filologia polska (I i II stopnia), kulturoznawstwo, turystyka i rekreacja, pedagogika, informatyka, mechanika i budowa maszyn, zarządzanie, finanse i rachunkowość, ekonomia, inżynieria bezpieczeństwa. W 2010 r. PWSZ podpisała umowę z Lubuskim Klastrem Metalowym, co pozwoliło studentom odbywać praktyki zawodowe w przedsiębiorstwach należących do ww. stowarzyszenia. Środowisko akademickie i władze samorządowe Gorzowa Wielkopolskiego podejmują starania o utworzenie Akademii Gorzowskiej. Prezydent Gorzowa, przedstawiciele Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej,

Zakładu Utylizacji Odpadów i Lubuskiego Klastra Metalowego podpisali 14 marca 2012 r. porozumienie o powstaniu Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie jest kolejną ważną placówką kształcenia na poziomie wyższym w regionie. Uczelnia powstała w 1998 r. W roku 2014/15 kształciło się na niej 678 studentów w sumie na 5 kierunkach: administracja, turystyka i rekreacja, ogrodnictwo, technologia żywności i żywienia człowieka, energetyka oraz ochrona dóbr kultury. Wśród działań podejmowanych przez PWSZ w Sulechowie na rzecz współpracy ze środowiskiem przedsiębiorców zwraca uwagę projekt Lubuskiego Ośrodka Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych w Kalsku, który ma zapewnić rozwój innowacji w dziedzinie przetwórstwa artykułów spożywczych oraz technologii produkcji wina. W regionie działa także Centrum Energetyki Odnawialnej przy PWSZ w Sulechowie. Wszystkie większe lubuskie uczelnie zmagają się ze spadkiem liczby studentów. Jednym ze sposobów przyciągania studentów jest oferowanie zdywersyfikowanego pakietu kierunków studiów. Najaktywniej i najbardziej zróżnicowanie swoją ofertę kierunków studiów buduje Uniwersytet Zielonogórski.

Tabela 3. Liczba studentów kształcących się na uczelniach wyższych w województwie lubuskim

L.p.	Uczelnie wyższe	Liczba studentów 2013/14	Liczba studentów 2014/2015	Przyrost studentów
1	Uniwersytet Zielonogórski	12783	12450	-333
2	PWSZ w Gorzowie Wlkp.	2505	2364	-141
3	PWSZ w Sulechowie	790	678	-112
4	Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Żarach	245	278	+33
5	ZWSHiFM w Zielonej Górze	70	0 w likwidacji	-70
6	WSB w Gorzowie Wlkp.	41	144	+103
7	Wyższa Szkoła Zawodowa w Kostrzynie n. Odrą	143	214	+71
8	Lubuska Wyższa Szkoła Zdrowia Publicznego w Zielonej Górze	13	0	-13
9	Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim Poznańskiej AWF	738	686	-52
10	Instytut Filozoficzno-Teologiczny im. Edyty Stein w Zielonej Górze	brak danych	brak danych	---
11	Collegium Polonicum w Ślubicach	brak danych	0	---
	Suma	17328	16814	-514

Źródło: Opracowanie Lubuskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne na podstawie danych MNiSW.

Tabela 4. Kierunki studiów i specjalizacje prowadzone przez uczelnie wyższe w regionie lubuskim w latach 2010-2015

Uczelnie wyższe	2010/2011		2011/2012		2012/2013		2013/2014		Oferta 2014/2015				
	k	s	k	s	k	s	k	s	kierunek			specjalizacja	
									1 stopnia	2 stopnia	Jednolite	1 stopnia	2 stopnia
Uniwersytet Zielonogórski	42	70	37	76	46	66	45	85	53	33	2	67	70
PWSZ w Gorzowie Wlkp.	10	29	12	32	14	31	13	31	14	2	0	41	6
PWSZ w Sulechowie	5	12	5	13	5	10	5	12	5	0	0	18	0
Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Żarach	2	5	2	5	2	6	2	5	1	1	0	4	8
ZWSHiFM w Zielonej Górze	2	3	2	3	2	3	2	3	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.
WSB w Gorzowie Wlkp.	1	3	1	3	1	3	1	3	1	0	0	3	0
Wyższa Szkoła Zawodowa w Kostrzynie n. Odrą	3	4	3	4	3	4	3	4	3	0	0	4	0
Lubuska Wyższa Szkoła Zdrowia Publicznego w Zielonej Górze	2	9	2	9	2	9	2	9	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.
Zamiejskowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim Poznańskiej AWF	3	4	3	4	3	4	3	4	3	1	0	4	2
Instytut Filozoficzno-Teologiczny im. Edyty Stein w Zielonej Górze	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.
Collegium Polonicum w Słubicach	9	8	10	8	10	8	10	8	4	5	1	5	3
Suma	79	147	77	157	88	144	86	164	92			233	

Legenda: k- kierunek studiów; s – specjalizacja.

Źródło: Opracowanie Lubuskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne na podstawie danych uczelni wyższych.

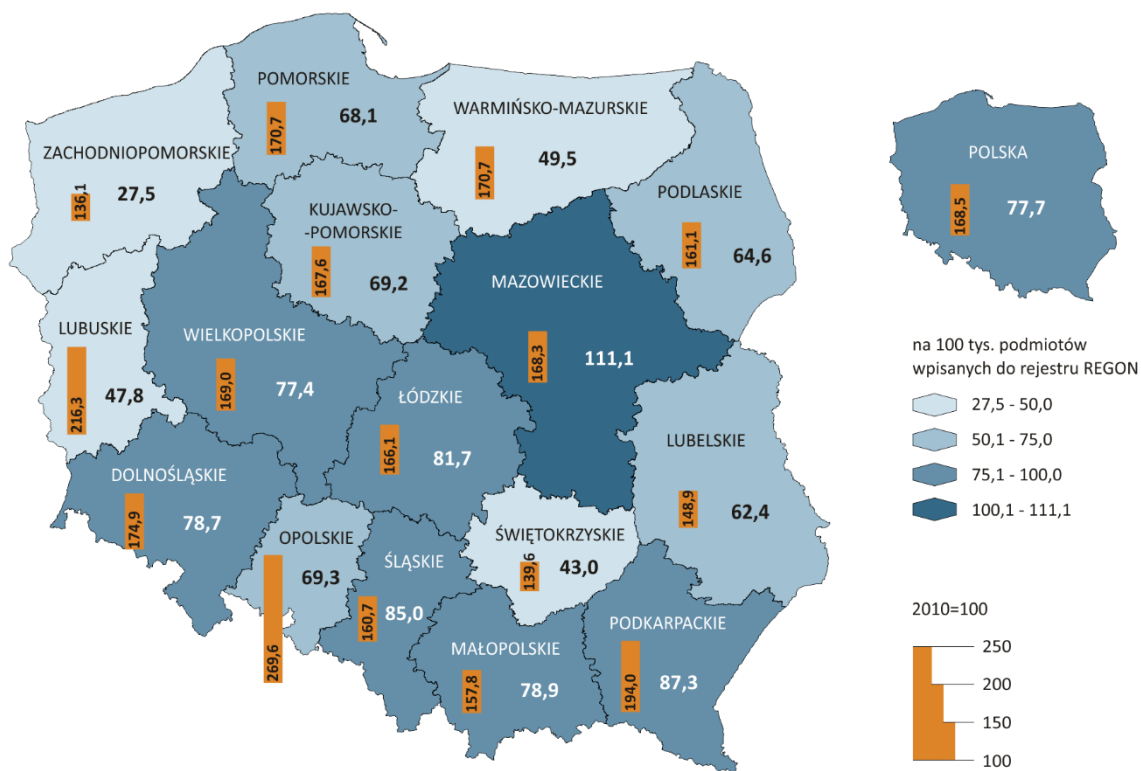
4.2. Sektor nauki

4.2.1. Podmioty prowadzące działalność B+R

W latach 2011-2013 liczba jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową (B+R) w województwie lubuskim zwiększyła się ponad dwukrotnie w porównaniu ze stanem z 2010 r. (o 126,1%, tj. bardziej dynamicznie niż średnio w kraju – wzrost o 76,7%). W rezultacie podstawowe wskaźniki obrazujące nasycenie województwa podmiotami prowadzącymi działalność B+R uległy poprawie. W 2013 r. w województwie lubuskim notowano 52 jednostki, w tym 46 w sektorze przedsiębiorstw, które systematycznie prowadziły prace twórcze, w celu zwiększenia zasobu wiedzy oraz znalezienia nowych zastosowań dla tej wiedzy lub zlecających wykonanie takich prac innym podmiotom (wobec odpowiednio 23 i 19 podmiotów prowadzących działalność B+R w 2010 r.). Nadal jednak liczba jednostek prowadzących działalność B+R w województwie lubuskim była jedną z niższych w kraju, zarówno w wartościach bezwzględnych, jak i w przeliczeniu na liczbę ludności. W 2013 r. na 100 tys. ludności przypadało 5,1 podmiotów prowadzących działalność B+R, wobec 8,1 średnio w kraju.

Nadal niekorzystnie na tle kraju kształtuje się także wskaźnik liczby podmiotów prowadzących działalność B+R w przeliczeniu na 100 tys. podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON. W 2013 r. było to 47,8 podmiotów (wobec 77,7 średnio w kraju).

Podmioty prowadzące działalność B+R na 100 tys. podmiotów wpisanych do rejestru REGON w 2013 r.

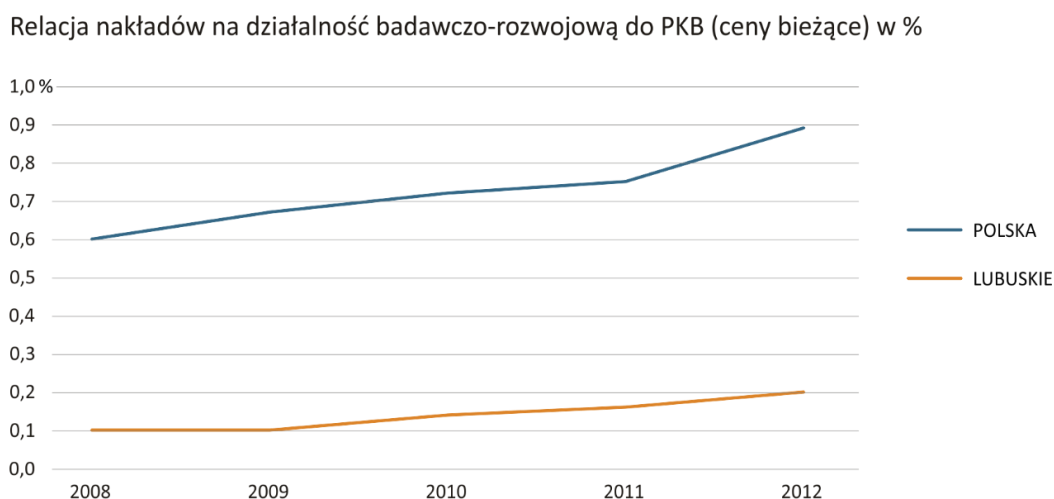
Rycina 28. Podmioty prowadzące działalność B+R na 100 tys. podmiotów wpisanych do rejestru REGON

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Należy jednak podkreślić bardziej dynamiczny wzrost omawianych wskaźników w latach 2011-2013 w województwie lubuskim niż średnio w kraju, a w rezultacie poprawę relacji wskaźników wojewódzkich w stosunku do średnich wartości analogicznych wskaźników dla kraju. Liczba podmiotów prowadzących działalność B+R w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców województwa w 2013 r. była o 37% niższa niż średnio w kraju (w 2010 r. – o ponad 52% niższa). Podobnie w przypadku wskaźnika liczby podmiotów B+R w przeliczeniu na liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON, który w 2013 r. był o 38% niższy niż średnio w kraju, a w 2010 r. – o 52% niższy.

4.2.2. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową

W latach 2011-2012 r. wzrosła intensywność prac w zakresie działalności B+R, wyrażona udziałem nakładów na badania i prace rozwojowe w PKB, który w 2011 r. zwiększył się w stosunku do poprzedniego roku o 0,2 p. proc. i wyniósł 0,16%, a w 2012 r. o 0,4 p. proc. do 0,20%. Wskaźnik ten nadal był jednak jednym z dwóch najniższych w kraju, obok województwa opolskiego z udziałem nakładów na B+R w PKB na poziomie 0,19% (w 2012 r.). Średnia wartość tego wskaźnika w kraju wyniosła 0,89%, a najwyższa była w województwach: mazowieckim (1,38%), małopolskim (1,32%), pomorskim (1,08%) oraz lubelskim i podkarpackim (po 1,02%).

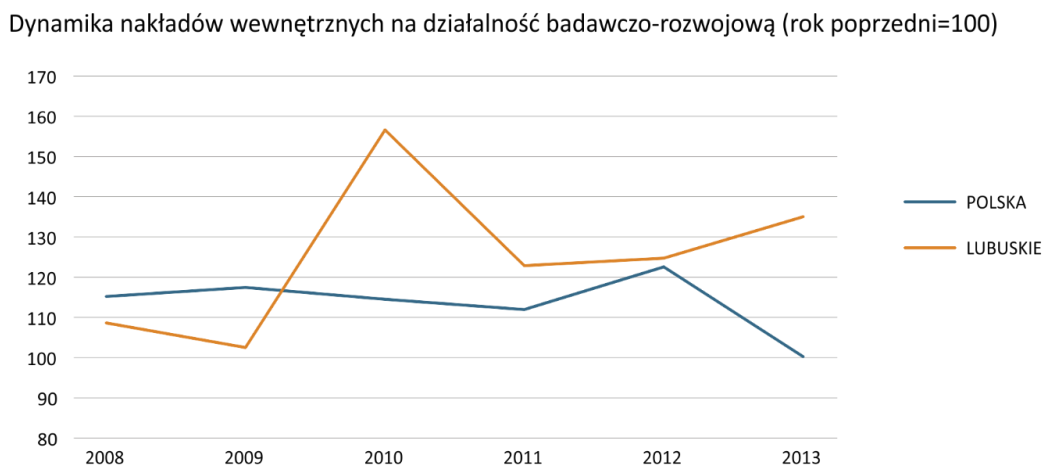

Rycina 29. Relacja nakładów na działalność B+R do PKB

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W latach 2011-2013 wzrosła liczba jednostek prowadzących działalność B+R w relacji do poprzedniego roku, towarzyszył znaczący wzrost nakładów wewnętrznych na badania naukowe i prace rozwojowe, z 56 mln zł w 2011 r., do 70 mln zł w 2012 r. i 94,7 mln zł w 2013 r. Tym samym w ciągu trzech lat na działalność B+R przeznaczono łącznie ponad

220 mln zł, co stanowiło nieco ponad 0,5% ogółu nakładów na działalność B+R zrealizowanych w tym okresie w kraju.

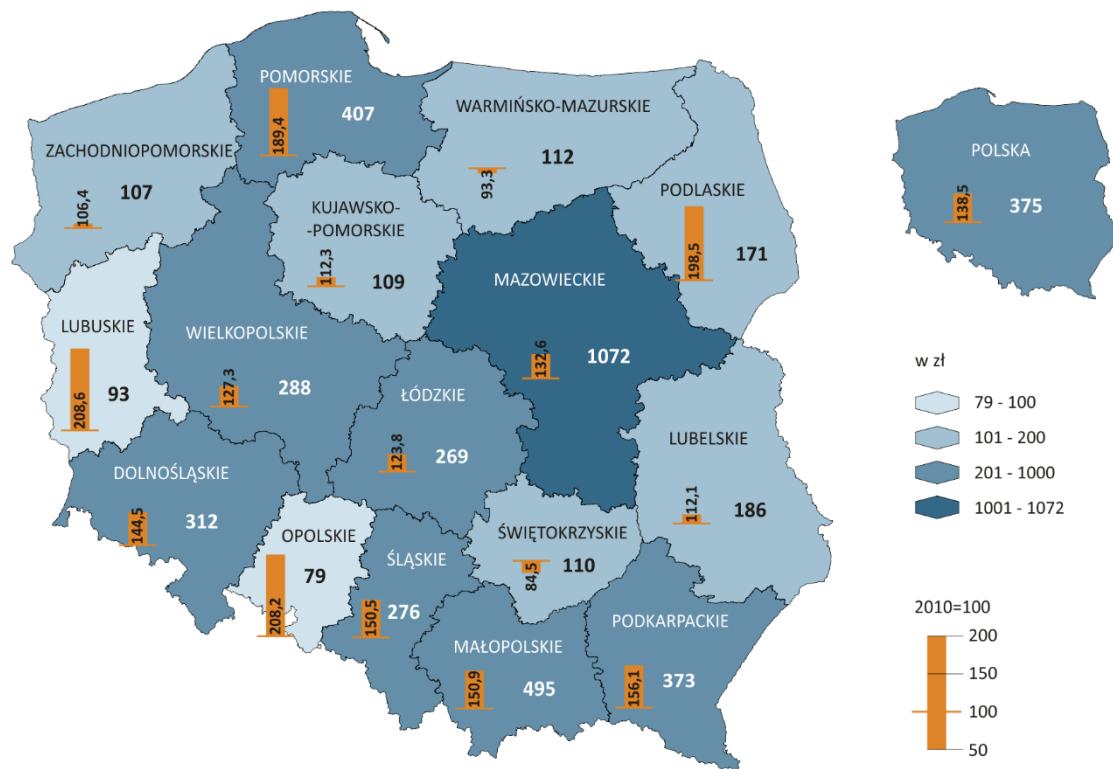
Rycina 30. Dynamika nakładów wewnętrznych na działalność B+R

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W latach 2011-2012¹¹ średnio 44,5% ogółu nakładów na działalność B+R przeznaczono na środki trwałe związane z działalnością B+R. Pozostałe 55,5% stanowiły nakłady bieżące (tj. nakłady osobowe, a także koszty zużycia materiałów, przedmiotów nietrwałych i energii, koszty usług obcych), które w blisko 48% były finansowane ze środków budżetowych. Biorąc pod uwagę rodzaj prowadzonych badań, największy udział w bieżących nakładach wewnętrznych miały nakłady na prace rozwojowe, tj. prace konstrukcyjne, technologiczno-projektowe oraz doświadczalne polegające na zastosowaniu istniejącej już wiedzy, uzyskanej dzięki pracom badawczym lub jako wynik doświadczenia praktycznego, do opracowania nowych lub istotnego ulepszenia istniejących materiałów, urządzeń, wyrobów, procesów, systemów czy usług, łącznie z przygotowaniem prototypów doświadczalnych oraz instalacji pilotowych. Na prace te w latach 2011-2012¹ wyasygnowano ponad 50% ogółu nakładów bieżących na B+R zrealizowanych w tym okresie. Dalsze 35% ogółu nakładów bieżących stanowiły nakłady na badania stosowane i przemysłowe (tj. prace badawcze podejmowane w celu zdobycia nowej wiedzy mającej konkretne zastosowania praktyczne), a blisko 14% – środki przeznaczone na badania podstawowe (tj. prace teoretyczne i eksperymentalne, podejmowane przede wszystkim w celu zdobycia lub poszerzenia wiedzy na temat przyczyn zjawisk i faktów, nieukierunkowane w zasadzie na uzyskanie konkretnych zastosowań praktycznych).

¹¹ Ze względu na tajemnicę statystyczną nie jest możliwe publikowanie danych dot. 2013 r.

Nakłady wewnętrzne na B+R na 1 mieszkańca w 2013 r.

Rycina 31. Nakłady wewnętrzne na B+R na 1 mieszkańca

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Województwo lubuskie mieści się w grupie województw o najniższych nakładach na działalność B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Pomimo wyraźnego wzrostu w latach 2011-2013 (z 54,8 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2011 r. do 92,6 zł w 2013 r.), wskaźnik ten był znacznie niższy niż średnio w kraju (odpowiednio 303,3 zł i 374,6 zł na 1 mieszkańca). Procentowo, odnotowano jednak najbardziej dynamiczny wzrost w tym zakresie (w stosunku do roku bazowego) w ostatnich latach wśród regionów (ze 100 w roku 2010 do 208,6% w roku 2013). Należy zaznaczyć, że średnią krajową osiągają tylko 3 regiony: mazowieckie, małopolskie i pomorskie, które trudno porównać z lubuskim. Stosunkowo wysoka średnia 374,6 zł jest efektem koncentracji innowacji w mazowieckim - 1072 zł. Warto też wskazać, że województwo lubuskie stopniowo oddala się od najsłabszego regionu – opolskiego i zbliża do grupy (powyżej 100 zł), w której znajdują się województwa zachodniopomorskie, świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie.

W latach 2011-2013 najwięcej środków przeznaczono na prace w dziedzinie nauk inżynierskich i technicznych. W omawianym okresie notowano wyraźny wzrost nakładów poniesionych w tej dziedzinie: od 34,6 mln zł w 2011 r., 41,3 mln zł w 2012 r. do 81,8 mln zł w 2013 r. W ciągu trzech lat na prace w dziedzinie nauk inżynierskich i technicznych przeznaczono łącznie 71,5% ogółu nakładów na działalność B+R poniesionych w tym okresie. Ponad 24 mln zł, tj. 10,9% ogółu nakładów poniesionych w latach 2011-2013 przeznaczono

na prace w dziedzinie nauk przyrodniczych, przy czym większość z tych środków wydatkowano w latach 2011 i 2012 (odpowiednio 9,0 i 11,0 mln zł). W 2013 r. wystąpił wyraźny spadek nakładów poniesionych w tej dziedzinie (do 4,1 mln zł). Pozostałe nakłady zrealizowano głównie w dziedzinie nauk społecznych i nauk humanistycznych. W obu dziedzinach w ostatnim roku omawianego okresu nakłady uległy jednak obniżeniu w stosunku do 2012 r. (odpowiednio o 55,4% i 40,5%, do poziomu odpowiednio 5,5 mln zł i 2,3 mln zł).

W ujęciu regionalnym utrzymuje się silne zróżnicowanie terytorialne wskaźników dotyczących prac badawczych i rozwojowych. Analizowane wskaźniki od lat osiągają wartości najwyższe dla województwa mazowieckiego, w którym alokowana była ponad 1/3 bezpośrednich środków budżetowych na wsparcie działalności B+R (40,3% w 2011 r., 33,6% w 2012 r. i 39,0% w 2013 r.). Odsetek tych środków przypadający na województwo lubuskie wyniósł w tych latach po 0,6%. Znaczące jest przy tym, że w województwie mazowieckim znajdowała się ponad jedna czwarta wszystkich podmiotów aktywnych badawczo (w województwie lubuskim od 1,4% w latach 2011 i 2012 do 1,7% w 2013 r.) oraz ponad 39% ogólnej liczby jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych. W województwach, w których nie ma żadnej naukowo-badawczej placówki resortowej wskaźniki intensywności prac B+R osiągają zazwyczaj wartości najniższe bądź poniżej średniej krajowej. Zależność pomiędzy liczbą jednostek naukowych a wielkością nakładów na B+R potwierdza współczynnik korelacji pomiędzy liczbą instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk i jednostek badawczo-rozwojowych w województwie a osiąganym w województwach poziomem nakładów na działalność badawczo-rozwojową, który w 2013 r. wyniósł 0,981.¹²

Struktura finansowania działalności B+R w województwie lubuskim ulegała znaczącym zmianom w kolejnych latach omawianego okresu. W 2011 r. większość środków na tę działalność pochodziła z sektora szkolnictwa wyższego (ponad 66% ogółu nakładów na działalność B+R). W kolejnym roku 55,1% nakładów na działalność B+R sfinansował sektor rządowy (tj. budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego oraz instytucji podlegających rządowi i samorządom), a dalsze 26,1% - sektor przedsiębiorstw. Z kolei w 2013 r. udział sektora przedsiębiorstw w finansowaniu nakładów na B+R zmniejszył się do 22,8%, a udział sektora rządowego – do 18,7%. Był to jeden z najniższych wskaźników wśród województw (niższy udział sektora rządowego w finansowaniu nakładów na B+R notowano jedynie w województwie podkarpackim, na poziomie 15,2%). W 2013 r. pozostałe 58,5% nakładów na działalność B+R w województwie pochodziło z sektora szkolnictwa wyższego, sektora prywatnych instytucji niekomercyjnych oraz z zagranicy (w 2012 r. było to 18,8%).

Dla porównania, w kraju finansowanie działalności B+R w największym stopniu zapewnia sektor rządowy (w 2013 r. było to 47,2% nakładów na działalność B+R wobec 51,3%

---

¹² Nauka i technika w 2013 r., GUS, Warszawa 2014, s. 72.

w 2012 r.), a także sektor przedsiębiorstw, które sfinansowały 37,3% nakładów (wobec 32,3% w 2012 r.).

4.3. Ochrona własności przemysłowej

Województwo lubuskie wyróżnia najmniejsza w kraju liczba wynalazków zgłoszonych w Urzędzie Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej, które stanowią zazwyczaj mniej niż 1% ogółu zgłoszonych wynalazków. W ostatnich latach ich liczba maleje, z 50 w 2011 r. do 47 w 2012 r. i 39 w 2013 r.

Tabela 5. Zgłoszone wynalazki i udzielone patenty w 2013 r.

Wyszczególnienie	Województwo lubuskie			Polska	
	ogółem	Polska=100	2010=100	ogółem	2010=100
Zgłoszone wynalazki	39	0,9	139,3	4237	132,3
Udzielone patenty	16	0,7	228,6	2339	168,9

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

W przeliczeniu na 1 milion mieszkańców województwa liczba zgłoszeń wynalazków w 2013 r. wyniosła 38,2 wobec 45,9 w 2012 r. Należy jednak podkreślić, że w 2013 r. w przypadku blisko połowy wszystkich krajowych aplikacji złożonych w Urzędzie Patentowym RP (w 2012 r. - 47,1%, a w 2011 r. - 47,7%) głównym wnioskodawcą oprócz szkół wyższych, instytutów badawczych były jednostki naukowe PAN, które nie znajdują się w województwie lubuskim.

W województwie lubuskim 21 wynalazków zgłosiły podmioty gospodarcze. W przeliczeniu na 1 milion mieszkańców było to 20,5 wynalazków, przy średniej wartości w kraju 39,2 i rozpiętości wskaźnika od 14,5 w zachodniopomorskim do 54,1 w śląskim. Osoby fizyczne były wnioskodawcami w przypadku 14 zgłoszeń wynalazków, a wskaźnik w przeliczeniu na 1 milion mieszkańców wyniósł 13,7 (wobec 19,0 średnio w kraju).

Niewielki w skali kraju jest także udział udzielonych patentów, który kształtuje się na poziomie od 0,5% ogółu udzielonych patentów w kraju (w 2012 r.) do 1,2% w 2009 r. W 2013 r. w województwie lubuskim przyznano 16 patentów krajowych, które stanowiły zaledwie 0,7% ogółu udzielonych patentów na wynalazki w kraju. W przeliczeniu na 1 mln mieszkańców było to 15,7 patentów, wobec 9,8 w 2012 r. oraz 60,7 przeciętnie w kraju.

Liczba zgłoszonych wzorów użytkowych krajowych w 2013 r., podobnie jak przed rokiem wyniosła 10, a ich ilość była najmniejsza wśród województw. W 2013 r. udzielono także 3 prawa ochronne.

4.4. Zasoby ludzkie dla nauki i techniki (HRST)

Jedną z głównych miar rozwoju gospodarki opartej na wiedzy są statystyki dotyczące zasobów ludzkich dla nauki i techniki (HRST), tworzonych przez osoby aktualnie zajmujące się lub potencjalnie mogące zająć się pracami związanymi z tworzeniem, rozwojem, rozpowszechnianiem i zastosowaniem wiedzy naukowo-technicznej.

Do zasobów ludzkich dla nauki i techniki zalicza się osoby, które spełniają przynajmniej jeden z dwóch warunków:

- posiadają formalne kwalifikacje, tzn. wykształcenie wyższe w dziedzinach nauki i techniki,
- nie posiadają formalnego wykształcenia, ale pracują w zawodach nauki i techniki, gdzie takie wykształcenie jest zazwyczaj wymagane.¹³

W 2013 r. zasoby ludzkie dla nauki i techniki w województwie lubuskim stanowiły 40,0% ludności aktywnej zawodowo (w kraju 44,7%) wobec 36,9% w 2012 r. (w kraju 43,2%).

Udział najważniejszej z punktu widzenia nauki i techniki grupy osób, stanowiącej rdzeń zasobów (tzn. osób, które posiadają wykształcenie wyższe i pracują dla nauki i techniki) w ogóle ludności aktywnej zawodowo wyniósł 15,2% (wobec 18,8% średnio w kraju). Było to o 0,8 p. proc. więcej niż w 2012 r. (wobec wzrostu udziału tej grupy w ludności aktywnej zawodowo w kraju o 0,7 p. proc.).

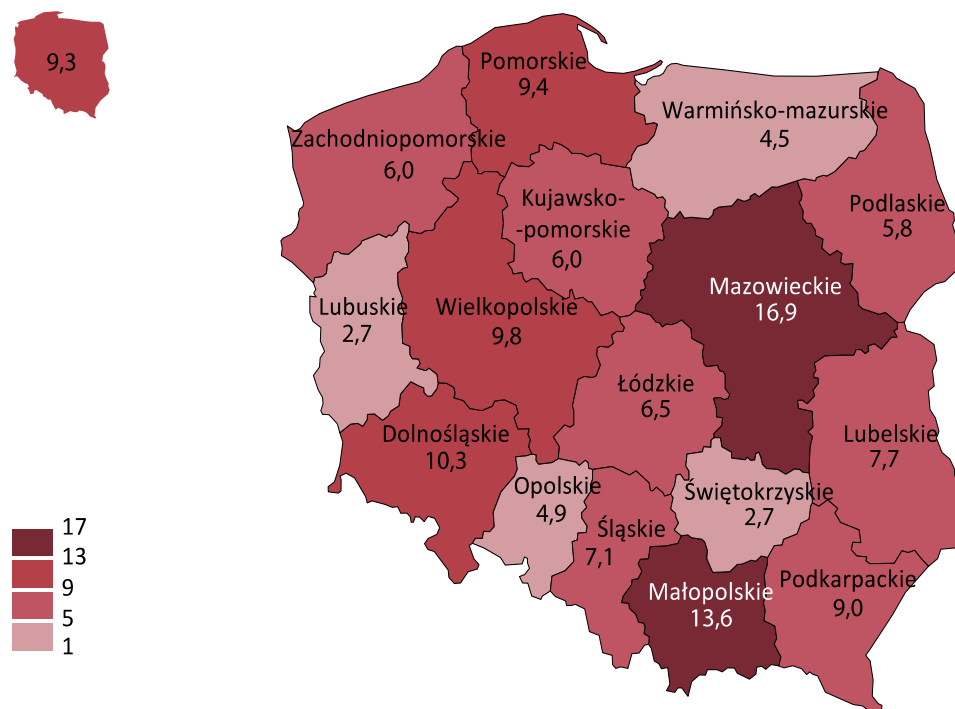
Tabela 6. Zasoby ludzkie dla nauki i techniki jako odsetek ludności aktywnej zawodowo

Wyszczególnienie	Ogółem	Posiadające wykształcenie wyższe i pracujące dla nauki i techniki	Stanowiące zasób ze względu na wykształcenie	Stanowiące zasób ze względu na zawód
Polska 2011	42,2	17,8	33,8	26,2
2012	43,2	18,1	35,2	26,0
2013	44,7	18,8	36,9	26,7
Województwo lubuskie 2011	36,9	15,1	29,0	23,0
2012	36,9	14,4	28,8	22,5
2013	40,0	15,2	28,6	24,1

Źródło: Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, materiały opracowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

¹³ Nauka i technika w 2013 r., GUS, Warszawa 2014, s. 95.

Nieco niższy niż w 2012 r. był natomiast odsetek osób z wykształceniem wyższym, stanowiących zasób ze względu na wykształcenie w ogóle ludności, który wyniósł 28,6% wobec 28,8% w poprzednim roku (wobec wzrostu w kraju z 35,2% w 2012 r. do 36,9%). Udział osób pracujących w sferze nauki i techniki w ludności aktywnej zawodowo, stanowiących zasób ze względu na zawód, wyniósł 24,1% (w kraju 26,2%) wobec odpowiednio 22,5% w województwie i 26,0% średnio w kraju w 2012 r.

Rycina 32. Personel w działalności B+R na 1000 pracujących wg województw w 2013 r.
Źródło: Nauka i technika w 2013 r., GUS, Warszawa, 2014,

4.5. Wnioski dla polityki innowacyjnej, analiza SWOT i problemy kluczowe

KONKLUZJE

Zmiany demograficzne implikują m.in. zmiany w zakresie edukacji. Zarówno w województwie, jak i w całym kraju, obserwuje się spadek liczby uczniów i szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Skutki niżu demograficznego odczuwają także szkoły wyższe w województwie lubuskim. Młodzież często skłania się także do podejmowania studiów w szkołach wyższych znajdujących się poza regionem, co niekorzystnie wpływa na stan szkolnictwa wyższego w województwie i ilość studentów w regionie.

Lubuskie uczelnie wyższe starają się przeciwdziałać tym trendom wzbogacając ofertę kształcenia.

W latach 2011-2013 zanotowano ponad dwukrotny wzrost liczby jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową (B+R) w województwie lubuskim w porównaniu ze stanem z 2010 r. W rezultacie podstawowe wskaźniki obrazujące nasycenie województwa podmiotami prowadzącymi działalność B+R uległy poprawie. Nadal jednak niekorzystnie na tle kraju kształtuje się wskaźnik liczby podmiotów prowadzących działalność B+R w przeliczeniu na 100 tys. podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON. Należy jednak podkreślić bardziej

dynamiczny wzrost prezentowanych w opracowaniu wskaźników w latach 2011-2013 w województwie lubuskim niż średnio w kraju, a w rezultacie poprawę relacji wskaźników wojewódzkich w stosunku do średnich wartości analogicznych wskaźników dla kraju.

Odnotowano znaczący wzrost nakładów wewnętrznych na badania naukowe i prace rozwojowe. Nadal jednak lubuskie mieści się w grupie województw o najniższych nakładach na działalność B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Województwo lubuskie wyróżnia najmniejsza w kraju liczba wynalazków zgłoszonych oraz niewielki w skali kraju jest także udział udzielonych patentów.

Udział najważniejszej z punktu widzenia nauki i techniki grupy osób, stanowiącej rdzeń zasobów (tzn. osób, które posiadają wykształcenie wyższe i pracują dla nauki i techniki) w ogóle ludności aktywnej zawodowo jest rosnący, jednak nieco niższy niż średnio w kraju.

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w obszarze edukacji i nauki:

Siły	Słabości
<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura edukacyjna na wysokim poziomie 2. Dobre wyniki w egzaminach gimnazjalnych i maturalnych 3. Rosnąca liczba własnych naukowców i doktorów 4. Uruchamianie nowych kierunków i specjalności przez uczelnie 5. Pojawienie się kształcenia dualnego 6. Powstanie centrów innowacji i spółek celowych uczelni 7. Rozwój edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski poziom kształcenia technicznego 2. Brak współpracy szkół z przedsiębiorstwami 3. Brak szkół zawodowych 4. Niskie zaangażowanie w kształcenie ustawiczne osób starszych 5. Słaba oferta kształcenia ustawicznego 6. Niski poziom kształcenia wyższego i jego oderwanie od praktyki 7. Brak dobrej kadry naukowej 8. Zapożyczona kadra naukowa 9. Brak badań przemysłowych na dużą skalę
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Nastawienie na innowacje w polityce regionalnej 2. Wzmocnienie systemu kształcenia zawodowego w Polsce 3. Środki UE i krajowe na naukę i B+R 4. Rosnące zainteresowanie kształceniem pod potrzeby rynku pracy 5. Rosnąca współpraca szkół z uczelniami 6. Zmieniające się przepisy w oświacie i nauce na rzecz wzmocnienia współpracy z biznesem 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Peryferyjna lokalizacja województwa 2. Pomijanie regionu w inwestycjach w naukę z poziomu krajowego 3. Nie uwzględnienie regionu na mapie drogowej infrastruktury badawczej

Za pomocą wartościowania i hierarchizacji oraz grupowania określono kluczowe czynniki rozwojowe w zakresie edukacji i nauki. Mają one charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Należą do nich:

1. Pojawienie się kształcenia dualnego
2. Niski poziom kształcenia technicznego

3. Nastawienie na innowacje w polityce regionalnej
4. Wzmocnienie systemu kształcenia zawodowego w Polsce
5. Peryferyjność i marginalizacja województwa

Kolejnym etapem prac była analiza relacji i identyfikacja kluczowego problemu rozwojowego w obszarze edukacji i nauki oraz jego przyczyn i skutków. Zarówno analiza SWOT, jak i identyfikacja drzewa problemów zostały wypracowane w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu. Wyniki prac przedstawiono poniżej. Będą one podstawą dalszego wnioskowania w części prognostycznej Programu Rozwoju Innowacji.

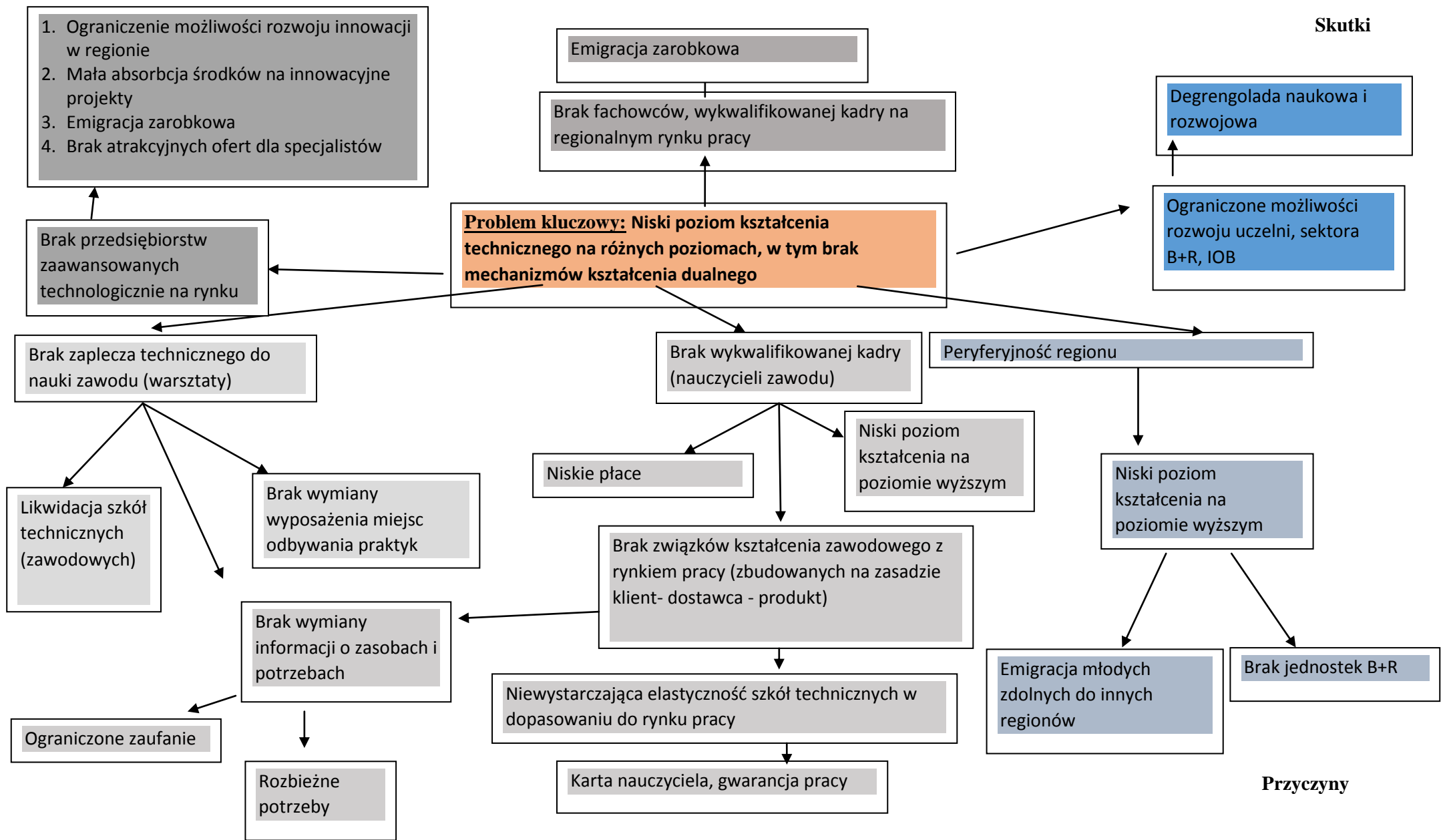

Diagram 3. Drzewo problemów dla obszaru Edukacja, wiedza, nauka

Źródło: Materiał opracowany w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu

5. KAPITAŁ SPOŁECZNY

5.1. Potencjał demograficzny

Począwszy od 2012 r. liczba ludności w kraju powoli maleje. W 2013 r. ludność Polski liczyła 38495,7 tys. osób, tj. o 37,6 tys. mniej niż w 2012 r. Prognozuje się, że do 2050 r. zmniejszy się do 33950,6 tys., czyli o prawie 4545 tys. w porównaniu z 2013 r. W województwie lubuskim liczba mieszkańców zmniejszy się w relacji do 2013 r. o prawie 142,8 tys. osób, czyli o 14%.

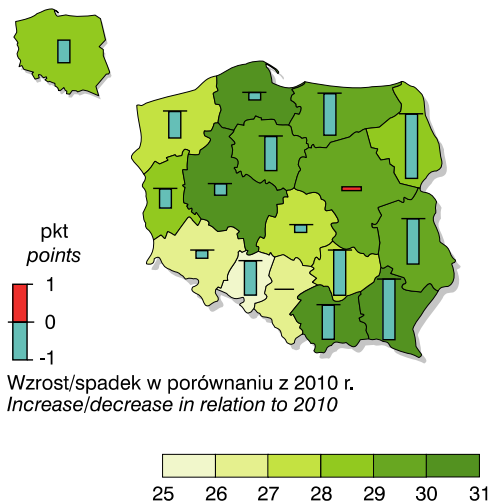
Przyczyną prognozowanego spadku liczby ludności jest ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji zagranicznych. Od ponad dwóch dekad w Polsce rodzi się za mało dzieci, zaburzony jest prawidłowy rozwój demograficzny kraju. W 2013 r. współczynnik dzietności, określający liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w wieku rozrodczym, wynosił 1,26. Mimo, że w nadchodzących dekadach prognozuje się wzrost wartości współczynnika dzietności, to do końca roku 2050 nie przekroczy on poziomu 1,60.

W perspektywie najbliższych 20 lat należy oczekiwać, że ujemny przyrost naturalny będzie się pogłębiał. Liczba, jak i natężenie zgonów będzie sukcesywnie rosnąć przede wszystkim w wyniku starzenia się ludności, tj. zwiększania odsetka osób w starszym wieku. Według prognozy struktura wiekowa ludności we wszystkich województwach ulegnie pogorszeniu. Podwoi się liczba osób w wieku 65 lat i więcej, które będą stanowiły 1/3 społeczeństwa. Relacje pokoleniowe w niektórych województwach obecnie są już zaburzone.

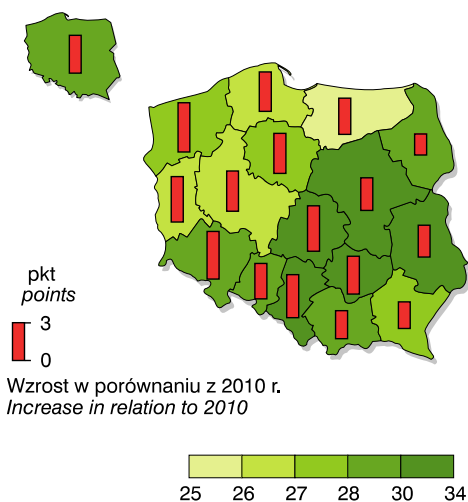
W 2013 r. w wieku produkcyjnym w Polsce było 24422,1 tys. osób, tj. 63,4% ogólnej liczby ludności. Uwzględniając zmiany wieku emerytalnego, do 2050 r. w porównaniu z 2013 r. liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszy się o 22,0% do 19047,7 tys. W analizowanym okresie

w województwie lubuskim liczba osób w wieku produkcyjnym spadnie z 657,5 tys. do 493,2 tys., co oznacza ubytek 164,2 tys. osób w wieku produkcyjnym (25,0%). W 2050 r. na jedną osobę w wieku poprodukcyjnym będą przypadały mniej niż dwie osoby w wieku produkcyjnym, kiedy w 2013 r. były to niemal cztery osoby. Dodatkowym elementem powodującym zmiany w liczbie ludności jest ujemne saldo migracji zagranicznych (na pobyt stały). W 2013 r. prawie 20 tys. osób wyjechało z kraju, wobec 6,6 tys. w 2012 r. Większość, bo prawie 90% emigrantów to osoby w wieku produkcyjnym.

**LUDNOŚĆ W WIEKU PRZEDPRODUKCYJNYM
NA 100 OSÓB W WIEKU PRODUKCYJNYM
W 2013 R.**
POPULATION AT PRE-WORKING AGE
PER 100 PERSONS AT WORKING AGE IN 2013

**LUDNOŚĆ W WIEKU POPRODUKCYJNYM
NA 100 OSÓB W WIEKU PRODUKCYJNYM
W 2013 R.**
POPULATION AT POST-WORKING AGE
PER 100 PERSONS AT WORKING AGE IN 2013

Rycina 33. Struktura ludności i obciążenie demograficzne
Źródło: GUS, 2014

Struktura demograficzna województwa lubuskiego cechuje się średnim udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz dość niskim wskaźnikiem obciążenia demograficznego mierzonym udziałem osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Wskaźniki te wykazują jednak niekorzystny trend - liczba osób w wieku przedprodukcyjnym maleje, a wskaźnik obciążenia demograficznego rośnie. Sytuację pogarszają migracje – współczynnik salda migracji w 2014 roku wynosił – 4,4, dla osób w wieku przedprodukcyjnym, -8,8 dla osób w wieku produkcyjnym oraz jedynie – 0,4 dla osób w wieku poprodukcyjnym.

5.2. Kapitał społeczny

Analiza kapitału społecznego jest istotna w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej. Teza ta znajduje potwierdzenie we współczesnych badaniach społecznych, w tym wieloletnich analizach Banku Światowego, gdzie badacze określili kapitał społeczny, jako ważny składnik kształtujący wzrost społeczno-gospodarczy.

Ocena kapitału społecznego przeprowadzona w badaniu Diagnoza społeczna plasuje województwo lubuskie na średnim poziomie w kraju. Cywilizacyjny poziom rozwoju osiągnął natomiast wartość dodatnią, jednak najniższą w zestawieniu (Rycina 34). Klasycznym miernikiem zaangażowania społecznego jest liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców. W 2014 roku w województwie lubuskim było ich 34, nieco więcej niż średnia krajowa wynosząca 33. Liczba ta jednocześnie stale rosła od roku 2010.

Jeżeli chodzi o frekwencję wyborczą, to w wyborach prezydenckich 2015 należała ona do dość niskich i wyniosła ona jedynie 49,41%, w skali kraju osiągając 55,34%. Również w wyborach samorządowych 2014 województwo lubuskie należało do regionów o niskiej frekwencji wyborczej.

Kapitał społeczny			Poziom cywilizacyjny		
Ranga	Województwo	Średnia	Ranga	Województwo	Średnia
1	Podkarpackie	0,13	1	Pomorskie	0,23
2	Pomorskie	0,08	2	Mazowieckie	0,17
3	Opolskie	0,07	3	Śląskie	0,15
4	Lubelskie	0,05	4	Dolnośląskie	0,12
5	Małopolskie	0,05	5	Małopolskie	0,12
6	Mazowieckie	0,05	6	Zachodniopomorskie	0,11
7	Dolnośląskie	0,01	7	Opolskie	0,10
8	Lubuskie	0,00	8	Wielkopolskie	0,08
9	Śląskie	-0,02	9	Podlaskie	0,07
10	Podlaskie	-0,03	10	Lubuskie	0,04
11	Wielkopolskie	-0,05	11	Łódzkie	-0,01
12	Kujawsko-Pomorskie	-0,06	12	Kujawsko-Pomorskie	-0,02
13	Zachodniopomorskie	-0,06	13	Podkarpackie	-0,04
14	Świętokrzyskie	-0,08	14	Lubelskie	-0,07
15	Łódzkie	-0,09	15	Warmińsko-Mazurskie	-0,12
16	Warmińsko-Mazurskie	-0,19	16	Świętokrzyskie	-0,14

Rycina 34. Kapitał społeczny i poziom cywilizacyjny

Źródło: Czapiński J., Panek T. (red.), 2013, *Diagnoza społeczna 2013*, <http://www.diagnoza.com>

5.3. Wnioski dla polityki innowacyjnej, analiza SWOT i problemy kluczowe

KONKLUZJE

Zarówno dla województwa lubuskiego, jak i dla kraju przewiduje się niekorzystne zmiany demograficzne. Przyczyną prognozowanego spadku liczby ludności jest m.in. ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji zagranicznych. Zmienia się także struktura wiekowa społeczeństwa – wzrasta udział ludzi starszych.

Poziom rozwoju kapitału społecznego w regionie można uznać za średni.

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w obszarze kapitału społecznego:

Siły	Słabości
<ol style="list-style-type: none"> 1. Stabilna struktura demograficzna regionu 2. Mobilność mieszkańców w poszukiwaniu pracy 3. Adaptacyjność mieszkańców 4. Wysokie wskaźniki rozwoju społeczeństwa informacyjnego 5. Otwartość i tolerancyjność mieszkańców 6. Dobry poziom rozwoju organizacji pozarządowych 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odływ młodych ludzi z regionu – za edukacją i pracą 2. Brak uzgodnionego podejścia do budowania kapitału społecznego 3. Niższa niż w kraju frekwencja wyborcza 4. Nieumiejętne wykorzystanie TIK w przedsiębiorstwach

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zmiana systemu edukacji na budujący postawy przedsiębiorcze i innowacyjne 2. Rozwój oparty na czynnikach zewnętrznych 3. Dobra polityka prorodzinna 	<ol style="list-style-type: none"> 1. System edukacyjny nie budujący postaw przedsiębiorczych i edukacyjnych na wczesnym poziomie 2. Nie dostosowanie systemu opieki zdrowotnej do starzenia się społeczeństwa 3. Postrzeganie regionu jako zaścianek

Za pomocą wartościowania i hierarchizacji oraz grupowania określono kluczowe czynniki rozwojowe w zakresie kapitału społecznego. Mają one charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny. Należą do nich:

1. Stabilna struktura demograficzna regionu
2. Adaptacyjność mieszkańców
3. Odpływ młodych ludzi z regionu – za edukacją i pracą
4. Brak uzgodnionego podejścia do budowania kapitału społecznego
5. Rozwój oparty na czynnikach zewnętrznych
6. Zmiana systemu edukacji
7. System edukacyjny nie budujący postaw innowacyjnych i przedsiębiorczych na wczesnym etapie
8. Niedostosowanie systemu opieki zdrowotnej do starzenia się społeczeństwa

Kolejnym etapem prac była analiza relacji i identyfikacja kluczowego problemu rozwojowego w obszarze kapitału społecznego oraz jego przyczyn i skutków. Zarówno analiza SWOT, jak i identyfikacja drzewa problemów zostały wypracowane w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu. Wyniki prac przedstawiono poniżej. Będą one podstawą dalszego wnioskowania w części prognostycznej Programu Rozwoju Innowacji.

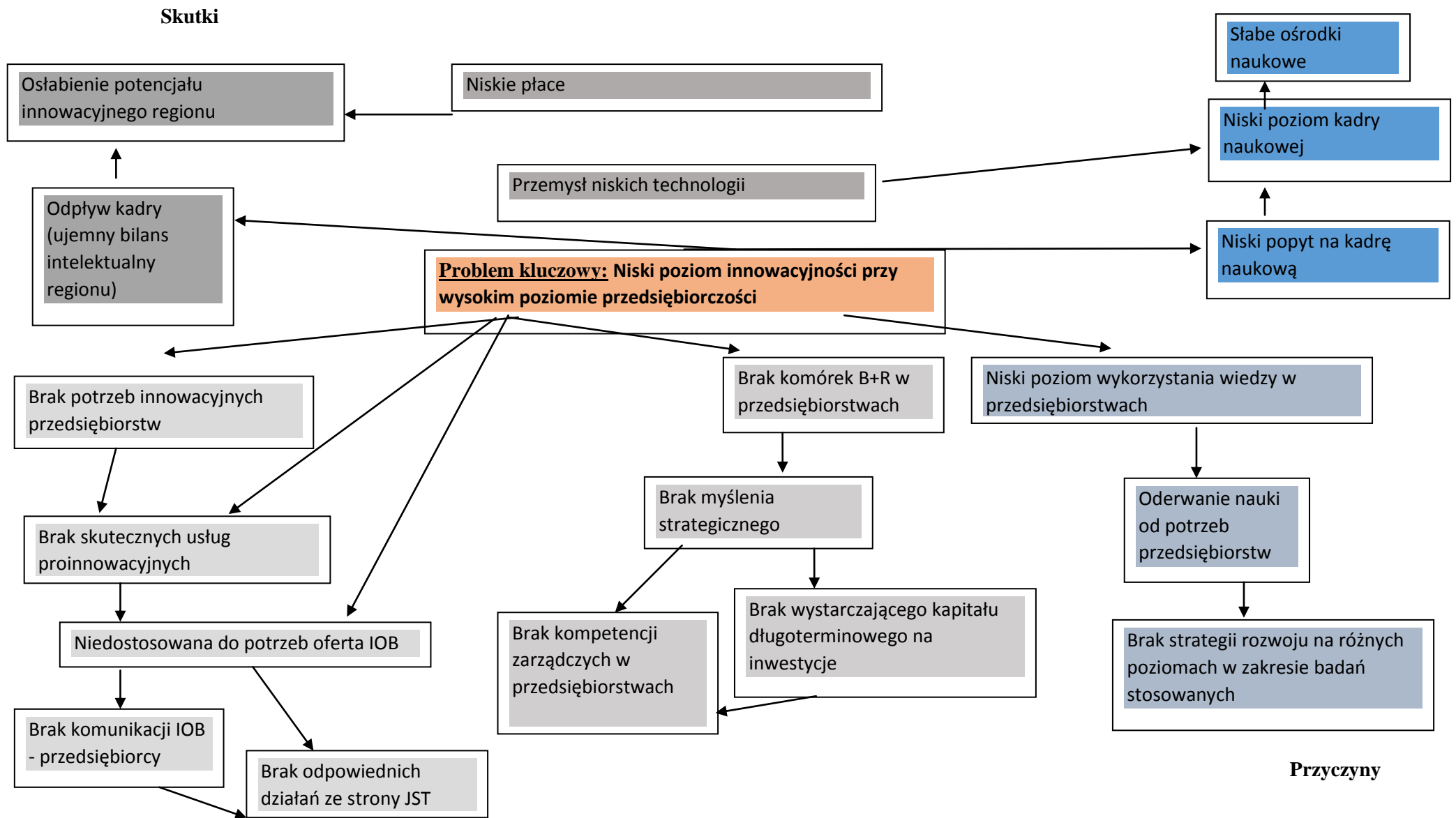

Diagram 4. Drzewo problemów dla obszaru Kapitał społeczny

Źródło: Materiał opracowany w toku warsztatów z udziałem przedstawicieli nauki, przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu

Załącznik nr 2 do Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego

Szczegółowe nakłady na realizację Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego.

Dokument przedstawia w formie tabelarycznej szacunkową analizę potencjalnie dostępnych nakładów, możliwych do wykorzystania na realizację **Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego (PRI)**. Są to wymagania zgodnie z zapisami *Przewodnika Strategii Badań i Innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji (RIS3)*.

I. Źródła finansowania działań Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego

1. Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020.

Główny cel RPO-L2020, jakim jest „długofalowy, inteligentny i zrównoważony rozwój oraz wzrost jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego poprzez wykorzystanie i wzmocnienie potencjałów regionu i skoncentrowane niwelowanie barier rozwojowych” uwzględnia potencjały rozwojowe województwa oraz cele innych polityk, w tym przede wszystkim Strategii Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, a także cele dokumentów regionalnych, w szczególności **Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020**.

Wspieranie innowacji stanowi istotny element RPO-L2020. Interwencja programu regionalnego w różnym stopniu jest powiązana ze specjalizacjami (a przez to z celami i działaniami określonymi na poziomie PRI) w ramach poszczególnych Osi Priorytetowych (OP). Główny ciężar finansowania PRI ze środków RPO-L2020 spoczywa na OP 1. – *Gospodarka i innowacje*, w mniejszym stopniu OP 6 – *Regionalny Rynek Pracy* i 8. – *Nowoczesna edukacja*.

Dodatkowo zadania związane z obsługą systemu realizacji PRI znajdują swoje finansowanie w budżecie Pomocy technicznej RPO-L2020, który obejmuje między innymi wsparcie działań w zakresie:

- a. koordynacji wdrażania PRI,
- b. monitorowania PRI i współpracy w zakresie ewaluacji,
- c. koordynacji i zabezpieczenia obsługi merytorycznej i technicznej procesu przedsiębiorczego odkrywania i funkcjonowania PRI,
- d. animacji i koordynacji grup roboczych.

2. Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020 (PO IR).

Celem głównym Programu jest pobudzenie innowacyjności polskiej gospodarki poprzez zwiększenie nakładów prywatnych na B+R. Działania programu skoncentrowane są na:

- a. budowie nowych i wzmocnieniu istniejących powiązań między sektorami nauki i przedsiębiorcami,
- b. rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw,
- c. wzmocnieniu jakości badań oraz pozycji krajowych jednostek naukowych w ramach Europejskiej Przestrzeni Badawczej.

3. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020 (PO WER).

PO WER ukierunkowany jest m.in. na:

- a. wspieranie jakości, skuteczności i otwartości szkolnictwa wyższego jako instrumentu budowy gospodarki opartej na wiedzy,
- b. realizację działań nietypowych, innowacyjnych, ponadnarodowych, prowadzących do wypracowania rozwiązań dotąd niestosowanych w celu ich przetestowania przed wejściem do fazy wdrożenia powszechnego, które w większości przypadków będzie miało miejsce na poziomie regionalnym.

4. Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020 (PO PC).

PO PC wpisuje się w założenia Strategii Europa 2020, głównie poprzez realizację priorytetu dotyczącego inteligentnego rozwoju. Celem głównym jest wykorzystanie potencjału cyfrowego dla poprawy jakości życia.

5. Ramowy Program Badan i Innowacji Horyzont 2014-2020 (Horyzont 2020).

Celem głównym Programu jest przyczynianie się do zbudowania społeczeństwa i gospodarki opartych na wiedzy poprzez wspieranie badań, rozwoju i innowacji.

6. Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT).

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT) stanowią kontynuację Programów EWT z okresu 2007-2013 i mają służyć wspieraniu, promocji i realizacji wspólnych projektów o charakterze międzynarodowym na terytorium całej Unii. Programy wspierają działania dotyczące współpracy w dziedzinach: innowacyjności, efektywnego gospodarowania zasobami naturalnymi oraz zrównoważonego transportu i przyczyniają się do wzmocnienia efektywności polityki spójności poprzez zachęcanie do wymiany doświadczeń między podmiotami regionalnymi.

7. Budżet Województwa Lubuskiego.

Budżet województwa zapewnia:

- a. wkład własny w zadania realizowane na rzecz wdrażania, monitorowania, ewaluacji PRI finansowanych przy udziale środków pomocy technicznej RPO-L2020 oraz
- b. finansowanie zadań wykraczających poza formalne możliwości pomocy technicznej (brak kwalifikowalności) RPO-L2020 dotyczące realizacji PRI.

Uwaga:

Źródła finansowania działań PRI nie uwzględniają wielkości nakładów z Programów:

- a. COSME,
- b. Erasmus dla wszystkich 2014-2020.

Brak uszczegółowienia zapisów tych programów nie daje możliwości oszacowania ich wkładu finansowego w PRI na obecnym etapie.

II. Metodologia szacowania nakładów.

1. Założenia ogólne:

a. Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020.

Nakłady pochodzące z RPO-L2020 zostały oszacowane w oparciu o aktualną, na dzień konstruowania tego dokumentu (luty 2016 r.), wersję *Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020*. Wkład własny do środków EFRR oraz EFS stanowić będzie średnio 15% wielkości alokacji środków europejskich ze względu na fakt, iż zależny jest od szczegółowych zapisów dotyczących pomocy publicznej, a poziom wymaganego wkładu własnego beneficjentów w ramach poszczególnych Osi Priorytetowych i Działań jest znacznie zróżnicowany.

b. Pozostałe programy krajowe i programy europejskie.

Szacunek nakładów oparty został na założeniu, że zdolność regionu do ich pozyskania będzie na podobnym poziomie, który został osiągnięty w poprzedniej perspektywie finansowania unijnego dla tych programów lub ich odpowiedników. Wielkość programów krajowych i europejskich w obecnej perspektywie w większości przypadków pozostaje na podobnym poziomie w porównaniu do okresu 2007-2013, natomiast zwiększył się zakres wsparcia z programu na poziomie regionalnym w ramach RPO – Lubuskie 2020. Programu COSME nie kalkulowano z uwagi na brak porównywalnego programu w poprzedniej perspektywie finansowania. Przyjęto założenie, że regionalni interesariusze będą aktywnie pozyskiwać środki i będą zdolni do zapewnienia wkładu własnego na współfinansowanie realizowanych przedsięwzięć.

c. Pozostałe środki publiczne.

Szacunkowa wielkość dostępnych środków publicznych na wdrażanie Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego, w podziale na programy strategiczne i ich źródło pochodzenia będzie korygowana w miarę konkretyzacji programów krajowych i europejskich i stanowi odzwierciedlenie stanu obecnego (Tabela 1).

2. Metodologia szacowania poszczególnych źródeł finansowania.

- a. RPO-L2020 stanowić będzie główne źródło finansowania Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego (PRI). Program regionalny przewiduje realizację 10 osi priorytetowych.

Działania PRI znajdują swoje odniesienie przede wszystkim w ramach 1. Osi Priorytetowej *Gospodarka i innowacje*, 6. Osi Priorytetowej *Regionalny rynek pracy*, 7. Osi Priorytetowej *Równowaga społeczna* oraz 8. Osi Priorytetowej *Nowoczesna edukacja*. Ponadto powiązanie działań PRI i RPO-L2020 może być realizowana również w ramach pozostałych osi RPO-L2020.

- b. Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020 (PO IR) – założono, że Lubuskie wykorzysta 1,25% całkowitej alokacji programu, tj. porównywalnie, jak z PO IG (486,2 mln zł wartość dofinansowania projektów realizowanych na terenie Lubuskiego stanowiło 1,25% ogółu dofinansowania projektów realizowanych z Programu).
- c. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020 (PO WER) - założono, że Lubuskie wykorzysta 1,98% całkowitej alokacji programu, tj. porównywalnie, jak z PO KL (gdzie 873,7 mln zł wartość dofinansowania projektów realizowanych na terenie Lubuskiego stanowiło 1,98% ogółu dofinansowania projektów realizowanych z programu).
- d. Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020 (PO PC) – założono, że Lubuskie wykorzysta 3,06% przewidzianej całkowitej alokacji programu dla regionów słabiej rozwiniętych.
- e. Ramowy Program Badań i Innowacji Horyzont 2014-2020 (Horyzont 2020) – przyjęto, że Lubuskie wykorzysta 0,002% całkowitej alokacji Programu tj. porównywalnie jak z 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej (gdzie 0,7 mln € wartość podpisanych umów przez beneficjentów z Lubuskiego stanowiło 0,002% ogółu środków z programu).
- f. Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT) tj. Program Region Morza Bałtyckiego 2007-2013, Program Europa Środkowa i Program INTERREG IVC. W programie EWT, przyjęto, że Lubuskie wykorzysta 0,35% całkowitej alokacji Programu tj. porównywalnie jak z EWT 2007-2013 (gdzie 2,7 mln € wartość podpisanych umów przez beneficjentów z Lubuskiego stanowiło 0,35% ogółu środków z programu).
- g. Budżet Województwa Lubuskiego. Nakłady budżetu województwa zostały skalkulowane na podstawie szacowanego budżetu pomocy technicznej RPO-L2020.

Szacunkową zbiorczą wielkość środków dostępnych w okresie 2014-2020 na wdrożenie Programu Rozwoju Innowacji Województwa Lubuskiego prezentuje Tabela 1. Podane wartości zostały oszacowane na podstawie aktualnie obowiązujących planów finansowych w ramach programów operacyjnych.

Źródła i szacunkowa wielkość wydatkowania dostępnych środków publicznych na wdrażanie RSI (euro)	Środki z poszczególnych Programów / Wsparcie UE (euro)	Udział %
RPO – Lubuskie 2020	412 713 141	65,45
Oś 1 Gospodarka i innowacje	193 696 195	
Oś 6 Regionalny rynek pracy	70 935 951	
Oś 7 Równowaga społeczna	68 226 384	
Oś 8 Nowoczesna edukacja	79 854 611	
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014 - 2020	94 729 509	15,02
Oś priorytetowa I. Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa oraz konsorcja naukowo - przemysłowe	43 496 763	
Oś priorytetowa II. Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach	11 881 449	
Oś priorytetowa III. Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw	25 067 905	
Oś priorytetowa IV. Zwiększenie potencjału naukowo – badawczego	14 283 392	
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020	89 597 772	14,21
Oś priorytetowa I. Osoby młode na rynku pracy	34 791 239	
Oś priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji	14 646 512	
Oś priorytetowa III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju	20 915 236	
Oś priorytetowa IV. Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa	13 281 169	
Oś priorytetowa V. Wsparcie dla obszaru zdrowia	5 963 616	
Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014 – 2020	29 057 883	4,61
Oś priorytetowa II. E-Administracja i otwarty rząd	29 057 883	
Ramowy Program Badań i Innowacji Horyzont 2014 – 2020	1 422 712	0,23
Priorytet 1. Doskonałość w nauce	488 822	
Priorytet 2. Wiodąca pozycja w przemyśle	340 310	
Priorytet 3. Wyzwania społeczne	593 580	
Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej	3 041 500	0,48
Suma	630 562 517	100